Busnes Cymdeithasol Cymru
Social Business Wales

Mapio'r Sector Busnes Cymdeithasol yng Nghymru 2025

Wavehill: Ymchwil Cymdeithasol ac Economaidd

Ein swyddfeydd

- Swyddfa Cymru: 21 Sgwâr Alban, Aberaeron, Ceredigion, SA46 0DB (swyddfa gofrestredig)
- Swyddfa Gorllewin Lloegr: 2-4 Park Street, Bryste, BS1 5HS
- Swyddfa Gogledd Lloegr: Milburn House, Dean Street, Newcastle, NE1 1LF
- Swyddfa Llundain: 2.16 Oxford House, 49 Oxford Road, Llundain, N4 3EY

Manylion cyswllt

Ffôn: 0330 1228658

E-bost: wavehill@wavehill.com

Twitter: @wavehilltweets

Rhagor o wybodaeth

www.wavehill.com

https://twitter.com/wavehilltweets

© Wavehill: ymchwil cymdeithasol ac economaidd.

Mae'r adroddiad hwn yn destun hawlfraint. Dylid cydnabod awduron yr adroddiad (Wavehill: ymchwil cymdeithasol ac economaidd) mewn unrhyw gyfeiriad a wneir at ei gynnwys.

Awduron yr adroddiad

Oliver Allies, Megan Clark, Paula Gallagher, Beth Tweddell

Dylid cyfeirio unrhyw gwestiynau mewn perthynas â'r adroddiad hwn yn y lle cyntaf at Oliver Allies oliver.allies@wavehill.com

Dyddiad y ddogfen: Gorffennaf 2025

Fersiwn Terfynol

Manylion y cleient

Elizabeth Hudson
Cynghorydd Datblygu'r Farchnad, Cwmpas
elizabethhudson@cwmpas.coop

Cydnabyddiaeth

Rhestr o fyrfoddau

Cofrestr Ryngadrannol o Fusnesau	IDBR
Y Swyddfa Ystadegau Gwladol	SYG
Ardal Gynnyrch Ehangach Haen Is	LSOA

Tudalen gynnwys

Cyflwyniad....5

1.1 Diffiniad....5

2. Methodoleg a chyd-destun....7

2.1 Casglu a dilysu data....7

2.2 Casglu data....7

2.3 Dadansoddiad a chyfyngiadau....9

3. Cyfansoddiad y sector....11

3.1 Cwmpas daearyddol a busnesau newydd....11

3.2 Maint busnesau ac amcangyfrifon sector....17

3.3 Math o sefydliad....23

3.4 Sectorau gweithredol....26

4. Gwerth ac effeithiau cymdeithasol....27

4.1 Amcanion cymdeithasol....27

4.2 Cyrchfannau elw....30

4.3 Arferion busnes....31

4.4 Aliniad â Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015....34

4.5 Amcanion Hinsawdd a Sero Net....35

5. Twf a Masnachu....40

5.1 Twf busnes....40

5.2 Patrymau masnachu....42

5.3 Galluoedd busnes....47

6. Heriau, cyfleoedd ac anghenion cymorth....49

6.1 Rhwystrau i dwf....49

6.2 Llwybrau i dwf....52

6.3 Anghenion cymorth....53

7. Crynodeb o'r canfyddiadau....57

7.1 Cyflwr y sector....57

7.2 Perfformiad masnachu a rhwystrau i dwf....57

7.3 Cael effaith ar newid cymdeithasol....58

Atodiad 1: Diffiniad o Fusnes Cyflogaeth Gefnogol....60

Tabl o dablau

Tabl 1.1: Diffiniadau sefydliadau 5
Tabl 3.1: Newidiadau trosiant 2022 i 2025 20

Tabl o ffigurau

Ffigur 2.1. Nifer yr arolygon fesul mis 3
Ffigur 3.1: Dosbarthiad daearyddol busnesau cymdeithasol ar draws awdurdodau lleol yng Nghymru 6
Ffigur 3.2. Dosbarthiad daearyddol busnesau cymdeithasol o'i gymharu â phob busnes 7
Ffigur 3.3: Busnesau Cymdeithasol fel cyfran o gyfanswm y stoc busnesau 8
Ffigur 3.4: Busnesau cymdeithasol fel cyfran o’r stoc busnesau, yn ôl rhanbarthau dros amser 8
Ffigur 3.5: Cymhariaeth rhwng cyfran y busnesau cymdeithasol ac amddifadedd cymdeithasol awdurdodau lleol, lle mae pob pwynt yn cynrychioli awdurdod lleol yng Nghymru 9
Ffigur 3.6: Oedran busnesau ar adeg yr arolwg, dros amser 10
Ffigur 3.8: Maint busnesau cymdeithasol o'i gymharu â chyfanswm y stoc busnesau 11
Ffigur 3.9: Bandiau cyflogaeth busnesau cymdeithasol 2018 i 2025 (Sampl lawn) 12
Ffigur 3.10: Bandiau trosiant a adroddwyd yn 2020, 2022, a 2025 13
Ffigur 3.11: Bandiau nifer y gwirfoddolwyr, 2022 a 2025 15
Ffigur 3.12: Nifer cyfartalog y gweithwyr a'r gwirfoddolwyr ar gyfer ymatebwyr y panel, 2020 i 2025 16
Ffigur 3.13: Mathau o fusnesau cymdeithasol a arolygwyd 17
Ffigur 3.14: Statws cyfreithiol busnesau cymdeithasol 2020, 2022 a 2025 18
Ffigur 4.1: Prif amcanion cymdeithasol fel y'u nodwyd gan sefydliadau 21
Ffigur 4.2: Sut ydych chi'n defnyddio'r wybodaeth am eich effaith gymdeithasol/amgylcheddol? 22
Ffigur 4.3: Beth ydych chi'n ei wneud gydag unrhyw warged/elw rydych chi'n ei gynhyrchu? 23
Ffigur 4.5: Y graddau y mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 wedi dylanwadu ar fusnesau cymdeithasol yng Nghymru 26
Ffigur 4.6: Nodau lles yn Neddf Llesiant Cenedlaethau’r Dyfodol (Cymru) 2015 yr oedd busnesau'n teimlo oedd bwysicaf iddynt 27
Ffigur 4.7: Faint o flaenoriaeth yw lliniaru newid hinsawdd i'ch busnes? 28
Ffigur 4.8: Ydych chi wedi ymrwymo'n llwyr neu'n ystyried dod yn garbon niwtral neu'n sero net? 29
Ffigur 4.9: Rhwystrau a adroddwyd i ddod yn garbon niwtral neu'n sero net 30
Ffigur 4.10: Ydych chi wedi ystyried neu gyflwyno unrhyw un o'r mesurau canlynol i fynd i'r afael â'r argyfwng hinsawdd? 31
Ffigur 5.1: Trosiant cyfartalog a nifer cyfartalog gweithwyr dros amser (ymatebwyr panel). 32
Ffigur 5.2: Gan feddwl am y 2-3 blynedd nesaf, ydych chi'n meddwl y bydd eich elw yn cynyddu, yn lleihau neu'n aros yr un fath? 33

Ffigur 5.3: Beth yw’r prif ffynonellau incwm y mae eich sefydliad yn eu derbyn? (Ticiwch bob un sy'n berthnasol) 35
Ffigur 5.4: Tua faint o gyfanswm incwm eich sefydliad sy'n cael ei gynhyrchu o weithgareddau masnachu? Sampl gyfatebol 2022 a 2025....................36
Ffigur 5.5: Tua faint o gyfanswm incwm eich sefydliad sy'n cael ei gynhyrchu o weithgareddau masnachu? Sampl arolwg gyfan 2018 i 2022 36
Ffigur 5.6: Faint o'ch cyfanswm incwm sy'n cael ei gynhyrchu o weithgareddau masnachu, yn ôl oedran busnes....................37
Ffigur 5.7: Ar gyfer beth oeddech chi'n defnyddio'r cyllid neu'r cyfalaf hwn?....................38
Ffigur 5.8: Dangosyddion masnachu ac allforion busnes 39
Ffigur 5.9: Sgôr gallu cyfartalog (lle mae 5 yn gryf iawn) a chanran sy'n ymateb naill ai â 'cryf' neu 'cryf iawn'....................40
Ffigur 6.2: Pam rydych chi'n datgan bod cael mynediad at gyllid yn her i'ch busnes? 43
Ffigur 6.3: Sut mae eich sefydliad yn bwriadu cyflawni'r cynnydd hwn?....................45
Ffigur 6.4: Pa gymorth fyddai orau i fynd i'r afael â'r rhwystrau i gynaliadwyedd neu dwf a nodwyd gennych?....................46
Ffigur 6.5: Cyfran y busnesau a fyddai’n gweld cymorth penodedig yn ddefnyddiol yn ôl oedran busnes....................47
Ffigur 6.6: Canfyddiad busnesau o gymorth awdurdodau lleol 48

Cyflwyniad

Ers 2014, mae ymarfer mapio wedi cael ei gynnal, fel arfer bob dwy flynedd, i fodelu'r sector busnesau cymdeithasol yng Nghymru. Comisiynwyd Wavehill gan Cwmpas, ar ran Busnes Cymdeithasol Cymru, i gynnal yr ymarfer mapio eilflwydd diweddaraf.

Mae dau bwrpas i'r ymarfer hwn: modelu maint a graddfa amcangyfrifedig y sector, a chynnal archwiliad iechyd o'r sector (gan gynnwys nodi rhai o'r heriau a'r cyfleoedd a wynebir).

1.1 Diffiniad

Mae busnes cymdeithasol yn derm ymbarél sy'n disgrifio sefydliadau sy'n gweithredu o fewn yr economi gymdeithasol, a allai gynnwys mentrau cymdeithasol, cwmnïau cydweithredol, cwmnïau cydfuddiannol, a busnesau sy'n eiddo i weithwyr. Mae disgrifiad manwl o ystyr pob un o'r termau hyn wedi'i nodi yn Nhabl 1.1 isod.

Tabl 1.1: Diffiniadau sefydliadau

Math o Sefydliad	Disgrifiad
Sefydliad Cydfuddiannol/Cydweithredol	Mae sefydliad cydfuddiannol/cydweithredol yn sefydliad sy'n eiddo i'w aelodau presennol a'i aelodau yn y dyfodol, ac yn cael ei redeg er budd y rheini.
Menter Gymdeithasol	Mae menter gymdeithasol yn fusnes sydd ag amcanion cymdeithasol yn bennaf y mae ei arian dros ben yn cael ei ailfuddsoddi yn y busnes neu yn y gymuned, yn hytrach na chael ei sbarduno gan yr angen i sicrhau'r elw mwyaf posibl i gyfranddalwyr a pherchnogion. Mae ganddo dair nodwedd allweddol: • Mae ganddo bwrpas cymdeithasol, cymunedol neu foesegol • Mae'n gweithredu gan ddefnyddio model busnes masnachol • Mae ganddo ffurf gyfreithiol sy'n briodol i statws 'nid er elw personol' a pherchnogaeth gymdeithasol.
Busnesau sy'n eiddo i weithwyr	Mae Cymdeithas Perchnogaeth y Gweithwyr yn disgrifio busnesau sy'n eiddo i weithwyr fel busnesau y mae gweithwyr yn berchen yn llwyr arnynt neu'n berchen arnynt i raddau helaeth. Gall perchnogaeth gan y gweithwyr gymryd un o dair ffurf: • Perchnogaeth uniongyrchol gan weithwyr – gan ddefnyddio un neu fwy o gynlluniau cyfranddaliadau â manteision treth, mae gweithwyr yn cael eu cofrestru fel cyfranddalwyr

	unigol sy'n berchen ar fwyafrif y cyfranddaliadau yn eu busnes • Perchnogaeth anuniongyrchol gan weithwyr – delir cyfranddaliadau ar y cyd ar ran gweithwyr, fel arfer drwy ymddiriedolaeth gweithwyr • Perchnogaeth uniongyrchol ac anuniongyrchol gyfunol – cyfuniad o berchnogaeth cyfranddaliadau unigol a chyfunol.

2. Methodoleg a chyd-destun

Dilynodd yr astudiaeth ddull tebyg iawn i'r un a fabwysiadwyd mewn ymarferion blaenorol a gellir ei chrynhoi mewn tri phecyn gwaith: casglu data, gwaith arolwg, a dadansoddi.

2.1 Casglu a dilysu data

Roedd y cam cyntaf yn cynnwys cynnal a chadw parhaus y gronfa ddata cysylltiadau busnesau cymdeithasol, gan gynnwys coladu a dad-ddyblygu rhestrau o fusnesau cymdeithasol yng Nghymru a oedd yn cael eu dal gan bartneriaid rhanddeiliaid ac ar gofrestrau cyhoeddus. Nodwyd busnesau cymdeithasol newydd naill ai drwy'r gofrestr Cwmnïau Buddiant Cymunedol (CBC) a rhestr cleientiaid gweithredol Cwmpas. At ei gilydd, cafodd y rhestrau hyn eu croesgyfeirio yn erbyn y busnesau a nodwyd mewn ymarferion mapio blaenorol, gan gynhyrchu 3,198 o gysylltiadau unigryw.

Er mai prif bwrpas y rhestr gyswllt oedd cynhyrchu cysylltiadau ar gyfer ymatebion i'r arolwg, roedd hefyd yn gyfle pellach i'r ymchwilwyr ddilysu statws y busnesau hyn. Yn ystod y casgliad data, nodwyd bod 31 o fusnesau eraill wedi rhoi'r gorau i fasnachu ac roedd 49 naill ai'n ddyblygiadau neu nid oeddent yn ystyried eu hunain yn fusnes cymdeithasol. Arweiniodd hyn at restr derfynol o 3,113 o fusnesau cymdeithasol ar gyfer yr arolwg a'n hamcangyfrif o faint y sector presennol.

Mae'n debygol y bydd y dull samplu o ymarferion mapio blaenorol yn cael effaith ar broffil busnesau yn ein cronfa ddata. Yn arbennig, mae'n debygol y bydd newid yn nosbarthiad oedran a daearyddiaeth busnesau am ddau reswm;

- Yn 2022, daeth tua chwarter o'r cysylltiadau unigryw (815) o restr a ddarparwyd gan Cwmpas a oedd wedi ymgysylltu â'r busnes yn ystod y ddwy flynedd ddiwethaf am gymorth i gychwyn busnes. Mae'n debygol bod hyn wedi newid maint a phroffil oedran y busnesau cymdeithasol a gefnogir a byddai'r newidiadau hyn yn cael eu hadlewyrchu yn y gronfa ddata o gysylltiadau a gafwyd gan Cwmpas.
- Yn 2020, rhannodd Gwasanaeth Gwirfoddol Sir Forgannwg (GVS) nifer fawr o gysylltiadau newydd, ac o'r rhain cadwyd 174 ar y rhestr o fusnesau i gysylltu â nhw. Mae cadw'r cysylltiadau hyn eleni yn parhau i gael effaith (er ei bod yn lleihau) ar ddosbarthiad daearyddol busnesau cymdeithasol a gyflwynir yn yr adroddiad hwn.

2.2 Casglu data

Dosbarthwyd yr arolwg ar-lein a thros y ffôn, gyda dolen yr arolwg ar-lein yn cael ei rhannu â'r Grŵp Rhanddeiliaid Mentrau Cymdeithasol (Cymdeithas Ymddiriedolaethau Datblygu Cymru, Cwmnïau Cymdeithasol Cymru, UnLtd, Cwmpas a CGGC) i'w dosbarthu ymhlith busnesau cymdeithasol. Gallai busnesau a gwblhaodd Ran 1 o'r arolwg ar-lein ddewis a ddylent gwblhau Rhan 2 dros y ffôn neu barhau â'r arolwg ar-lein. Yn yr un modd, cwblhaodd rhai busnesau Ran 1 a Rhan 2 dros y ffôn. Cynlluniwyd defnyddio dull hybrid o ddosbarthu i adlewyrchu cyflymiad yn y defnydd cynyddol o dechnoleg ddigidol, gwella

cyfraddau ymateb a chyrraedd busnesau nad ydynt wedi'u cynnwys yng nghronfa ddata cysylltiadau Wavehill.

Rhannwyd cwestiynau'r arolwg yn ddwy ran: Roedd Rhan 1 yn arolwg byrrach, 10–15 munud o hyd, a oedd yn cynnwys gwybodaeth ffeithiol am y busnes (e.e. sector, cyflogaeth, daearyddiaeth, trosiant, statws cyfreithiol, ac ati), tra bod Rhan 2 yn arolwg hirach, gyda mwy o ffocws ansoddol (30 munud ar gyfartaledd) a oedd yn cynnwys cwestiynau ar arferion y gweithlu, twf busnes, rhwystrau i dwf, nodau cymdeithasol, a chamau gweithredu ar sero net a pholisi ehangach.

At ei gilydd, cwblhaodd 354 o fusnesau Ran 1 o'r arolwg (cyfradd ymateb o 11%). Yn ogystal, cwblhaodd 217 Ran 2, sy'n cynrychioli cyfradd ymateb o 7%.

O ran cynnwys yr arolwg, dim ond mân newidiadau a wnaed i'r cwestiynau a ofynnwyd o'i gymharu â'r arolwg blaenorol, gyda chwestiynau ychwanegol wedi'u cynnwys i adlewyrchu'r datblygiad polisi parhaus gan gynnwys cwestiynau. Roedd y rhain yn ymwneud â Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol a chymorth awdurdodau lleol[1]. Roedd hyn yn cynnwys cwestiynau ynghylch ymrwymiadau a chamau gweithredu i fynd i'r afael â'r argyfwng hinsawdd. Cadwyd y rhan fwyaf o'r cwestiynau a'r opsiynau ymateb o ymarfer 2020 a 2022, sy'n galluogi cymharu canfyddiadau rhwng camau'r arolwg.

Mae Ffigur 2.1 isod yn dangos y cyfnod casglu data, rhwng mis Mawrth a mis Mai 2025. Mae hon yn ffenestr casglu data fyrrach nag ymarferion mapio blaenorol; er enghraifft, casglodd yr ymchwil flaenorol ddata rhwng Hydref 2022 a Chwefror 2023. Felly mae casgliad data 2025 hefyd yn cynrychioli newid yn y natur dymhorol o ran ymatebion, a all effeithio ar y gymhariaeth â blynyddoedd blaenorol.

Ffigur 2.1. Nifer yr arolygon fesul mis

[11] Cafodd hyn ei gynnwys yn dilyn cyhoeddi adroddiad Archwilio Cymru yn 2022 a ganfu nad oes gan y rhan fwyaf o awdurdodau lleol strategaeth gydlynol ac nad ydynt yn gweithio ar y cyd i helpu twf a datblygiad busnesau cymdeithasol.

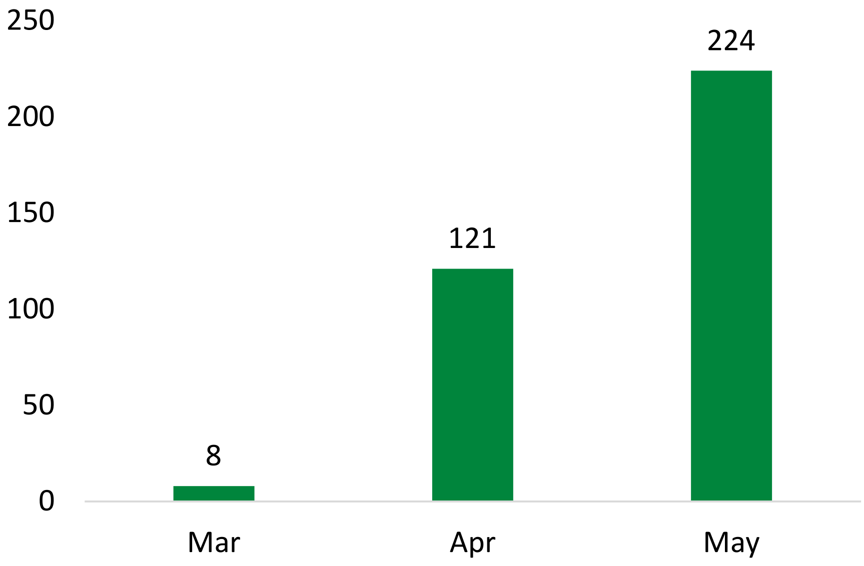

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill 2025 (n=353)

2.3 Dadansoddiad a chyfyngiadau

Dadansoddwyd holl ddata’r arolwg, a chyflwynir y canfyddiadau yng ngweddill yr adroddiad hwn. Lle bynnag y bo modd, mae'r adroddiad yn cyflwyno dadansoddiad o dueddiadau er mwyn dangos sut mae'r sector wedi newid ers cynnal yr ymarferion hyn.

Mabwysiadir dau ddull wrth gynnal y dadansoddiad hwn:

- cymhariaeth o samplau cyffredinol o fewn 2022 ac ymarferion blaenorol, a,
- dull panel drwy gymharu sampl gyfatebol. Roedd hyn yn cynnwys panel tri cham (h.y. yr un busnesau a gwblhaodd yr arolwg yn 2020, 2022 a 2025) a phanel dwy gam gydag ymatebwyr yn 2022 a 2025.

Yn ogystal, mae'n bosibl bod y defnydd parhaus o gysylltiadau a ddarparwyd gan Wasanaethau Gwirfoddol Sir Forgannwg, a gynhwyswyd gyntaf yn ymarfer mapio 2020, wedi dylanwadu ar broffil y sampl a'r amcangyfrifon ar gyfer nifer y busnesau sy'n gweithredu yn y sector. Mae'r cysylltiadau hyn yn fwy tebygol o gynnwys clybiau llai, dan arweiniad gwirfoddolwyr a sefydliadau elusennol, nad ydynt bob amser yn cyd-fynd â nodweddion busnesau cymdeithasol a ddelir mewn mannau eraill yn y sampl.

Yn ogystal â'r dadansoddiad tueddiadau, mae canlyniadau'r arolwg hefyd wedi'u rhoi mewn cyd-destun drwy feincnodi â'r boblogaeth fusnes gyffredinol yng Nghymru a chyda'r sector busnesau cymdeithasol mewn rhannau eraill o'r DU. Fel rhan o'r broses hon, rydym wedi defnyddio data o Gyfrifon Busnes y SYG (Cofrestr Ryngadrannol o Fusnesau (IDBR)) a'r arolwg Cyflwr Mentrau Cymdeithasol diweddaraf a gynhaliwyd gan Social Enterprise UK (2023) er y dylid cymryd cymariaethau rhwng yr arolygon hyn fel rhai dangosol gan eu bod yn dibynnu ar ddulliau samplu gwahanol ac yn cael eu cynnal ar wahanol adegau o'r flwyddyn.

Yn olaf, mewn cydweithrediad â'n partneriaid ymchwil, Etic Lab, archwiliodd yr ymchwil hon ddulliau newydd pellach o ddeall:

- y raddfa (stoc y busnesau) sy'n gweithredu yn y sector;
- y gyfran a oedd wedi rhoi'r gorau i weithredu'n ddiweddar (ers 2022), ac i ddeall aeddfedrwydd digidol busnesau cymdeithasol

Nodir manylion a chyfyngiadau'r ymchwil hon isod.

Ymchwil Aeddfedrwydd Digidol

Roedd yr ymchwil yn cynnwys gwirio statws cyfredol a phresenoldeb gwe busnesau cymdeithasol yr oedd dolen gwefan ar gael ar eu cyfer, yn ogystal â gwerthuso eu haeddfedrwydd digidol gan ddefnyddio sgôr aeddfedrwydd wedi'i ddiweddaru Etic Lab.

Canfu'r dadansoddiad ei bod hi'n anodd i dros hanner y busnesau cymdeithasol a nodwyd (54%) nodi presenoldeb ar-lein (trwy URL). Yn anffodus, roedd diffyg presenoldeb ar-lein gwiriadwy ar gyfer y rhan fwyaf o fusnesau cymdeithasol yn peryglu cadernid yr ymchwil. Fodd bynnag, ymhlith y rhai (916) a gafodd eu hadnabod ac y gellid eu holrhain yn ôl i 2022 (y pwynt y cynhaliwyd yr arolwg blaenorol):

- Roedd 99% o'r rhai a oedd yn bodoli ac wedi cofrestru fel elusen yn 2022 yn dal i gael eu cofnodi fel rhai gweithredol ar y gofrestr elusennau yn 2025.
- Roedd 91% o'r rhai a oedd yn bodoli ac wedi cofrestru yn Nhŷ'r Cwmnïau yn 2022, yn dal i gael eu cofnodi (yn 2025) fel rhai gweithredol yn Nhŷ'r Cwmnïau.

Gyda'i gilydd, mae'r ffigurau hyn yn awgrymu cyfradd gau o thua 3% y flwyddyn dros y cyfnod hwnnw.

O ran aeddfedrwydd digidol, unwaith eto, roedd y diffyg presenoldeb ar-lein cymharol yn golygu bod cwmpas cyfyngedig o'r data. Yn wir, cydnabuwyd, oherwydd maint a natur llawer o fusnesau cymdeithasol, fod eu presenoldeb ar y we (lle'r oedd unrhyw bresenoldeb) o bosibl yn canolbwyntio ar lwyfannau cyfryngau cymdeithasol yn hytrach na gwefannau (sydd wedi'i eithrio o asesiad aeddfedrwydd digidol Etic Lab). Felly dim ond adlewyrchiad o'r gyfran honno â phresenoldeb ar-lein (ar y we) yw'r dadansoddiad o aeddfedrwydd digidol ar draws y sector ac felly nid yw'n adlewyrchiad o gyflwr y sector cyfan.

3. Cyfansoddiad y sector

Crynodeb

- Rydym yn amcangyfrif bod o leiaf 3,113 o fusnesau yn y sector bellach, cynnydd o 13% o 2022 (2,750)
- Mae busnesau cymdeithasol bellach yn cyfrif am 2.9% o gyfanswm stoc busnesau, i fyny o 2.5% yn 2022.
- Gellir ystyried tua un o bob chwech o'r busnesau cymdeithasol a nodwyd yn 'fusnesau newydd' (16% neu 56/353), lle'r oedd y busnes wedi masnachu am ddwy flynedd neu lai.
- Mae De-ddwyrain Lloegr yn parhau i fod â'r presenoldeb cryfaf o fusnesau cymdeithasol fel cyfran o gyfanswm stoc busnesau, gyda De-orllewin Lloegr yn dangos y cynnydd mwyaf o ran cyfran y busnesau cymdeithasol.
- Ymddengys bod cysylltiad rhwng nifer y busnesau cymdeithasol sydd wedi'u cofrestru mewn lleoliad ac amddifadedd economaidd-gymdeithasol y lleoliad hwnnw.
- Amcangyfrifir bod y sector busnesau cymdeithasol yn cynhyrchu rhwng £3.5bn a £5.7bn o drosiant bob blwyddyn.
- Amcangyfrifir bod y sector busnesau cymdeithasol yn cyflogi rhwng 57,000 a 68,000 o bobl.
- Mae busnesau cymdeithasol yn parhau i weithredu ar draws ystod eang ac amrywiol o sectorau, fodd bynnag, bu gostyngiad pryderus yng nghyfran y canolfannau cymunedol/mannau cymdeithasol/clybiau ieuenctid ers 2022.
- Ymddengys bod cynnydd mewn gwirfoddoli mewn busnesau cymdeithasol, gydag amcangyfrif o rhwng 59,000 a 64,000 o wirfoddolwyr yn gweithredu yn y sector.

3.1 Cwmpas daearyddol a busnesau newydd

Rydym yn amcangyfrif bod 3,113 o fusnesau yn y sector bellach, cynnydd o 13% o 2022 (2,750). Mae'r ffigur isod yn dangos dosbarthiad daearyddol busnesau cymdeithasol yng Nghymru.

Ffigur 3.1: Dosbarthiad daearyddol busnesau cymdeithasol ar draws awdurdodau lleol yng Nghymru

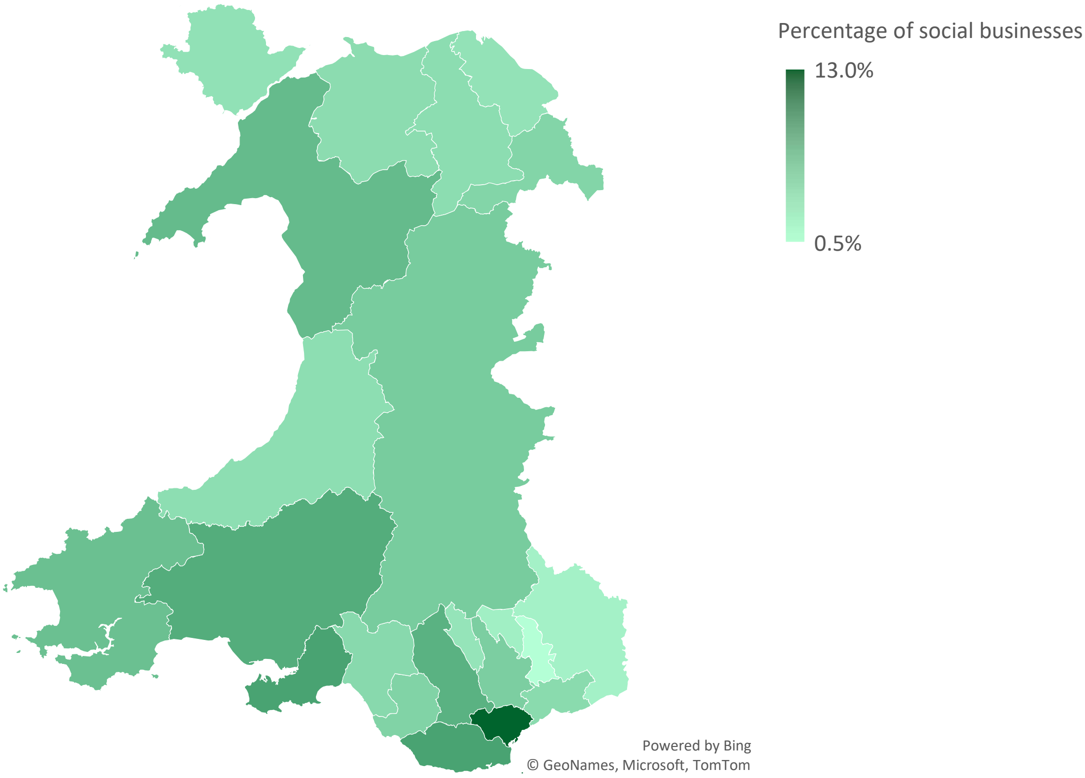

Ffynhonnell: Rhestr Gysylltiadau Wavehill (n=3,046)

Gellir dadansoddi dosbarthiad daearyddol mewn dwy ffordd, naill ai drwy ystyried;

- Canran y busnesau cymdeithasol o gyfanswm stoc y busnesau cymdeithasol o'i gymharu â chanran y busnesau eraill ym mhob awdurdod lleol.
- Busnesau cymdeithasol fel cyfran o gyfanswm stoc busnesau ar gyfer pob awdurdod lleol.

Gan ddefnyddio'r math cyntaf o ddadansoddiad, mae gan Gaerdydd ganran gymaradwy o gyfanswm busnesau (11.2%) gyda busnesau cymdeithasol yn (13%). Fel gyda dadansoddiadau blaenorol, ymddengys bod crynodiad o fusnesau cymdeithasol yng Nghymoedd De Cymru o'i gymharu â stoc y busnesau, yn enwedig yn Rhondda Cynon Taf, Merthyr Tudful, a Blaenau Gwent, sydd i gyd yn dangos canran uwch o fusnesau cymdeithasol o'i gymharu â'u cyfran o stoc busnesau cyffredinol Cymru. Er enghraifft, mae Merthyr Tudful yn cyfrif am 2.7% o fusnesau cymdeithasol ond dim ond 1.2% o gyfanswm y busnesau, tra bod 1.8% o'r holl fusnesau cymdeithasol a nodwyd wedi'u lleoli ym Mlaenau Gwent, o'i gymharu ag 1.2% o'r sylfaen fusnes gyffredinol.

I'r gwrthwyneb, mae gan Sir Fynwy a Phowys gyfran lai o fusnesau cymdeithasol wedi'u nodi o'i gymharu â'u stoc busnesau. Mae Powys, er enghraifft, yn cynrychioli 8.3% o holl fusnesau Cymru ond dim ond 4.6% o fusnesau cymdeithasol. Yn yr un modd, mae Sir Fynwy yn cyfrif am 4.2% o'r holl fusnesau ond dim ond 1.6% o'r sector busnesau cymdeithasol. Mae hyn yn

awgrymu bod busnesau cymdeithasol yn llai cyffredin yn yr ardaloedd mwy gwledig a chyfoethog hyn.

Ffigur 3.2. Dosbarthiad daearyddol busnesau cymdeithasol o'i gymharu â phob busnes

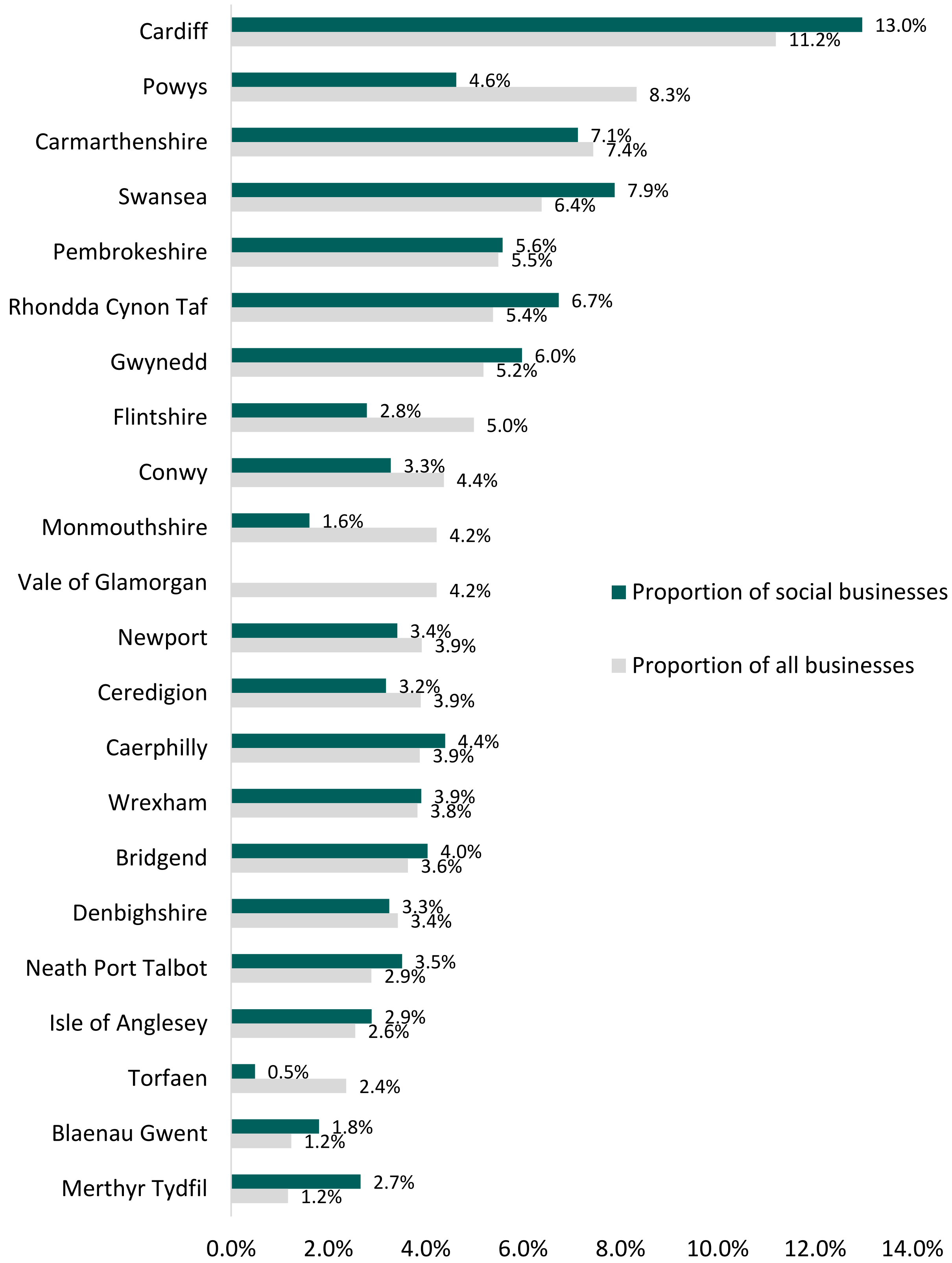

Ffynhonnell: Cronfa Ddata Cysylltiadau Wavehill (n=3,046) a Data Cyfrifiadau Busnes IDBR (n=105,235)
Noder, mae cyfran y busnesau cymdeithasol ym Mro Morgannwg wedi'i heithrio o'r graff hwn oherwydd rhagfarn sampl.

Mae dadansoddiad o fusnesau cymdeithasol fel cyfran o gyfanswm y stoc busnesau yn dangos gweithgarwch arbennig o gryf yn y De-ddwyrain, gyda chrynodiadau uchel iawn ym Merthyr Tudful (6.6%), Bro Morgannwg (5.4%), a Blaenau Gwent (4.2%). Mae ardaloedd eraill fel Rhondda Cynon Taf, Abertawe, a Chastell-nedd Port Talbot yn dangos lefelau uwch na'r cyfartaledd o bresenoldeb busnesau cymdeithasol, sy'n awgrymu clwstwr cryf o weithgarwch yn y Cymoedd a rhannau o Dde-orllewin Cymru.

<u>Ffigur 3.3: Busnesau Cymdeithasol fel cyfran o gyfanswm y stoc busnesau</u>

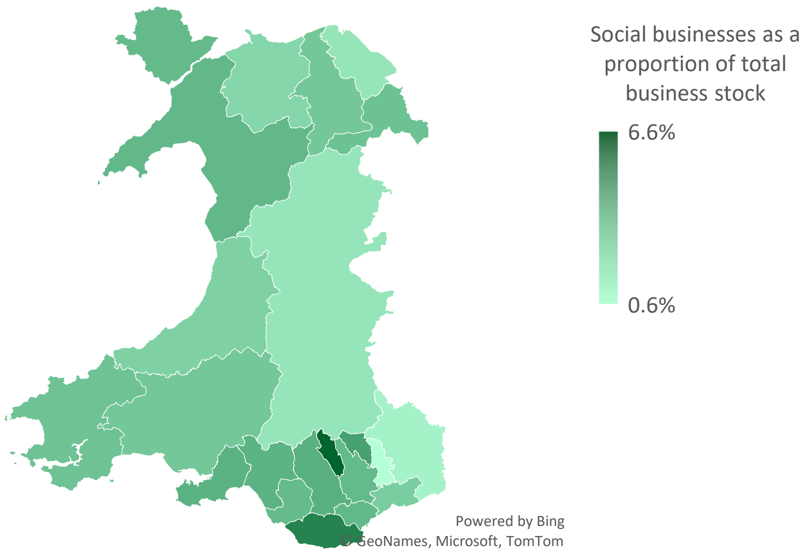

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill (n=315) a Nomis (n=108,055)

Gellir gweld yr amrywiad rhanbarthol yn gliriaf yn Ffigur 3.4 isod, lle mae gan Dde-ddwyrain Cymru'r gyfran gyfartalog uchaf o fusnesau cymdeithasol sef 3.2%, tra bod y ffigur hwn yn 1.8% yng Nghanolbarth Cymru. Mae'n nodedig mai'r ffigur ar gyfer De-orllewin Cymru sydd wedi cynyddu fwyaf ers 2022, gan gynyddu 5 pwynt canran.

<u>Ffigur 3.4: Busnesau cymdeithasol fel cyfran o’r stoc busnesau, yn ôl rhanbarthau dros amser</u>

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill

Wrth ystyried cwmpas daearyddol busnesau cymdeithasol, mae'n ddiddorol nodi'r gydberthynas rhwng busnesau cymdeithasol ac amddifadedd. Mae cymhariaeth rhwng cyfran y busnesau cymdeithasol o'r cyfanswm stoc busnesau a phrocsi ar gyfer amddifadedd yr awdurdod lleol[2] wedi'i nodi yn Ffigur 3.5 isod, lle mae pob pwynt data yn cynrychioli awdurdod lleol.

Mae'r dadansoddiad hwn yn awgrymu y gallai fod tuedd lle mae gan awdurdodau lleol sydd â mwy o amddifadedd gyfran fwy o fusnesau cymdeithasol. Mae'r patrwm hwn yn adlewyrchu rôl busnesau cymdeithasol wrth ddarparu cyflogaeth a gwasanaethau mewn ardaloedd lle mae gweithgarwch economaidd prif ffrwd yn fwy cyfyngedig, a lle mae'n debygol y bydd llai o gyfleoedd yn y sector preifat. Mae hyn hefyd yn dangos rôl y sector busnesau cymdeithasol wrth gynhyrchu gweithgarwch economaidd a hefyd wrth gyfrannu at economïau lleol cynhwysol – yn enwedig mewn ardaloedd sy'n wynebu heriau economaidd-gymdeithasol.

[2] Cyfrifiad yw hwn gan ddefnyddio cyfran yr Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Lleol (LSOAs) yn y 10% mwyaf difreintiedig o Fynegeion Amddifadedd Lluosog Cymru (MALlC).

Ffigur 3.5: Cymhariaeth rhwng cyfran y busnesau cymdeithasol ac amddifadedd cymdeithasol awdurdodau lleol, lle mae pob pwynt yn cynrychioli awdurdod lleol yng Nghymru

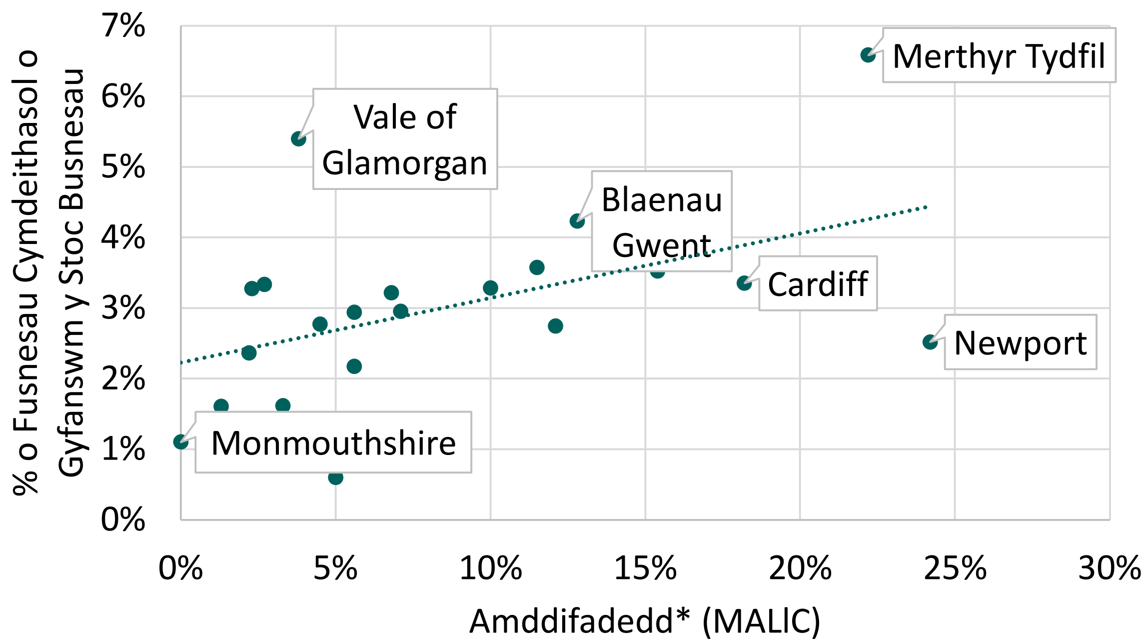

Ffynhonnell: Cronfa Ddata Cysylltiadau Wavehill, Cyfrifiadau Busnes y DU, Llywodraeth Cymru[3]

* Mae hyn yn defnyddio procsi o amddifadedd, wedi'i gyfrifo drwy gymryd cyfran yr Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is gydag awdurdod lleol sy'n dod o fewn rhengoedd mwyaf amddifad MALlC

3.1.1 Gweithgarwch busnesau newydd

Mae data 2025 yn awgrymu gostyngiad bach yng ngweithgarwch busnesau newydd o'i gymharu â blynyddoedd blaenorol. At ei gilydd, dechreuodd 16% o'r busnesau a arolygwyd fasnachu yn ystod y ddwy flynedd ddiwethaf, o'i gymharu â 25% yn 2022 a 17% yn 2020. Mae cyfran y busnesau newydd sbon (sydd wedi bod yn masnachu am lai na blwyddyn) yn arbennig o isel yn 2025, sef dim ond 2%, o'i gymharu â 9% yn 2022 a 2020. Er y gallai hyn adlewyrchu ffactorau economaidd-gymdeithasol ehangach, fel ansicrwydd economaidd neu newidiadau yn y cyllid sydd ar gael, gall hefyd gael ei ddylanwadu'n rhannol gan newid yn sut a phryd y daw busnesau newydd i gysylltiad â'r cymorth sydd ar gael. Yn benodol, gall ail-raddnodi'r cynnig cymorth[4] olygu bod llai o fusnesau cyfnod cynnar neu fusnesau

---

[3] Adroddiad Canlyniadau Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (MALlC) 2019, Llywodraeth Cymru

[4] Mae'n bwysig nodi y gallai'r is-sampl hwn fod wedi effeithio ar ddosbarthiad oedran y busnesau cymdeithasol a gyflwynir yn yr adroddiad hwn, lle gallai nifer fawr o fusnesau

newydd yn cael eu cynnwys yn y data. O ganlyniad, mae'n bwysig dehongli'r newid hwn fel newid posibl mewn gwelededd yn hytrach na dirywiad yng ngweithgarwch busnesau newydd yn gyffredinol.

Wedi dweud hynny, mae rhywfaint o dystiolaeth o dwf parhaus yn y cyfnod cynnar, gyda gweithgarwch busnesau newydd wedi'i ddosbarthu'n fwy cyfartal ar draws y pum mlynedd diwethaf. Er enghraifft, dechreuodd 6% o fusnesau ym mhob un o'r tair blynedd diwethaf (2022, 2021, a 2020), ac mae'r gyfran sy'n masnachu am 4–5 mlynedd wedi cynyddu o 7% yn 2022 i 10% yn 2025. Mae hyn yn awgrymu, er ei bod yn ymddangos bod llai o fusnesau newydd yn cael eu creu, bod y rhai o'r don o fusnesau newydd ar ôl COVID yn goroesi ac yn aeddfedu.

Ffigur 3.6: Oedran busnesau ar adeg yr arolwg, dros amser

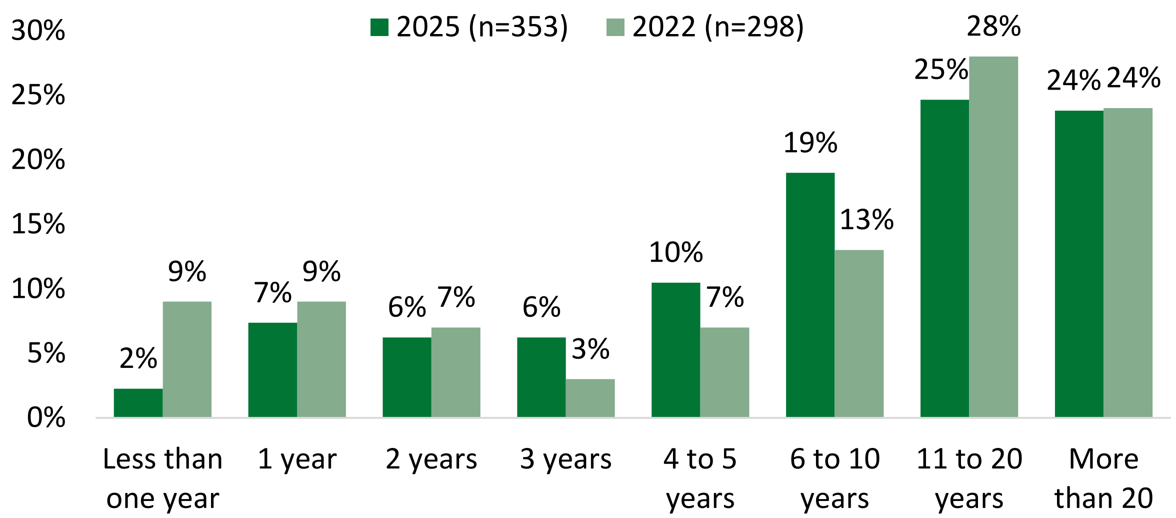

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill

3.2 Maint busnesau ac amcangyfrifon sector

3.2.1 Cyflogaeth

Mae proffil maint busnesau cymdeithasol a nodwyd yng Nghymru, sy'n seiliedig ar nifer y gweithwyr, yn parhau i fod yn wahanol i broffil y boblogaeth fusnes ehangach. Er mai microfusnesau (1–9 o weithwyr) yw'r rhai mwyaf cyffredin ar draws y ddau grŵp, maent yn cyfrif am gyfran lai o fusnesau cymdeithasol (79%) o'i gymharu ag 89% o'r holl fusnesau yng Nghymru.[5] Mewn cyferbyniad, mae busnesau cymdeithasol yn fwy tebygol o fod yn fentrau bach (10–49 o weithwyr), gan gyfrif am 15% o'r sector, o'i gymharu â dim ond 9% o'r holl

newydd dueddu'r sampl tuag at fusnesau iau. Felly, cydnabyddir bod cyfran y busnesau newydd yn yr adroddiad hwn yn debygol o fod yn oramcangyfrif.

[5] Mae'n bwysig nodi y gallai sampl yr arolwg fod yn or-gynrychioli busnesau cymdeithasol mwy, sydd yn aml yn adnoddau gwell ac yn fwy tebygol o ymateb. O ganlyniad, er bod y data hwn yn rhoi arwydd defnyddiol o dueddiadau cyffredinol, mae'n bosibl bod cyfran wirioneddol y busnesau cymdeithasol micro ar draws y sector yn uwch.

fusnesau. Mae hyn yn atgyfnerthu canfyddiadau blaenorol bod busnesau cymdeithasol yn aml wedi'u strwythuro i gefnogi timau mwy, yn ôl pob tebyg oherwydd natur lafurddwys eu gwaith mewn cymorth cymunedol, iechyd, addysg a darparu gwasanaethau.

Mae presenoldeb mwy o gyflogwyr canolig (3%) a mawr (1%) o fewn y sector busnes cymdeithasol o'i gymharu â'r sylfaen fusnes ehangach, lle mae'r categorïau hyn bron yn absennol. Er bod y ffigurau hyn yn fach, maent yn tynnu sylw at is-set o fusnesau cymdeithasol sy'n gweithredu ar raddfa fawr, yn aml gyda strwythurau llywodraethu cymhleth a chyrhaeddiad eang.

Ffigur 3.8: Maint busnesau cymdeithasol o'i gymharu â chyfanswm y stoc busnesau

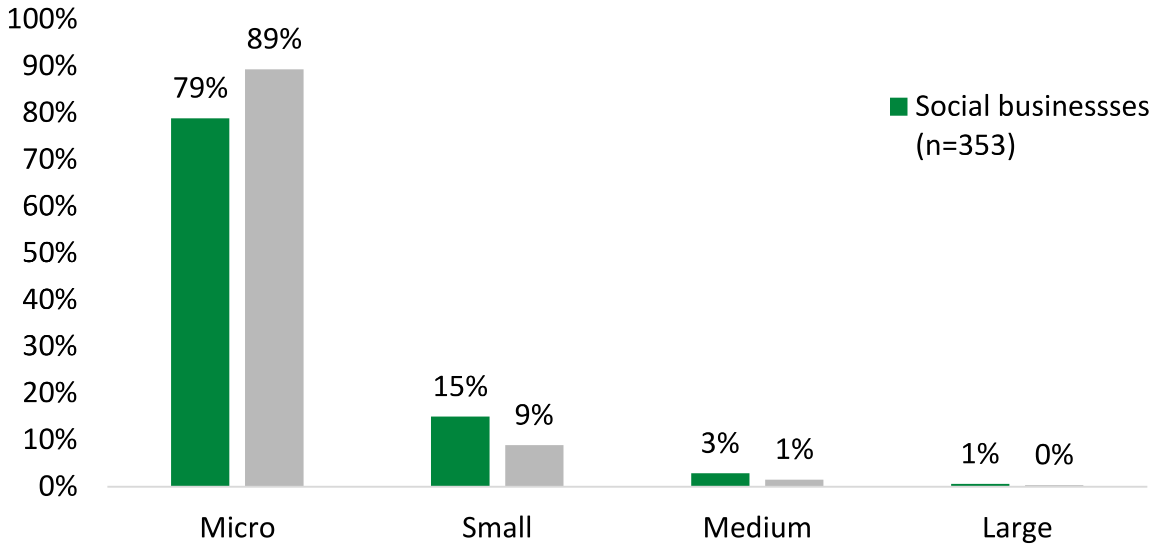

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill 2025

Mae'n ymddangos bod canran y busnesau cymdeithasol heb staff cyflogedig (naill ai unig fasnachwyr neu'r rhai sy'n cael eu rhedeg gan wirfoddolwyr) yn gyson â ffigurau 2022, gyda 30% o'r ymatebwyr yn 2025 yn dweud nad oes ganddynt staff cyflogedig.

3.2.2 Amcangyfrif o Gyflogaeth y Sector

Mae Ffigur 3.9 yn cyflwyno bandiau cyflogaeth busnesau cymdeithasol o 2018 i 2025. Mae'n bwysig nodi bod maint cyfartalog cymedrig yr holl fusnesau a ymatebodd yn 2025 ychydig yn llai na chyfartaledd 2022 (21 o'i gymharu â 23 o weithwyr). Mae hyn yn cyd-fynd â newid bach ym mhroffil y busnesau a arolygwyd – er bod y dosbarthiad cyffredinol ar draws bandiau cyflogaeth yn parhau i fod yn debyg yn fras i 2022, mae sampl 2025 ychydig yn fwy pegynedig. Bu gostyngiad bach yng nghyfran y busnesau sydd â 5-9 o weithwyr (i lawr 4%), a chynnydd cyfatebol yn y categorïau lleiaf (0-4 o weithwyr) a mwyaf (50+ o weithwyr).

Ffigur 3.9: Bandiau cyflogaeth busnesau cymdeithasol 2018 i 2025 (Sampl lawn)

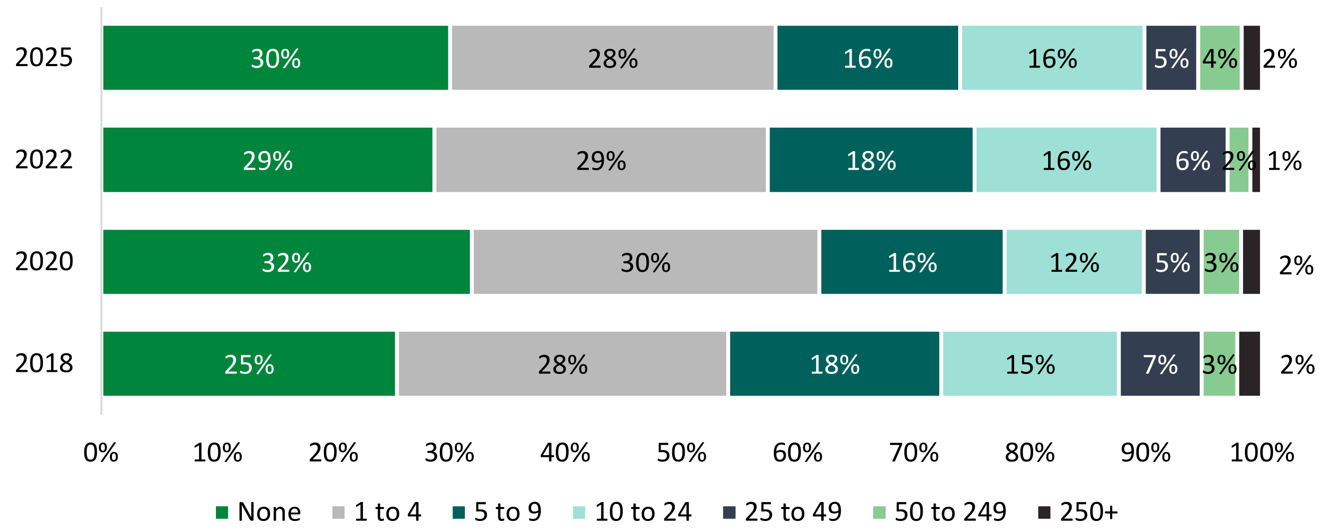

.

Wrth ddefnyddio'r dull a ddefnyddiwyd mewn ymarferion mapio blaenorol gan ddefnyddio'r maint sector cyfartalog a'r maint amcangyfrifedig, mae'r twf yn nifer y busnesau cymdeithasol yn y sector o 2,828 o fusnesau i 3,113 yn golygu bod twf o 4% ar y cyfan gydag amcangyfrif o 68,297 o weithwyr ar draws y sector, i fyny o 65,700 yn 2022.

Mae'n bwysig nodi, oherwydd yr heriau methodolegol a wynebwyd yn ystod cyfnod adrodd 2020 (yn bennaf oherwydd y pandemig), fod adroddiad 2020 a 2022 ill dau yn cynnwys dau amcangyfrif ar gyfer cyfanswm nifer y gweithwyr yn y sector oherwydd bod canlyniadau 2020 yn anghyson ag adroddiad 2018.

Ar gyfer yr ail amcangyfrif, defnyddiwyd dull amgen drwy gynnal dadansoddiad o'r sampl gyfatebol a nodi patrymau twf, i gynhyrchu amcangyfrif sector terfynol o 55,969 yn 2020 a 56,713 yn 2022. Mae defnyddio'r fethodoleg hon ar sampl 2022 i 2025 yn dangos twf llawer mwy cymedrol o 0.4%. Mae cymhwyso'r twf hwn i amcangyfrif y llynedd yn darparu amcangyfrif diwygiedig o 56,953.

Gyda'i gilydd, mae'r canfyddiadau hyn yn awgrymu, er bod y sector wedi tyfu o ran nifer y busnesau, bod maint cyfartalog y busnes wedi gostwng ychydig, ac amcangyfrifir bod cyfanswm cyflogaeth y sector busnesau cymdeithasol a nodwyd rhwng 57,000 a 68,000 o weithwyr.

3.2.3 Trosiant

Mae data trosiant ar gyfer busnesau cymdeithasol a nodwyd yn dangos tebygrwydd sylweddol â'r arolwg blaenorol, er bod cynnydd ymylol yng nghyfran y busnesau â throsiant o fwy na £0.25 miliwn yn dangos natur amrywiol y sector gan ei fod yn cynnwys busnesau bach iawn a mawr iawn.

Ffigur 3.10: Bandiau trosiant a adroddwyd yn 2020, 2022, a 2025

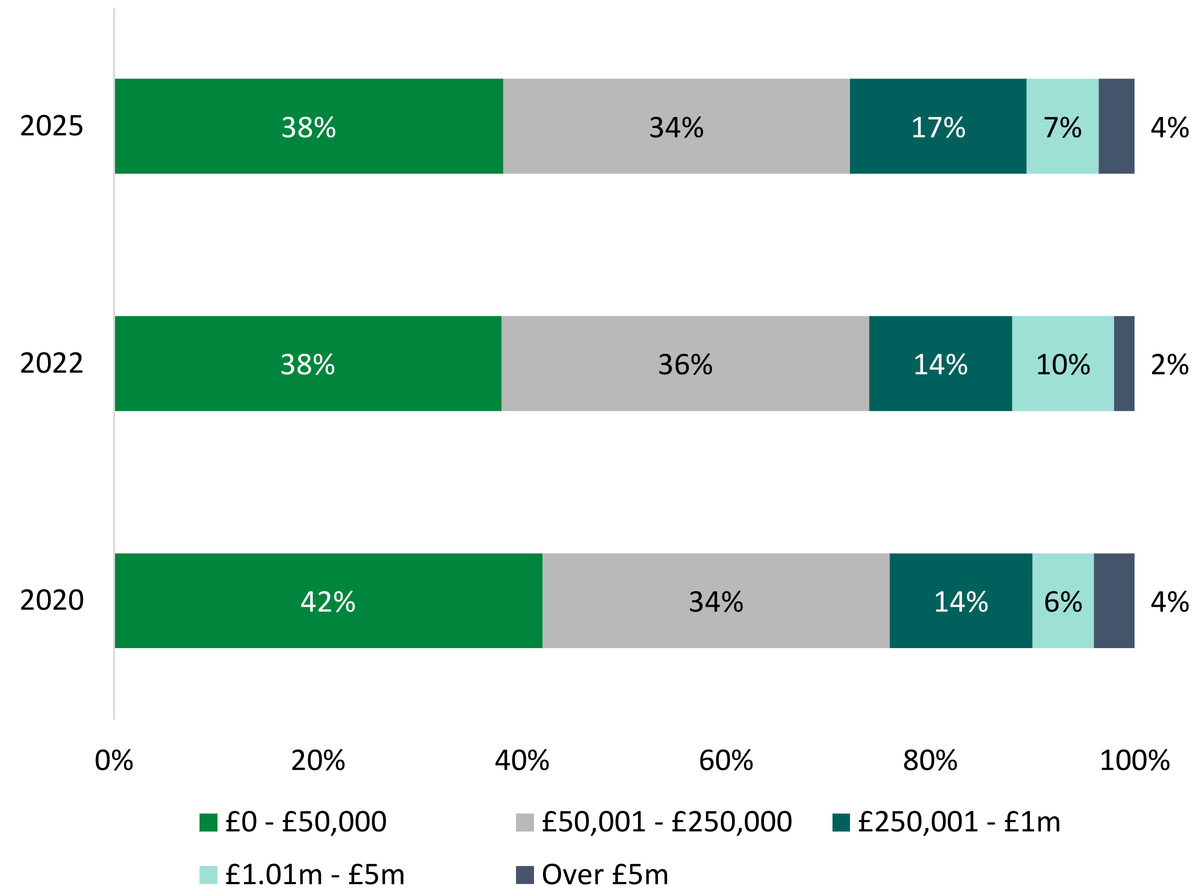

Wrth edrych ar ddata gan fusnesau cyfatebol a gwblhaodd yr arolwg yn 2025 a 2022, tra bod bron i ddwy ran o dair o fusnesau wedi gweld cynnydd yn eu trosiant, nododd 18/49 ostyngiad yn eu trosiant rhwng y ddwy flynedd.

Tabl 3.1: Newidiadau trosiant 2022 i 2025

	Nifer y busnesau	% o fusnesau
Cynnydd	31	63%
Gostyngiad	18	37%
Cyfanswm	**49**	

Ar gyfer y sampl gyfan, roedd y trosiant cyfartalog wedi cynyddu o £198,334 yn 2022 i £247,368. Ar gyfer y sampl gyfatebol dair blynedd, roedd y trosiant cyfartalog wedi cynyddu o £188,846 yn 2020 i £313,132 yn 2025.

Gan ddilyn methodoleg debyg i'r un a ddefnyddiwyd yn 2022, cyfrifwyd trosiant cyfartalog ar gyfer cyfranogwyr yr arolwg gan ddefnyddio cyfuniad o ffigurau a adroddwyd ganddyn nhw eu hunain a ffigurau canolbwynt lle defnyddiwyd bandiau trosiant. Ar gyfer busnesau â throsiant o fwy na £10 miliwn, cymerwyd eu trosiant blynyddol o adroddiadau cyhoeddus.

O ystyried yr eithafion yn y set ddata, modelwyd dau drosiant cyfartalog ar draws y sector a oedd naill ai'n cynnwys neu'n eithrio sefydliad arbennig o fawr (a elwir weithiau'n allanolion) a gafwyd yn yr arolwg. **Cynhyrchodd hyn amcangyfrif trosiant cyfartalog o £1.4m fesul sefydliad wrth gynnwys y sefydliad mawr a £644,228 pan gafodd yr allanolyn ei eithrio.** Mae'r rhain ychydig yn is na'r amcangyfrifon a gynhyrchwyd yn 2022 o £1.38m fesul sefydliad wrth gynnwys y sefydliad mawr a £715,161 pan gafodd yr allanolyn ei eithrio.

Cymhwyswyd y ffigurau hyn i'r ffigur sector cyfan o 3,113 o fusnesau er mwyn pennu'r trosiant amcangyfrifedig ar gyfer y sector busnesau cymdeithasol a nodwyd. Yna, addaswyd yr amcangyfrif i gynnwys trosiant o sefydliadau mawr iawn ychwanegol â throsiant uchel iawn (er enghraifft Dŵr Cymru) nad oeddent wedi'u cynnwys yn yr arolwg. Lle cafodd y trosiant mawr a gafwyd yn y sampl ei eithrio o'r cyfartaledd, cafodd hyn ei gynnwys yn yr addasiad hefyd.

Amcangyfrifir bod cyfanswm gwerth y sector, yn seiliedig ar drosiant amcangyfrifedig busnesau cymdeithasol hysbys ac adnabyddadwy yng Nghymru, rhwng £3.5 biliwn a £5.7 biliwn.

3.2.4 Maint y sectorau gweithredol

Gan ddefnyddio sampl arolwg gyfan 2025, mae dadansoddiad o faint busnes yn ôl sector gweithredol yn datgelu ymhellach yr amrywioldeb o fewn y sector. Mae busnesau celfyddydau, adloniant, hamdden a gwasanaethau eraill yn cyfrif am bron i chwarter yr holl fusnesau a arolygwyd (22%); fodd bynnag, dim ond 18% o weithwyr a 16% o'r trosiant a gynhyrchir gan ymatebwyr y maent yn ei gyfrif. I'r gwrthwyneb, mae'r nifer fach o fusnesau yn y sector 'Gweinyddu busnes a gwasanaethau cymorth' (5% o'r sampl) yn cyfrif am 21% o’r gyflogaeth a 29% o'r holl drosiant a gynhyrchir. Mae busnesau Llety a Bwyd, sy'n cynrychioli 1% o'r sampl, yn cyfrif am 12% o gyfanswm y trosiant a gynhyrchir gan ymatebwyr.

3.2.5 Gwirfoddoli

Mae data 2025 yn awgrymu cynnydd mewn gwirfoddoli o fewn y sector busnesau cymdeithasol, gyda chanfyddiadau'n dangos bod mwy o sefydliadau bellach yn ymgysylltu â niferoedd uwch o wirfoddolwyr o'i gymharu â 2022.

Wrth gymharu busnesau a ymatebodd yn 2020, 2022 a 2025, (n=38), bu cynnydd hefyd yn nifer y gwirfoddolwyr yn 2025. Ymhlith y busnesau cyfatebol hyn, roedd nifer cyfartalog y gwirfoddolwyr yn 14 yn 2020, 12 yn 2022 a 15 yn 2025.

Ar draws y sampl cyfan, roedd nifer cyfartalog y gwirfoddolwyr ar draws y sampl yn 20.5, sy'n golygu dychweliad i lefelau 2020 (20 o wirfoddolwyr) yn dilyn gostyngiad yn 2022 (19)[6]. Ar draws y sampl gyfan, mae cyfran y sefydliadau sy'n nodi nad oes ganddynt unrhyw wirfoddolwyr wedi gostwng o 18% yn 2022 i 10% yn 2025, sy'n awgrymu bod mwy o

[6] Noder, nid yw hyn yn cynnwys y ffigur o un busnes cymdeithasol sy'n gweithredu'n genedlaethol a nododd 29,000 o wirfoddolwyr, a ystyriwyd yn allanolyn.

fusnesau'n ailgyflwyno neu'n ehangu rolau gwirfoddol yn dilyn yr aflonyddwch a achoswyd gan y pandemig.

Y band gwirfoddolwyr mwyaf cyffredin o hyd yw 10-25 o wirfoddolwyr, a adroddwyd gan draean o sefydliadau (33%), cynnydd o 20% yn 2022. Bu cynnydd bach hefyd yn nifer y sefydliadau a gefnogir gan seiliau gwirfoddolwyr mwy, gyda 5% bellach yn nodi 50-99 o wirfoddolwyr a 3% yn nodi 100 neu fwy, y ddau i fyny o 2% yn yr arolwg blaenorol.

Ffigur 3.11: Bandiau nifer y gwirfoddolwyr, 2022 a 2025

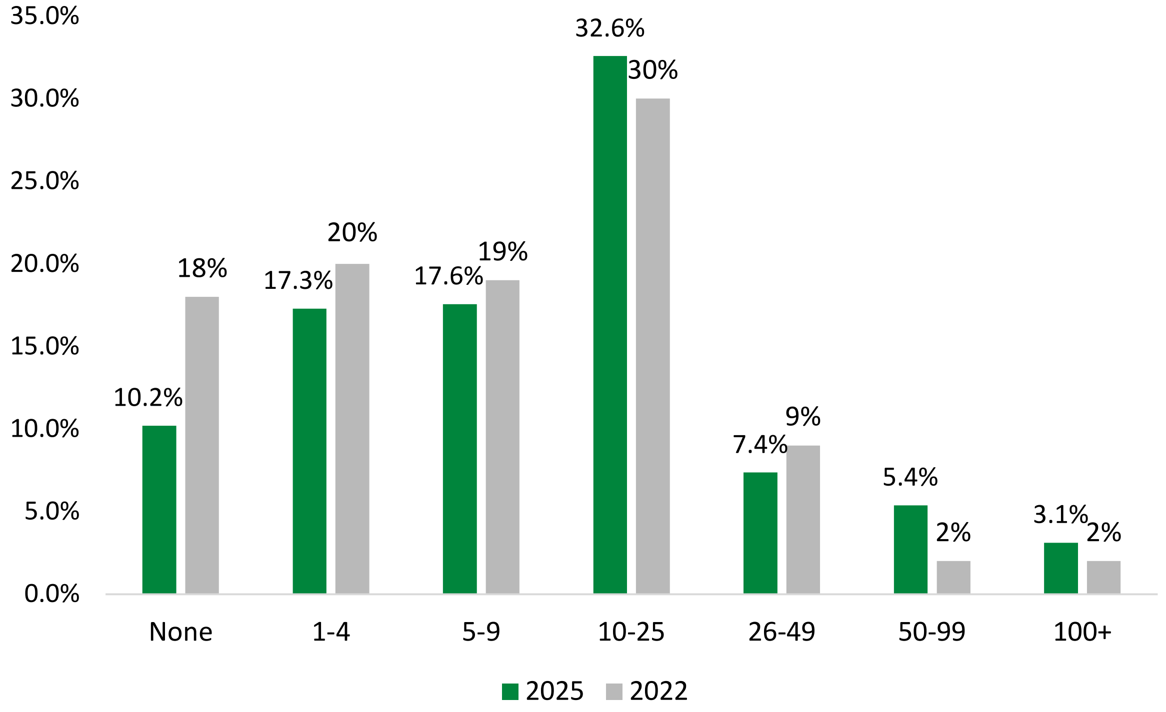

Gan ddefnyddio'r nifer amcangyfrifedig o fusnesau yn y sector (3,113) cafodd nifer cyfartalog y gwirfoddolwyr ar gyfer y sampl gyfan (20.5) a'r busnesau cyfatebol (19) eu cynyddu i roi amcangyfrif o **rhwng 59,000 a 64,000 o wirfoddolwyr yn gweithredu yn y sector.**

Wrth gymharu'r ffigurau ar gyfer gwirfoddoli â chyflogaeth yn y sector, mae'n ddiddorol nodi'r tueddiadau dros amser gyda busnesau panel cyfatebol. Yn arbennig, er bod nifer cyfartalog y staff cyflogedig wedi codi yn 2022 ac wedi dychwelyd i lefelau 2020 yn 2025, mae'r gwrthwyneb yn wir am wirfoddoli. Felly, y gymhareb gyfartalog o staff i wirfoddolwyr oedd:

- 1 (aelod o staff): 2.4 (gwirfoddolwyr) yn 2020
- 1 : 1.8 yn 2022, a,
- 1 : 2.2 yn 2025

Ffigur 3.12: Nifer cyfartalog y gweithwyr a'r gwirfoddolwyr ar gyfer ymatebwyr y panel, 2020 i 2025

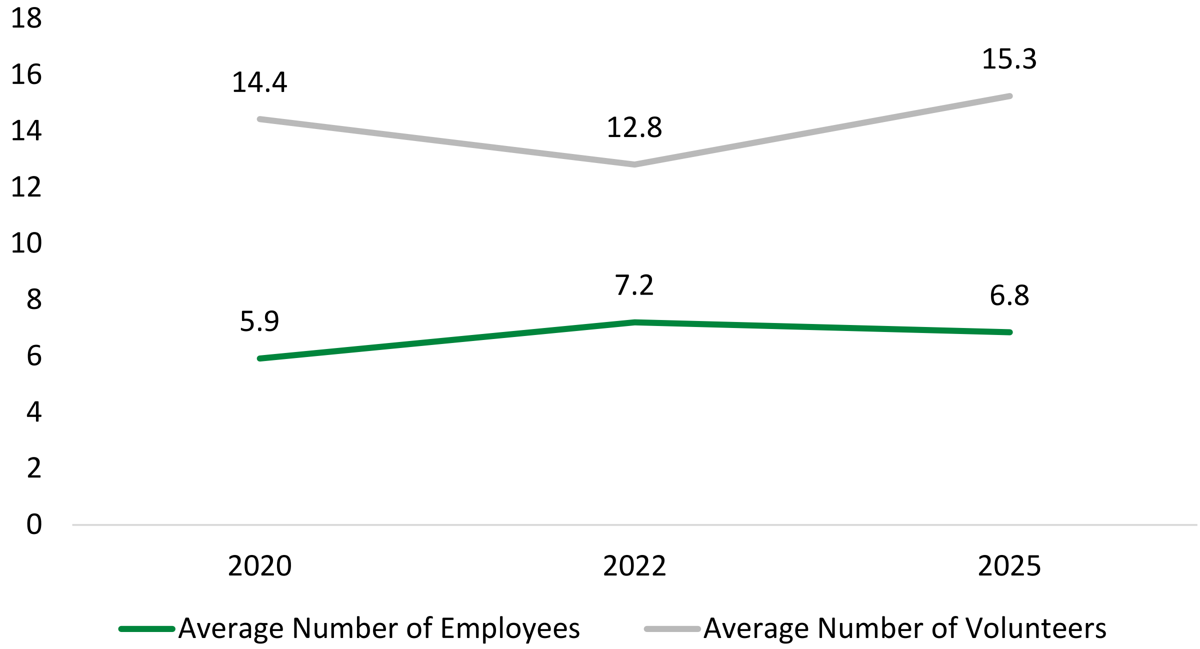

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill (n=38)

3.3 Math o sefydliad

Mae data 2025 yn parhau i ddangos gostyngiad bach yng nghyfran y sefydliadau sy'n nodi eu bod yn fentrau cymdeithasol, gyda 62% o'r ymatebwyr yn dewis y categori hwn, i lawr o 66% yn 2022 a 73% yn 2020. Gall hyn adlewyrchu dealltwriaeth fwy cynnil o fodelau cyfreithiol a gweithredol ymhlith ymatebwyr, arallgyfeirio ehangach yn strwythurau llywodraethu sefydliadau o fewn y sector, neu, yn syml, newid yn sampl yr ymatebwyr.

Dros yr un cyfnod, mae cyfran y sefydliadau sy'n nodi eu bod yn elusennau hefyd wedi parhau i ostwng, o 35% yn 2020 i 28% yn 2022, a nawr 21% yn 2025. Er y gallai rhywfaint o hyn adlewyrchu ailddosbarthu oherwydd geiriad diwygiedig y cwestiwn, gallai hefyd ddangos symudiad graddol i ffwrdd o fodelau sy'n ddibynnol ar grantiau, o blaid dulliau mwy mentrus neu hybrid.

Ffigur 3.13: Mathau o fusnesau cymdeithasol a arolygwyd

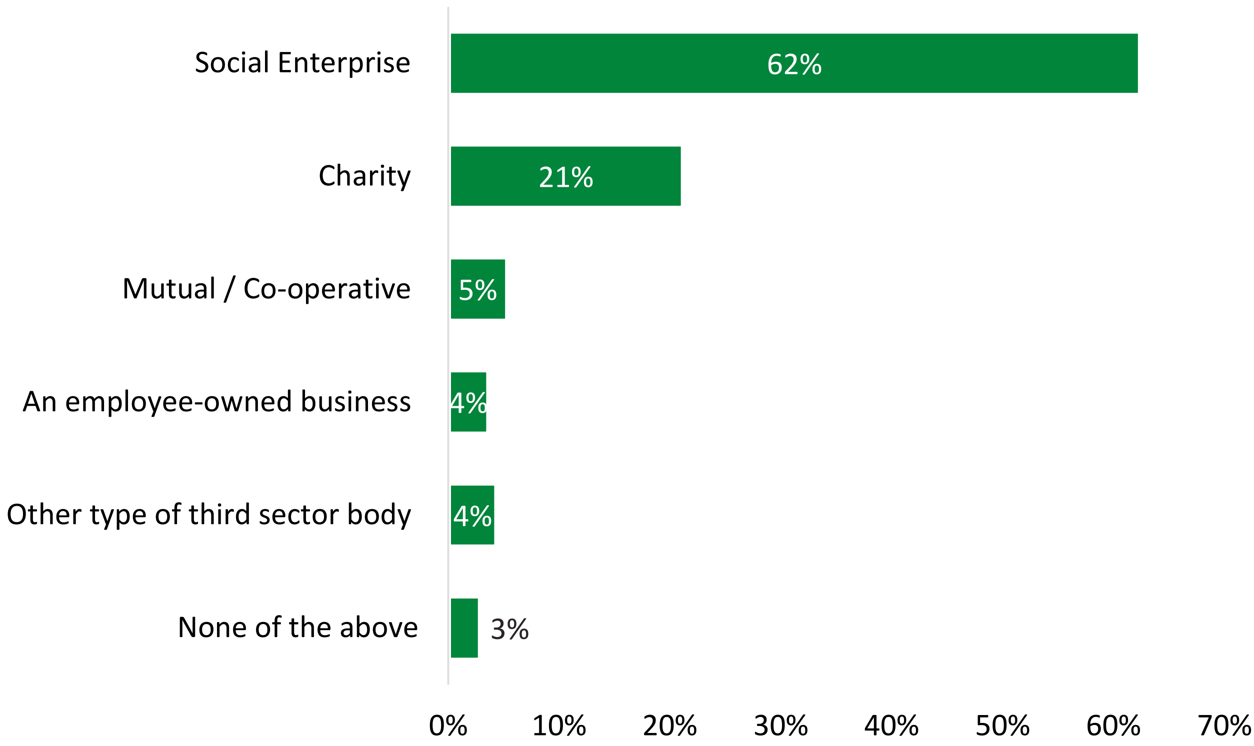

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill (n=353)

Cynhwyswyd opsiwn ymateb ar gyfer 'busnesau cyflogaeth gefnogol' ar wahân fel cwestiwn dilynol hefyd. Mae diffiniad llawn o fusnes cyflogaeth gefnogol i'w weld yn Atodiad 1. Mae ymchwil flaenorol wedi dangos bod llawer mwy o fusnesau'n cyd-fynd â'r meini prawf busnes cyflogaeth gefnogol nag y maent yn sylweddoli. Mae hyn yn bwysig oherwydd bod cyfleoedd wedi'u cadw ar gyfer busnesau cyflogaeth gefnogol sydd wedi'u hymgorffori o fewn caffael cyhoeddus. Felly, gofynnwyd dau gwestiwn dilynol i ymatebwyr nad oeddent yn dewis yr opsiwn hwn er mwyn deall gwir raddfa gweithgarwch busnesau cyflogaeth gefnogol. At ei gilydd, dywedodd 11% o fusnesau eu bod yn fusnesau cyflogaeth gefnogol (37/352) gyda 10 busnes (3%) yn dweud nad oeddent yn siŵr o hyd a oeddent yn fusnes cyflogaeth gefnogol ai peidio ar ôl cael diffiniad.

Mae statws cyfreithiol busnesau cymdeithasol wedi aros yn gymaradwy ag ymarferion blaenorol, gydag ychydig dros hanner yn gweithredu fel cwmnïau cyfyngedig drwy warant. Fodd bynnag, bu cynnydd nodedig yng nghyfran y Cwmnïau Buddiant Cymunedol (CBCau), sydd bellach yn ffurfio traean o'r sampl (33%) – i fyny o 23% yn 2022 a 2020.

Ffigur 3.14: Statws cyfreithiol busnesau cymdeithasol 2020, 2022 a 2025

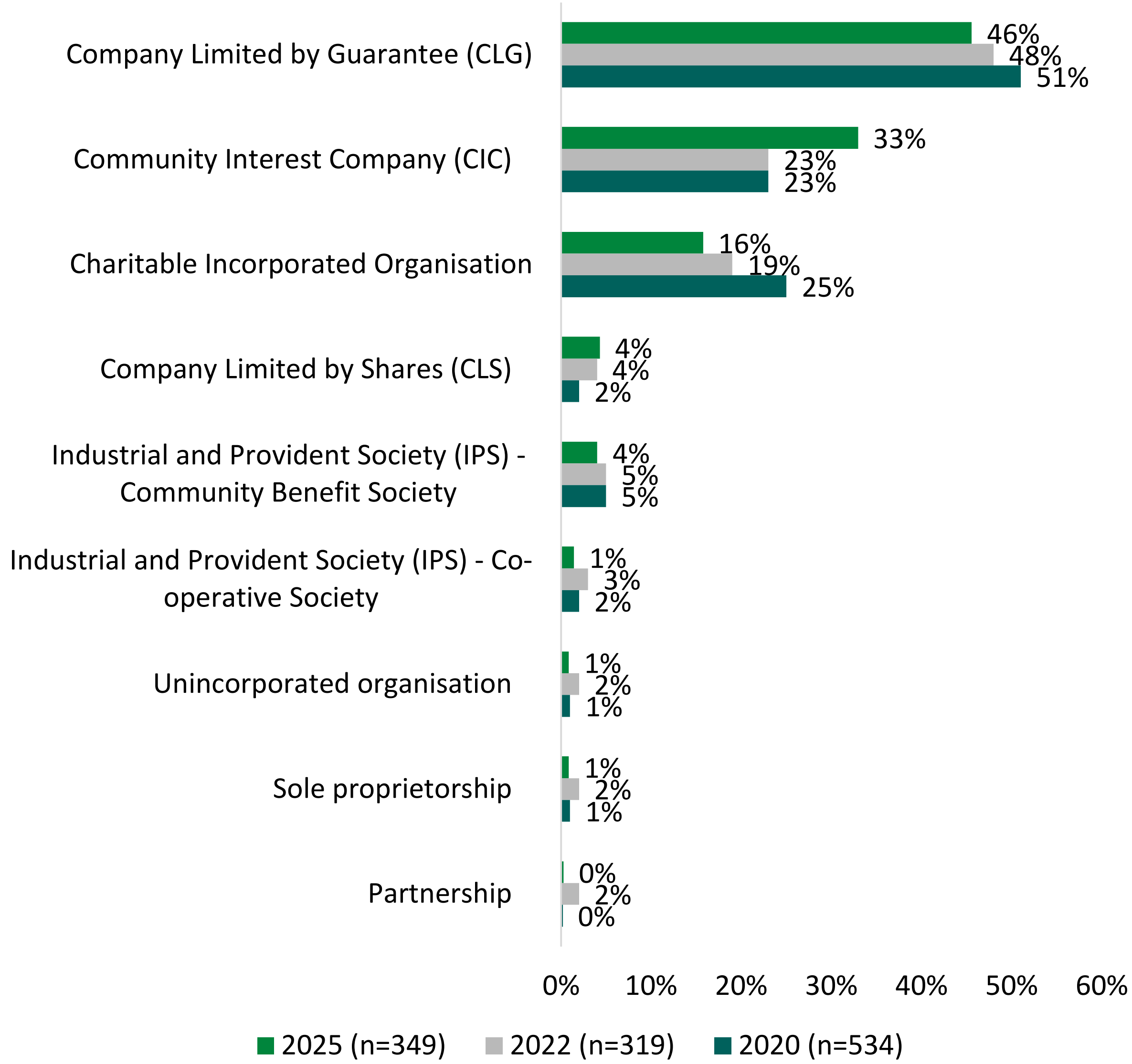

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill

3.4 Sectorau gweithredol

Mae busnesau cymdeithasol yn parhau i weithredu ar draws ystod eang ac amrywiol o sectorau, gan adlewyrchu ymgorfforiad y sector mewn cymunedau lleol a'i ymatebolrwydd i anghenion cymdeithasol ac economaidd. Fel mewn blynyddoedd blaenorol, roedd sefydliadau naill ai'n nodi eu sector gweithredol eu hunain neu'n cael eu codio â llaw yn seiliedig ar ddisgrifiad o'u gweithgareddau. Er bod y data hwn yn rhoi cipolwg defnyddiol ar gyfansoddiad y sector, dylid dehongli ffigurau fel rhai dangosol yn hytrach na rhai pendant, yn enwedig o ystyried newidiadau bach mewn dulliau codio a dosbarthu dros amser.

Yn 2025, roedd y gyfran fwyaf o fusnesau cymdeithasol (22.2%) yn gweithredu yn y Celfyddydau, Adloniant, Hamdden a Gwasanaethau Eraill, grŵp sy'n cwmpasu sefydliadau celfyddydau cymunedol, cyrff treftadaeth, clybiau chwaraeon, darparwyr hamdden, a dosbarthiadau creadigol. Er mai dyma'r sector mwyaf cyffredin o hyd, mae'r gyfran wedi gostwng ychydig o 24.3% yn 2022.

Mae busnesau cymdeithasol wedi parhau i fod yn bresennol mewn sectorau economi sylfaenol, gydag Iechyd (12.4%) ac Addysg (12.1%) yn parhau i fod yn gydrannau arwyddocaol o'r dirwedd. Er eu bod ychydig yn llai o'i gymharu â 2022, mae'r ffigurau hyn yn atgyfnerthu rôl hanfodol y sector busnes cymdeithasol wrth ddarparu gwasanaethau craidd a mynd i'r afael â lles cymunedol.

Un o'r newidiadau mwyaf nodedig yw'r dirywiad sydyn yn nifer y busnesau cymdeithasol sy'n gweithredu canolfannau cymunedol, clybiau ieuenctid, a mannau cymdeithasol eraill a rennir, gan ostwng o 11.3% yn 2022 i ddim ond 4.7% yn 2025. Gall y gostyngiad hwn adlewyrchu tueddiadau tymor hwy yn dilyn y pandemig, gan gynnwys pwysau ariannol parhaus, cau adeiladau, neu newidiadau mewn modelau darparu gwasanaethau.

Yn y cyfamser, mae sawl sector arall wedi tyfu o ran cynrychiolaeth, er o sylfaen lai. Er enghraifft, cynyddodd Gweinyddu Busnes a Gwasanaethau Cymorth o 3.2% yn 2022 i 5.3% yn 2025, a chododd Llety a Gwasanaethau Bwyd o 2.1% i 3.8%, gan awgrymu efallai adferiad neu arallgyfeirio yn y model mentrau cymunedol.

At ei gilydd, mae data 2025 yn dangos parhad ac esblygiad ym mhroffil y sector. Er bod y sectorau celfyddydau a sylfaenol yn parhau i fod yn ganolog, mae tystiolaeth o fwy o amrywiaeth, gyda rhywfaint o dwf yn y sectorau technegol, lletygarwch a digidol—ochr yn ochr â dirywiad pryderus mewn mentrau sy'n seiliedig ar seilwaith cymunedol fel clybiau ieuenctid a chanolfannau cymunedol.

4. Gwerth ac effeithiau cymdeithasol

Crynodeb

- Mae mwyafrif yr ymatebwyr wedi'u dylanwadu gan Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol i ryw raddau (79% neu 170/215)
- Mae lliniaru newid hinsawdd yn flaenoriaeth gynyddol i fusnesau cymdeithasol, ac mae mwy yn cymryd camau gweithredu ar Net Sero (cynnydd o 10 pwynt canran ar 2022)
- Mae busnesau cymdeithasol ar flaen y gad o ran cydraddoldeb rhywedd mewn uwch arweinyddiaeth, gyda 58% o'r ymatebwyr yn dweud bod eu gweithiwr uchaf ei statws yn fenyw.
- Roedd mwyafrif y busnesau'n cynnig gwasanaethau yn y Saesneg a'r Gymraeg; roedd tua thri chwarter yn cynnig arwyddion neu frandio, a dwy ran o dair o'r staff yn siaradwyr Cymraeg.

Mae busnesau cymdeithasol yn wahanol i gwmnïau traddodiadol y sector preifat ac elusennau oherwydd eu bod yn taro cydbwysedd rhwng y ddau, gan geisio masnachu fel unrhyw fusnes arall ond hefyd yn bodoli'n bennaf i gyflawni eu cenhadaeth gymdeithasol. Gallai'r genhadaeth gymdeithasol hon fod yn creu gwerth cadarnhaol i'r cymunedau lleol lle maent yn gweithredu neu ar lefel genedlaethol. Ar ôl trafod perfformiad busnes a masnachu yn y bennod flaenorol, rydym nawr yn troi ein sylw at archwilio eu gwerth cymdeithasol a'u heffeithiau.

4.1 Amcanion cymdeithasol

Mae data 2025 yn dangos bod busnesau cymdeithasol yng Nghymru yn gweithio tuag at ystod eang o amcanion cymdeithasol, gyda'r rhan fwyaf o sefydliadau'n uniaethu â phump neu fwy o amcanion. Gwella iechyd a lles yw'r amcan a ddewisir amlaf o hyd, a nodwyd gan dros 8% o fusnesau – cynnydd o 75% yn 2022 ac ychydig dros hanner yn 2020 – sy'n adlewyrchu ymrwymiad parhaus y sector i gefnogi iechyd corfforol a meddyliol.

Mae gwella cymuned benodol yn parhau i fod yn amcan craidd i dri chwarter o fusnesau cymdeithasol, gan adlewyrchu pwysigrwydd dulliau seiliedig ar le ac adfywio lleol. Mae rhai amcanion wedi dod yn fwy amlwg ers 2020. Mae cyfran y sefydliadau sy'n hyrwyddo diwylliant, treftadaeth neu'r iaith Gymraeg bron wedi dyblu dros bum mlynedd, gan godi o 24% yn 2020 i 47% yn 2025. Yn yr un modd, mae canran y busnesau sy'n darparu mynediad at wasanaethau wedi tyfu'n sylweddol, o 27% yn 2020 i 50% yn 2025.

Bu cynnydd nodedig hefyd mewn amcanion sy'n ymwneud â chyfiawnder cymdeithasol a chynhwysiant. Mae cymorth i blant a phobl ifanc agored i niwed wedi codi o 34% yn 2020 i 54% yn 2025, ac mae cyfran y busnesau sy'n gweithio i fynd i'r afael ag allgáu cymdeithasol a hyrwyddo tegwch, amrywiaeth a chynhwysiant wedi tyfu o 44% i 65% dros yr un cyfnod. Mae nodau amgylcheddol hefyd yn gynyddol amlwg, gyda bron i hanner yr holl fusnesau bellach yn nodi eu bod yn gweithio i fynd i'r afael â newid hinsawdd neu amddiffyn yr amgylchedd.

Ffigur 4.1: Prif amcanion cymdeithasol fel y'u nodwyd gan sefydliadau

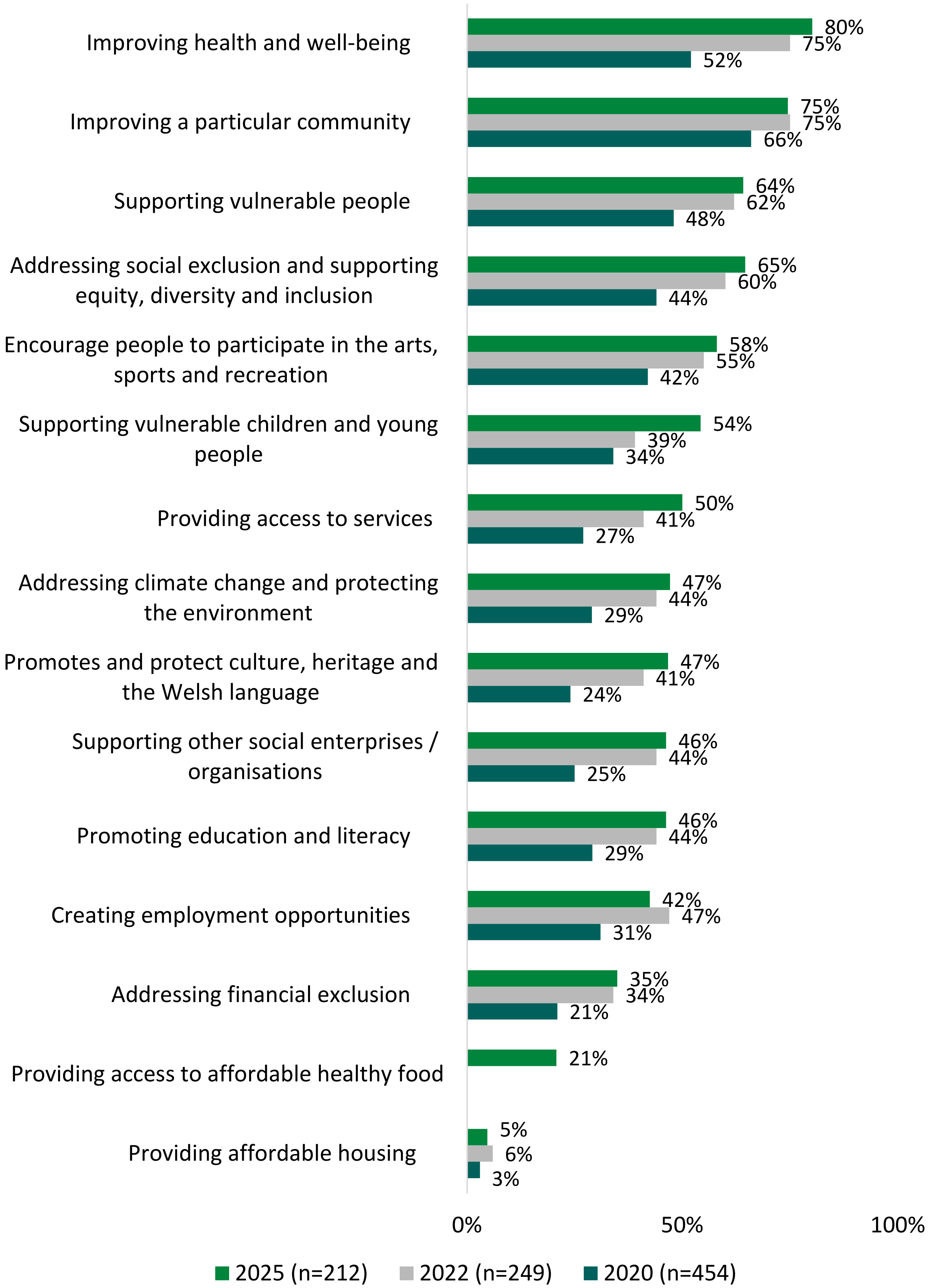

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill

4.1.1 Mesur effaith gymdeithasol

Mae cyfran uwch o fusnesau yn mesur eu heffaith gymdeithasol yn 2025 o'i gymharu â 2022 (48% o'i gymharu â 43%). Ymhlith y rhai a ddywedodd eu bod yn mesur effaith, dywedodd 72% ei fod i fesur perfformiad busnes a dywedodd 48% arall ei fod yn cael ei ddefnyddio i hyrwyddo eu busnes. I'r 48% o fusnesau sy'n mesur eu heffaith gymdeithasol, roedd mesur effaith gymdeithasol yn hanfodol i'w gweithrediadau.

Ffigur 4.2: Sut ydych chi'n defnyddio'r wybodaeth am eich effaith gymdeithasol/amgylcheddol?

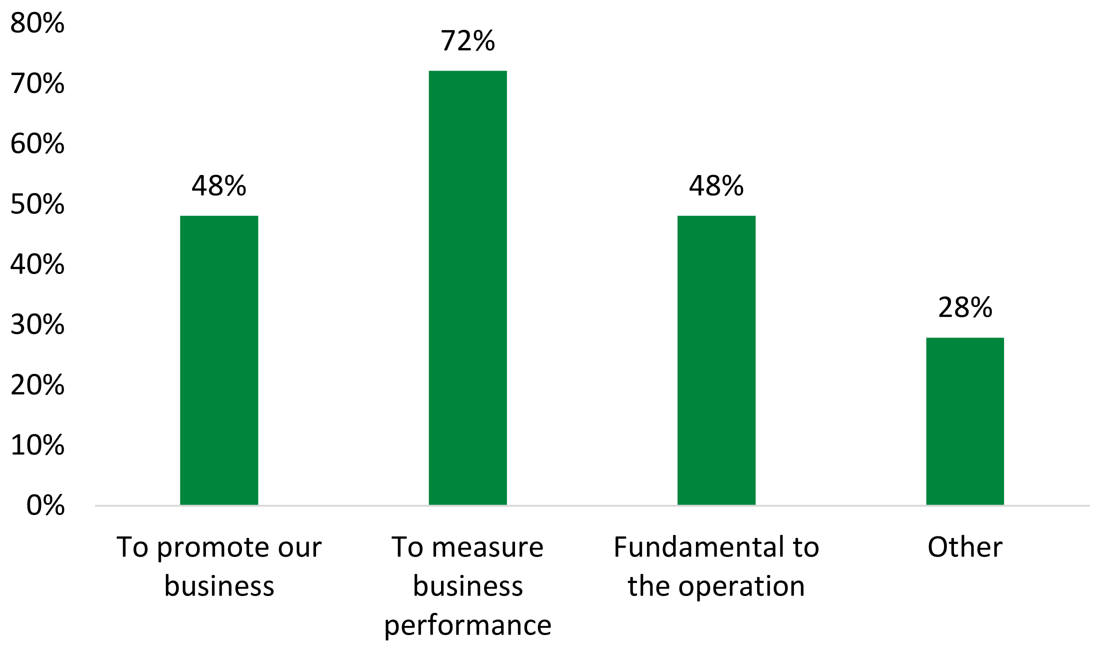

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill (n=104)

4.2 Cyrchfannau elw

Y gwahaniaeth allweddol rhwng busnes sector preifat traddodiadol a busnes cymdeithasol yw bod unrhyw elw dros ben a wneir gan yr olaf yn cael ei ailfuddsoddi yn bennaf yn y busnes neu'r gymuned, yn hytrach na chael ei yrru gan yr angen i wneud y mwyaf o elw i gyfranddalwyr a pherchnogion. Mae'r data ar gyfer 2025 yn fras gyson â blynyddoedd blaenorol. Mae cyfran y busnesau sy'n ailfuddsoddi gwarged i dyfu neu gynnal y busnes wedi dychwelyd i lefelau 2020 o 93% o fusnesau, o'i gymharu â 90% yn 2022 a 93% yn 2020.

Ar yr un pryd, mae cysondeb yn nifer y busnesau sy'n defnyddio eu gwarged er budd cymunedol, cymdeithasol, amgylcheddol neu elusennol. Yn 2025, adroddwyd hyn gan bron i hanner y busnesau (47%), yr un fath â 2022 ac i fyny o 23% yn 2020.

Ffigur 4.3: Beth ydych chi'n ei wneud gydag unrhyw warged/elw rydych chi'n ei gynhyrchu?

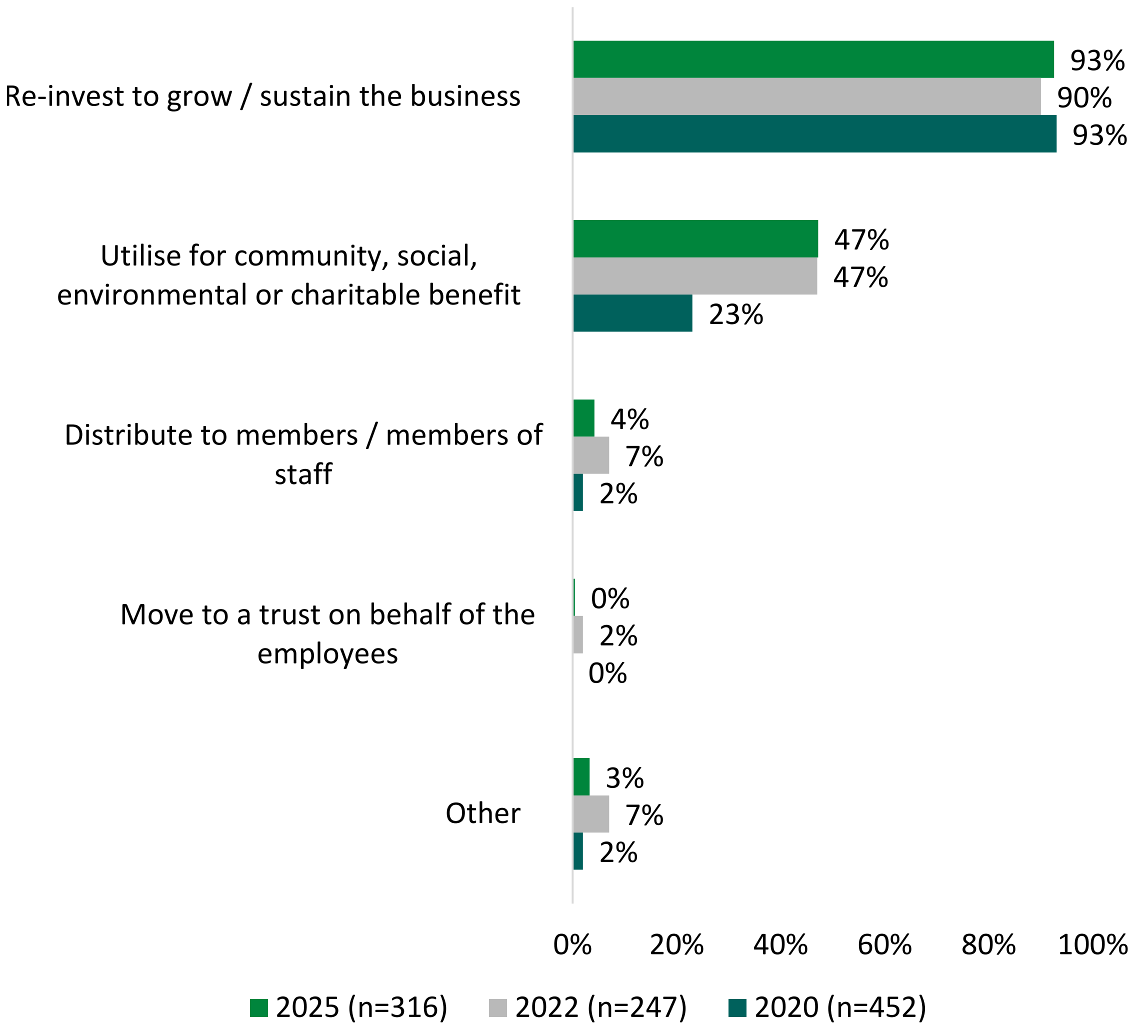

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill

4.3 Arferion busnes

Mae rhan o'r gwerth cymdeithasol y canfyddir bod gan y sector yn gorwedd yn ei rôl fel cyflogwyr teg, gan gynnig cyflog ac amodau teg. Mae'r dadansoddiad uchod o sut mae busnesau cymdeithasol yn defnyddio eu gwarged yn dangos y gallai fod cynnydd yn nifer y busnesau neu'r sefydliadau aelodaeth sy'n eiddo i weithwyr.

4.3.1 Arferion Cyflogaeth

Mae cwestiynau sy'n ymwneud â busnesau cymdeithasol fel cyflogwyr yn awgrymu bod 84% o fusnesau cymdeithasol sydd â gweithwyr yn talu'r cyflog byw i'r holl staff (£12.21 ym mis

Ebrill 2025). Mae hyn yn cynrychioli cynnydd o 66% yn 2022 (£9.50).[7] Ar ben hynny, mae'r data'n awgrymu bod busnesau cymdeithasol yn tueddu i ddenu eu gweithwyr o'r ardal leol, gyda 80% o weithlu'r busnesau a ymatebodd yn byw o fewn 10 milltir i'w gweithle, i fyny o 78% yn 2022 a 57% yn 2020. Er gwaethaf y symudiad tuag at weithio ar-lein yn ystod y pandemig, mae'r ffocws cynyddol ar gyflogaeth leol yn awgrymu bod marchnad lafur busnesau cymdeithasol yn dal i fynnu bod staff yn agos at swyddfeydd neu leoliadau darparu gwasanaethau.

4.3.2 Proffil arweinyddiaeth

Gofynnwyd i fusnesau am gyfansoddiad eu timau arweinyddiaeth, gan gynnwys nifer y rhai mewn rolau arweinyddiaeth (megis cyfarwyddwyr, ymddiriedolwyr, a chyfarwyddwyr anweithredol) a'u proffil demograffig. Yn gyson ag ymarferion mapio blaenorol, mae cynrychiolaeth rhywedd yn parhau'n gryf, gyda menywod yn ffurfio 51% o dimau uwch arweinyddiaeth busnesau cymdeithasol. Yn nodedig, awgrymodd 58% o'r ymatebwyr mai menyw oedd y gweithiwr uchaf ei statws yn eu sefydliad. Mae hyn yn adlewyrchu gwahaniaeth parhaus y sector o'i gymharu â'r sector preifat ehangach, lle mae menywod yn parhau i fod heb gynrychiolaeth ddigonol mewn rolau uwch. Mae hwn yn gynnydd pellach ar ganfyddiadau 2022, pan nododd 51% o fusnesau mai menyw oedd eu harweinydd uchaf ei statws ac roedd 51% o dimau uwch yn cynnwys menywod ar gyfartaledd.

Mae amrywiaeth ethnig o fewn arweinyddiaeth yn parhau i fod yn gyfyngedig, gyda dim ond 6% o fusnesau yn nodi o leiaf un arweinydd o gefndir ethnig lleiafrifol. Er ei fod wedi cynyddu ychydig ers 2022, mae'r ffigur hwn yn tynnu sylw at heriau parhaus o amgylch cynrychiolaeth a chynhwysiant, ac yn awgrymu bod angen mwy o gymorth neu allgymorth wedi'i dargedu i fynd i'r afael â'r anghydbwysedd hwn. Fodd bynnag, mae'n bwysig nodi bod y ffigur hwn yn adlewyrchu poblogaeth ehangach Cymru'n fras, lle mae 93.8% yn uniaethu fel Gwyn.[8]

Yn ogystal, nododd 19% o fusnesau fod gan o leiaf un arweinydd anabledd neu gyflwr iechyd hirdymor, sy'n awgrymu rhywfaint o gynnydd o ran arweinyddiaeth gynhwysol a hygyrchedd, er nad yw'r data'n dangos a yw unigolion o'r fath yn cael eu cynrychioli'n deg yn y rolau uchaf. Fodd bynnag, dylid deall hyn hefyd yng nghyd-destun cynnydd mewn cyflyrau iechyd hirdymor ledled y DU ymhlith pobl o oedran gweithio.[9].

---

[7] Dylid dehongli'r ffigur hwn yn ofalus. Oherwydd gwall yn y ffordd y cynlluniwyd yr arolwg, gofynnwyd y cwestiwn hwn i ofyn am y cyflog byw (a elwid gynt yn isafswm cyflog), yn hytrach na'r cyflog byw 'gwirioneddol' a osodwyd gan y Sefydliad Cyflog Byw. Felly, gallai hyn fod yn oramcangyfrif o nifer y busnesau cymdeithasol sy'n talu'r cyflog byw gwirioneddol. Mae'r cwestiwn hwn wedi'i gadw er mwyn cymharu ag adroddiadau blaenorol.
[8] Y Swyddfa Ystadegau Gwladol, Cyfrifiad 2021
[9] Arolwg gweithlu lleol, 2023

Ffigur 4.4: Cyfran gyfartalog y grwpiau demograffig ymhlith timau uwch arweinyddiaeth busnesau cymdeithasol 2025

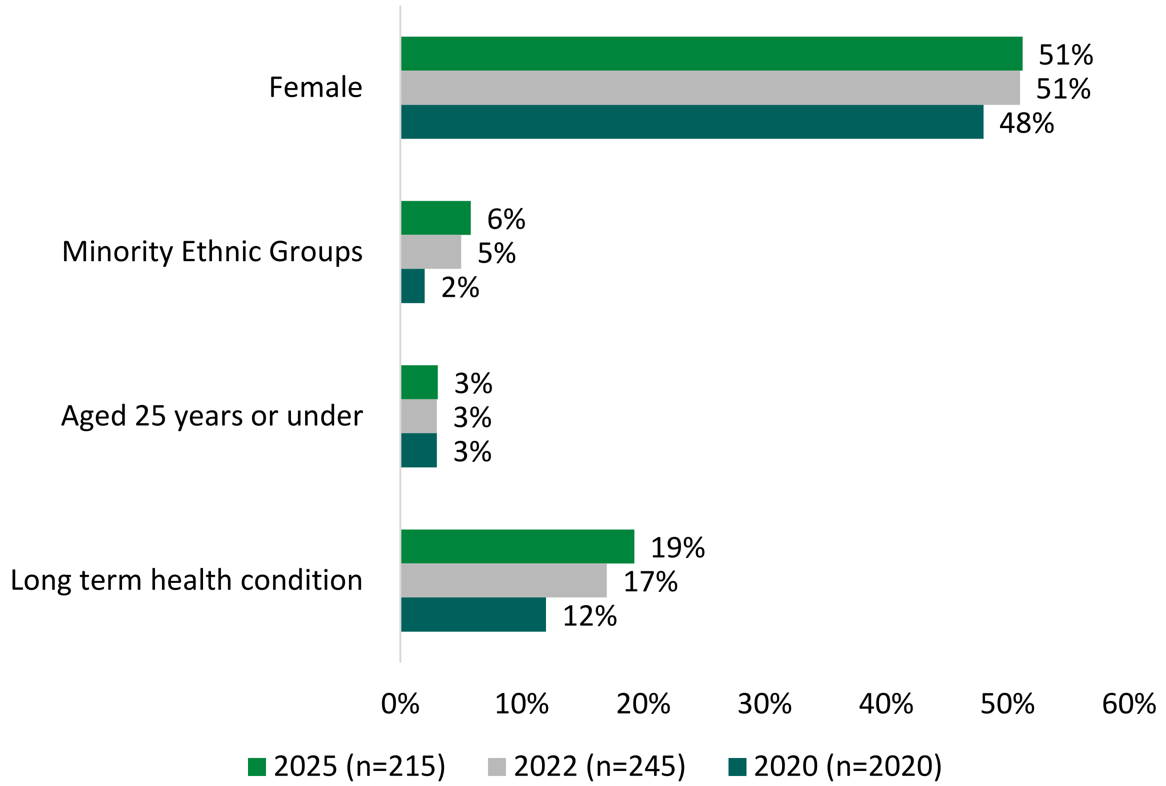

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill

4.3.3 Yr Iaith Gymraeg

Yn 2020, ychwanegwyd cwestiwn newydd at yr arolwg i gasglu'r graddau yr oedd sefydliadau'n cynnig eu gwasanaethau yn y Gymraeg. Roedd yr ymatebion i'r cwestiwn hwn yn 2022 yn unol yn fras â'r ffigurau a adroddwyd yn 2020 er bod ymatebion o'r sampl gyfatebol yn awgrymu bod cynnydd bach wedi bod yn nifer y busnesau nad ydynt yn cynnig y gwasanaethau hyn o gwbl.

Yn 2025, mae'r data'n dangos darlun cymysg, gyda rhai meysydd o ddarpariaeth yn dirywio ychydig ac eraill yn aros yn sefydlog. Mae defnydd arwyddion Cymraeg wedi lleihau, gyda 33% o sefydliadau yn eu defnyddio i raddau helaeth, i lawr o 38% yn 2022. Fodd bynnag, mae'r gyfran nad ydynt yn defnyddio'r Gymraeg o gwbl wedi aros yn gymharol sefydlog ar 25%, yn dilyn gostyngiad mwy sydyn rhwng 2020 a 2022.

O ran brandio a marchnata, mae lefelau defnydd wedi aros yn fras gyson. Mae tua thraean o fusnesau yn defnyddio’r Gymraeg i raddau helaeth (34% yn 2025, yn debyg i flynyddoedd blaenorol), tra nad yw 27% yn ei defnyddio o gwbl—cynnydd bach o 2022.

Y newid mwyaf amlwg fu argaeledd staff sy'n siarad Cymraeg, lle bu gostyngiad cyson yn y defnydd i raddau helaeth, gan ostwng o 39% yn 2020 i 24% yn 2025. Ar yr un pryd, mae cyfran y sefydliadau sy'n nodi nad oes ganddynt unrhyw staff sy'n siarad Cymraeg o gwbl

wedi codi o 21% yn 2020 i 33% yn 2025, gan awgrymu her gynyddol o ran recriwtio neu gadw gweithwyr sy'n siarad Cymraeg.

4.4 Aliniad â Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015

Gofynnodd arolwg 2025 i fusnesau cymdeithasol fyfyrio ar faint mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 wedi dylanwadu ar eu gwaith cynllunio busnes. Mae'r canlyniadau'n dangos bod y Ddeddf yn parhau i fod yn bwysig wrth lunio cyfeiriad strategol y sector. Dywedodd ychydig dros bedwar o bob deg busnes (42%) fod y Ddeddf wedi dylanwadu ar eu gwaith cynllunio i raddau helaeth, gyda 37% yn nodi rhywfaint o ddylanwad. Mae hyn yn dangos bod bron i 80% o fusnesau cymdeithasol yn cydnabod bod gan y Ddeddf o leiaf rywfaint o effaith ar sut maen nhw'n cynllunio ac yn gweithredu.

Dywedodd un o bob pum busnes nad oedd y Ddeddf wedi dylanwadu o gwbl ar eu gwaith cynllunio. Mae hyn yn awgrymu, er bod y ddeddfwriaeth wedi dod yn rhan annatod o waith cynllunio llawer o fusnesau, fod rhan o'r sector yn parhau lle mae ei pherthnasedd neu ei chymhwysiad yn llai clir. Ar y cyfan, fodd bynnag, mae'r data'n awgrymu lefel gref o gydymffurfiaeth rhwng y sector busnesau cymdeithasol a nodau hirdymor y Ddeddf, yn enwedig o ran datblygu cynaliadwy a lles cymunedol.

Ffigur 4.5: Y graddau y mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 wedi dylanwadu ar fusnesau cymdeithasol yng Nghymru

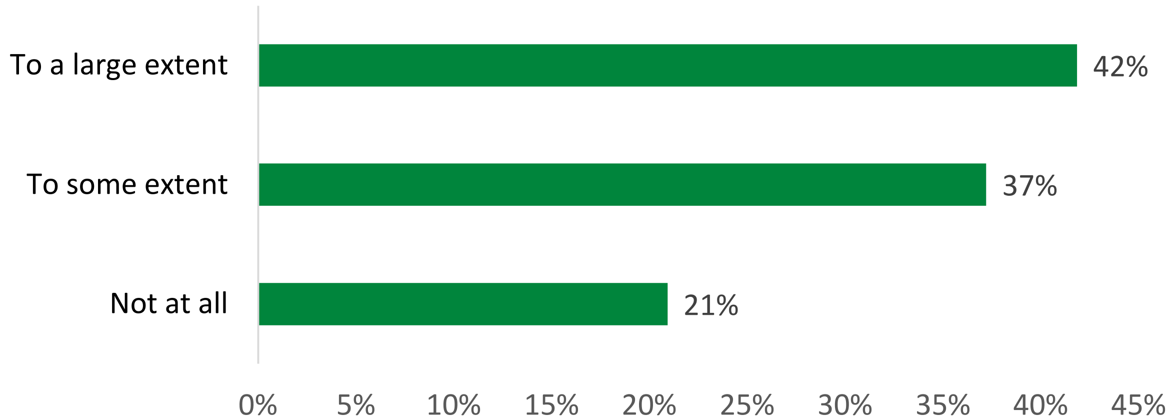

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill (n=215)

Yn arolwg 2025, gofynnwyd i fusnesau pa un o'r saith nod yn y Ddeddf oedd yn fwyaf pwysig i'w busnes. Mae'r data'n dangos aliniad cryf â'r nodau ac yn dangos ffocws clir ar wella iechyd, adeiladu cymunedau cryfach, a hyrwyddo cydraddoldeb. Mae cydnerthedd amgylcheddol a thwf economaidd cynaliadwy hefyd yn bwysig gan ddangos eu nod o greu swyddi a chefnogi economïau lleol gyda dull hirdymor. Mae diwylliant ac iaith Cymru hefyd yn rhan bwysig o'r broses, gan ddangos bod busnesau'n gwerthfawrogi hunaniaeth a

threftadaeth unigryw Cymru, ac yn olaf, mae llawer o fusnesau cymdeithasol yn dangos ymdeimlad o gyfrifoldeb byd-eang, gan gymryd camau sy'n ystyried rôl Cymru yn y byd.

Ffigur 4.6: Nodau lles yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yr oedd busnesau'n teimlo oedd bwysicaf iddynt

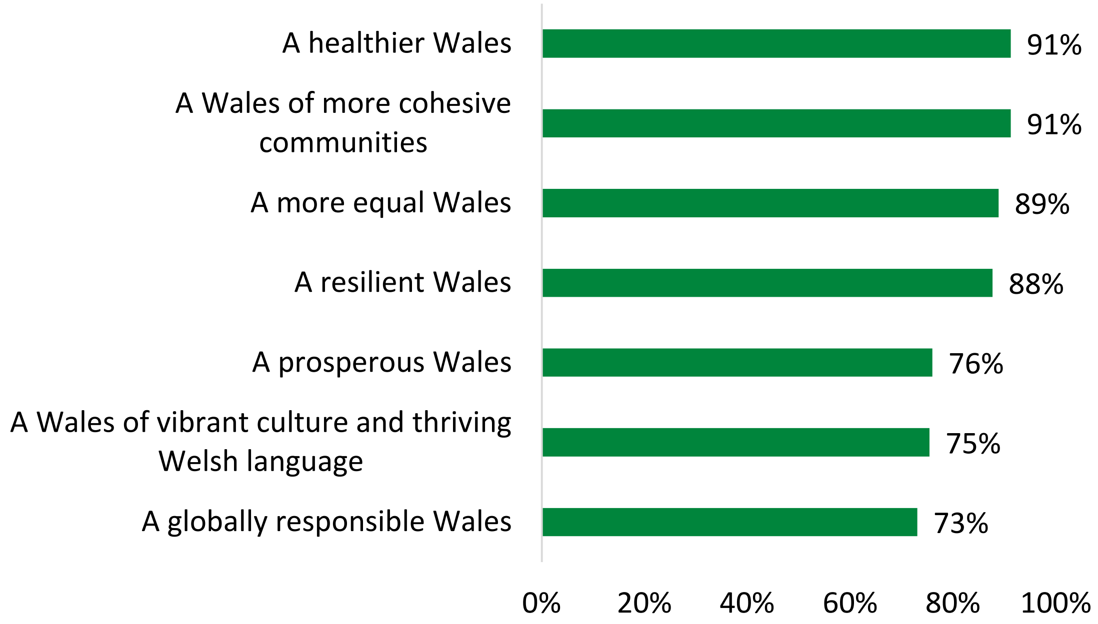

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill (n=171)

4.5 Amcanion Hinsawdd a Sero Net

Yn 2025, gofynnwyd i fusnesau cymdeithasol eto am y flaenoriaeth maen nhw'n ei rhoi ar liniaru'r argyfwng hinsawdd a gweithio tuag at allyriadau carbon sero net. Mae'r canfyddiadau'n awgrymu ymrwymiad cryfach yn gyffredinol, gyda 66% o fusnesau'n disgrifio hyn fel blaenoriaeth uchel neu hanfodol, i fyny o 51% yn 2022. Yn arbennig, mae cyfran y busnesau sy'n nodi gweithredu ar yr hinsawdd fel blaenoriaeth uchel wedi cynyddu'n sylweddol, gan godi o 25% yn 2022 i 43% yn 2025, tra bod y rhai sy'n ei ystyried yn flaenoriaeth hanfodol wedi aros yn gymharol gyson ar 23%.

Mae llai o fusnesau bellach yn nodi eu bod yn niwtral ar y mater—17% yn 2025 o'i gymharu â 26% yn 2022—ac mae'r gyfran sy'n dweud nad yw'n flaenoriaeth o gwbl wedi gostwng, o 10% i 7%. Mae hyn yn awgrymu bod mwy o fusnesau'n symud i ffwrdd o safbwyntiau goddefol neu ansicr ac yn dechrau cydnabod gweithredu ar yr hinsawdd fel rhan fwy canolog o'u pwrpas a'u gwaith cynllunio.

Er bod lleiafrif bach (10%) o hyd y mae gweithredu ar yr hinsawdd yn flaenoriaeth isel iddynt, mae'r duedd gyffredinol yn awgrymu mwy o ymgysylltiad â chynaliadwyedd amgylcheddol ar draws y sector, gan adlewyrchu newidiadau cymdeithasol a pholisi ehangach tuag at ddatgarboneiddio a chydnerthedd hirdymor.

Ffigur 4.7: Faint o flaenoriaeth yw lliniaru newid hinsawdd i'ch busnes?

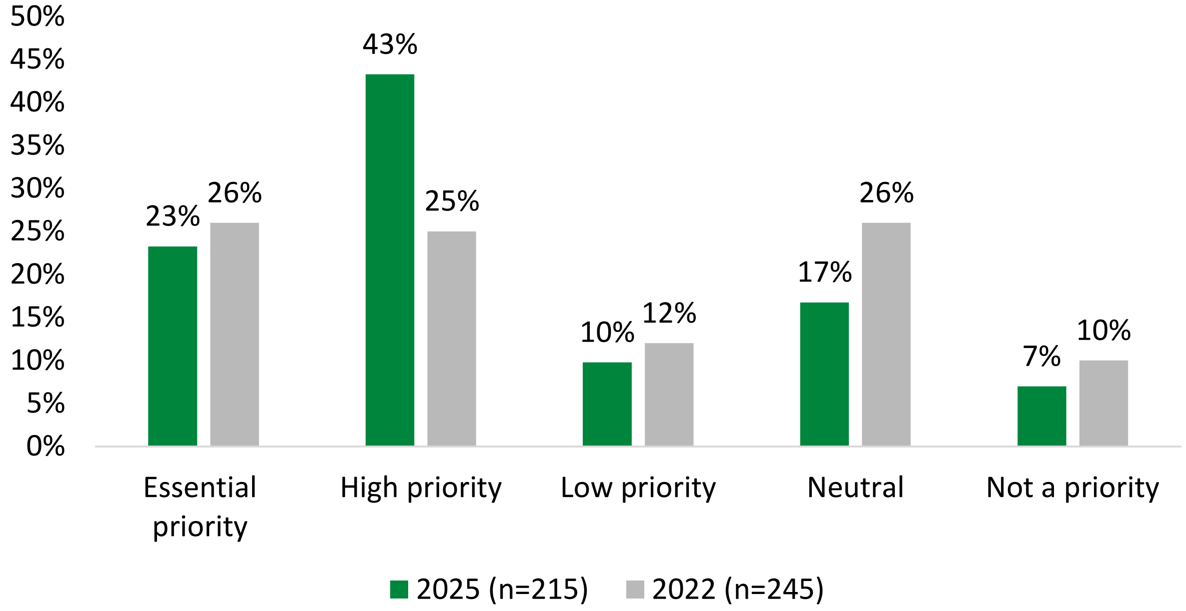

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill

4.5.1 Ymrwymiadau

Gofynnwyd i fusnesau a oeddent wedi ymrwymo i neu wedi ystyried dod yn garbon niwtral neu'n sero net. Er bod llawer o fusnesau cymdeithasol yn parhau i weld yr argyfwng hinsawdd fel blaenoriaeth, dim ond 11% a ddywedodd eu bod wedi ymrwymo'n llawn i gyflawni niwtraliaeth garbon neu allyriadau sero net. Mae hyn yn cynrychioli gostyngiad bach o 2022, pan oedd 15% wedi gwneud ymrwymiad o'r fath.

Fodd bynnag, dywedodd bron i hanner (47%) y busnesau eu bod wedi ystyried cymryd y cam hwn, sy'n awgrymu bod diddordeb ac ymwybyddiaeth yn parhau i fod yn uchel, hyd yn oed os yw camau gweithredu ffurfiol yn fwy cyfyngedig. Yn y cyfamser, dywedodd 42% o'r ymatebwyr nad oeddent wedi ystyried nac wedi ymrwymo i ddod yn garbon niwtral, cynnydd bach o'i gymharu â'r blynyddoedd blaenorol. Er bod mwy o fusnesau cymdeithasol yn cydnabod pwysigrwydd mynd i'r afael â newid hinsawdd—a adlewyrchir yn y nifer gynyddol sy'n ei flaenoriaethu yn eu gwaith cynllunio—mae'r data'n dangos mai rhyw ychydig sydd wedi cymryd camau i ymrwymo'n llawn i lwybr sero net.

Fel y nodwyd mewn blynyddoedd blaenorol, mae tystiolaeth o ymchwil sector ehangach yn awgrymu y gallai mentrau cymdeithasol yng Nghymru fod yn fwy tebygol o hyd na'u cymheiriaid mewn mannau eraill yn y DU o ymgorffori gweithredu ar yr hinsawdd yn eu cenhadaeth.

Ffigur 4.8: Ydych chi wedi ymrwymo'n llwyr neu'n ystyried dod yn garbon niwtral neu'n sero net?

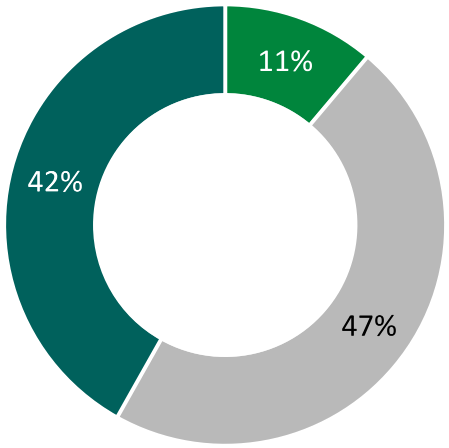

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill (n=215)

Ymhlith y 42% o fusnesau cymdeithasol a ddywedodd nad oeddent wedi cymryd camau tuag at ddod yn garbon niwtral neu'n sero net (a ddangosir yn y ffigur uchod), y rheswm a nodwyd amlaf oedd nad oedd yn ymarferol nac yn briodol i'w sefydliad, a adroddwyd gan 37% o'r ymatebwyr. Mae hyn yn tynnu sylw at y ffaith, i ran o'r sector, y gall natur eu gwaith, eu model gweithredu, neu eu maint gyflwyno rhwystrau ymarferol i ymgysylltu â thargedau sero net. Roedd rhwystrau eraill a grybwyllwyd yn aml yn cynnwys cyfyngiadau ariannol, gyda 16% yn dweud na allent fforddio hynny, a 14% yn crybwyll diffyg amser neu gapasiti. Mae'r canfyddiadau hyn yn awgrymu, er y gall ymwybyddiaeth a diddordeb mewn gweithredu amgylcheddol fod yn tyfu, fod llawer o sefydliadau'n wynebu pwysau gweithredol sy'n cyfyngu ar eu gallu i weithredu.

Dywedodd rhai busnesau hefyd fod eu hadeiladau'n cael eu rhentu neu eu prydlesu (11%), gan ei gwneud hi'n anoddach gweithredu newidiadau'n uniongyrchol, tra bod 9% wedi nodi diffyg ymwybyddiaeth neu wedi dweud nad oeddent wedi meddwl am weithredu. Dywedodd 8% arall nad oes ganddyn nhw unrhyw safle, neu fod staff yn gweithio o gartref, a allai gyfyngu ar berthnasedd rhai mentrau lleihau carbon.

Ffigur 4.9: Rhwystrau a adroddwyd i ddod yn garbon niwtral neu'n sero net

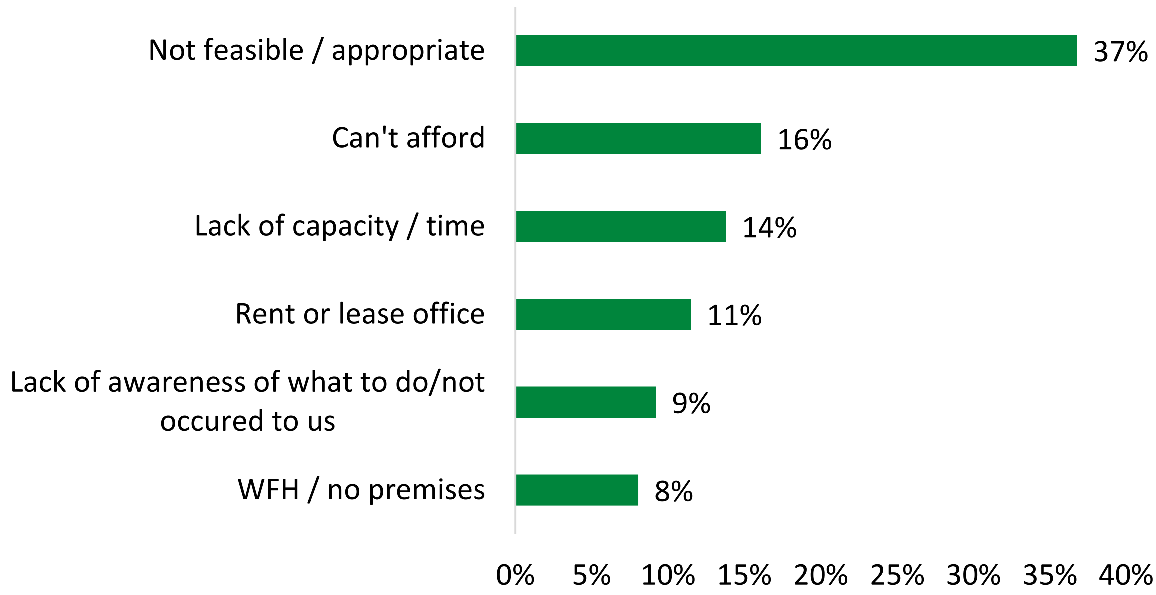

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill (n=87)

Ymhlith y busnesau cymdeithasol hynny a oedd wedi ystyried ond heb gyflwyno camau gweithredu amgylcheddol eto, y rhwystr mwyaf cyffredin oedd diffyg cyllid. Nodwyd hyn ar draws bron pob maes o weithgarwch amgylcheddol ac mae'n tynnu sylw at yr angen am fwy o gymorth ariannol os yw mwy o fusnesau am gymryd camau tuag at gynaliadwyedd. I'r rhai a oedd wedi ystyried mesurau effeithlonrwydd ynni, dywedodd dros dri chwarter (76%) y byddai cyllid yn eu helpu i weithredu newidiadau. Tynnodd tua 29% sylw hefyd at yr angen am gymorth a chyngor, a soniodd nifer llai am rwystrau eraill megis cymhlethdod sefydliadol neu flaenoriaethau cystadleuol.

O ran newid i ynni adnewyddadwy, nododd 75% fod cyllid yn broblem, tra bod angen cymorth a chyngor ar 18%, a dywedodd 12% fod y ffaith nad ydynt yn berchen ar eu hadeiladau yn rhwystr. Yn yr un modd, ymhlith busnesau sydd â diddordeb mewn dod yn garbon niwtral neu gyflawni sero net, nododd bron i hanner (49%) fod angen addysg neu gyngor yn ogystal â chyllid (61%), gan ddangos pwysigrwydd cymorth wedi'i deilwra i helpu sefydliadau i gynllunio a chyflawni eu nodau cynaliadwyedd. Adlewyrchwyd hyn hefyd mewn perthynas â datblygu cynlluniau cynaliadwyedd amgylcheddol, lle dywedodd dwy ran o dair (67%) fod angen canllawiau arbenigol arnynt, yn fwy nag unrhyw faes arall ar gyfer gweithredu amgylcheddol.

4.5.2 Camau gweithredu

Lle mae busnesau wedi cymryd camau gweithredu, busnesau cymdeithasol oedd fwyaf tebygol o fod wedi cyflwyno mesurau effeithlonrwydd ynni, gyda 73% o'r ymatebwyr (135 allan o 185) yn nodi eu bod wedi cymryd camau gweithredu yn y maes hwn. Mae hyn yn nodi cynnydd nodedig o 63% yn 2022, sy'n awgrymu momentwm parhaus mewn ymateb i gostau ynni cynyddol a ffocws cynyddol ar gynaliadwyedd ar draws y sector.

Roedd cyfran uchel o fusnesau hefyd wedi mabwysiadu caffael carbon isel, gyda 70% (132 allan o 189) yn dweud eu bod yn cyrchu cynhyrchion carbon isel yn weithredol. Mae hwn yn faes a adroddwyd yn ddiweddar yn arolwg 2025 ac mae'n dangos ymwybyddiaeth gref o effaith amgylcheddol cadwyni cyflenwi. Mae cynaliadwyedd amgylcheddol hefyd yn dod yn fwyfwy ymgorfforedig gyda 64% o fusnesau yn nodi eu bod wedi cyflwyno cynllun cynaliadwyedd amgylcheddol. Yn ôl yr Arolwg Mewnwelediadau ac Amodau Busnes ym mis Ebrill 2025, roedd gan oddeutu 22% o fusnesau yng Nghymru strategaeth newid hinsawdd.[10]

Ffigur 4.10: Ydych chi wedi ystyried neu gyflwyno unrhyw un o'r mesurau canlynol i fynd i'r afael â'r argyfwng hinsawdd?

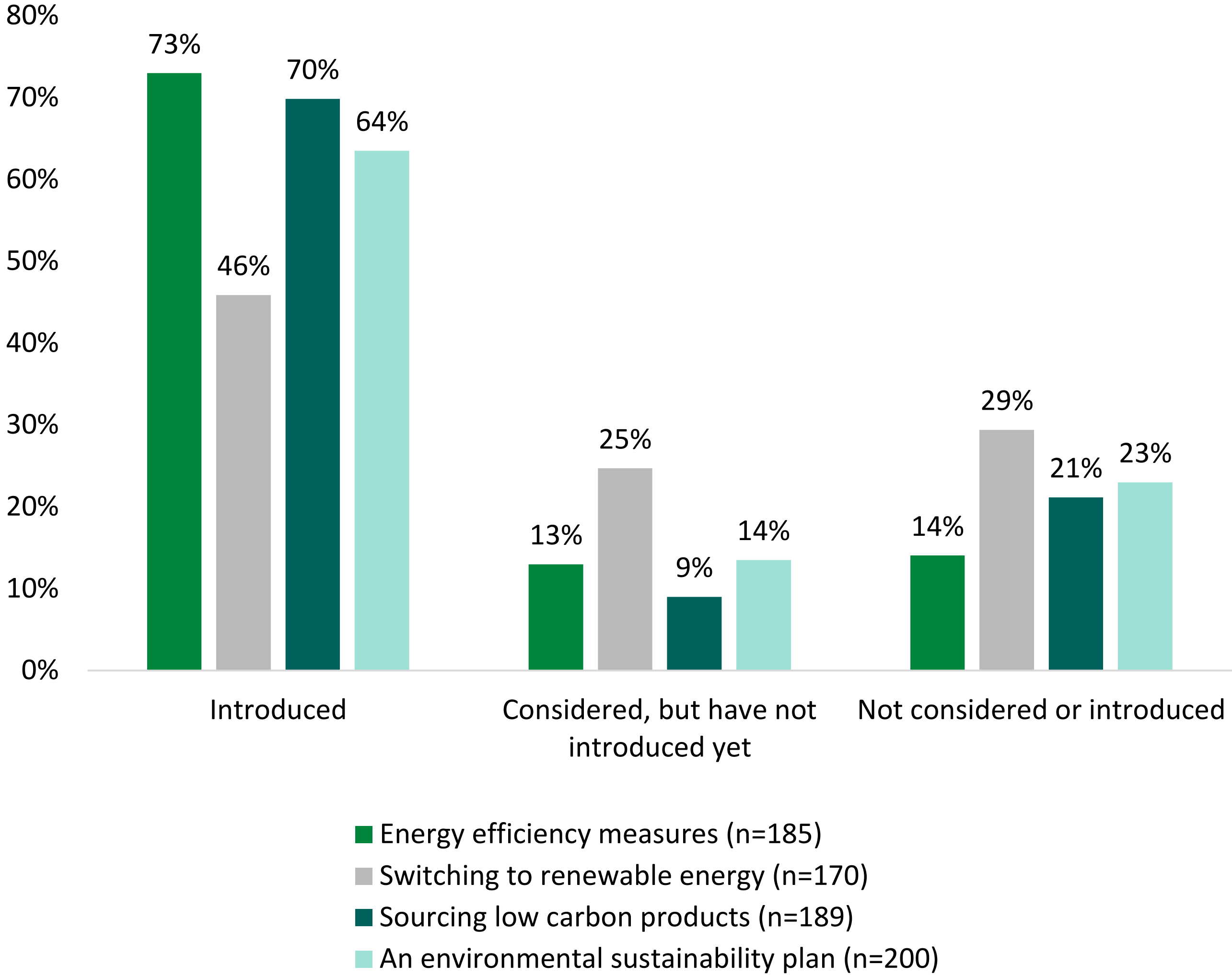

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill 2025

[10] Arolwg Mewnwelediadau ac Amodau Busnes Cam 139, SYG

5. Twf a Masnachu

Crynodeb

- Mae optimistiaeth ofalus ynghylch gwydnwch a thwf busnesau
- Roedd yr ymatebwyr yn gadarnhaol ar y cyfan ynglŷn â'u rhagolygon, gyda gostyngiad yn y rhai oedd yn credu y bydd eu helw yn lleihau.
- Mae gan fusnesau cymdeithasol broffil cyson o ffynonellau incwm o flynyddoedd blaenorol, gyda masnachu a grantiau yn parhau i fod yn bwysig.
- Wrth i fusnesau aeddfedu (heneiddio) maent yn tueddu i ddod yn llai dibynnol ar gyllid grant a chael cyfran uwch o incwm o gynhyrchion neu wasanaethau masnachu.
- Mae manteisio ar gyfleoedd benthyciadau a chaffael yn parhau i fod y sgiliau lle mae busnesau'n nodi'r galluoedd isaf, ynghyd â sgiliau marchnata a marchnata ar-lein.
- Mae gan arweinwyr busnes hyder uchel mewn sgiliau strategol fel rheolaeth ariannol, datblygu a gweithredu strategaeth a sgiliau a rheolaeth pobl.

5.1 Twf busnes

Er mwyn deall twf busnesau rhwng 2020 a 2025, mae'n fwyaf defnyddiol cymharu busnesau sydd wedi cyfrannu data trosiant neu gyflogaeth ar gyfer pob un o dri cham yr arolwg. Mae hyn yn caniatáu cymhariaeth ystyrlon o ffigurau twf ac yn sicrhau nad yw unrhyw dwf ymddangosiadol oherwydd amrywiad samplu.

Fel y dangosir yn Ffigur 5.1, mae cymhariaeth o drosiant a nifer cyfartalog y gweithwyr yn awgrymu bod busnesau yn y sampl gyfatebol wedi parhau i dyfu dros y cyfnod. Mae nifer cyfartalog y gweithwyr wedi gostwng ychydig rhwng 2022 a 2025 ond mae'n dal i fyny o gyfartaledd 2020.

Ffigur 5.1: Trosiant cyfartalog a nifer cyfartalog gweithwyr dros amser (ymatebwyr panel)

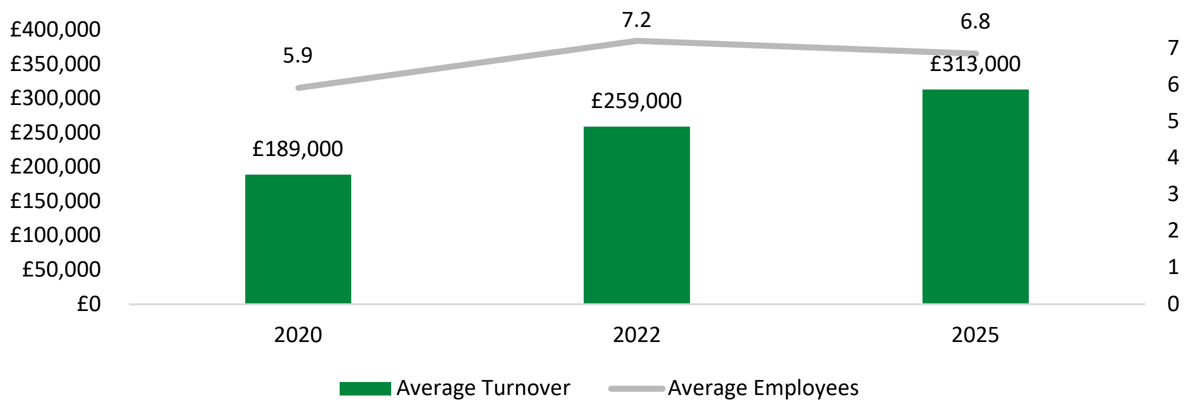

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill 2025 (n=30)

Ar draws sampl 2025, mae dangosyddion ymatebwyr sy'n gysylltiedig â datblygu busnes yn awgrymu bod busnesau'n parhau i ehangu, arallgyfeirio eu gwasanaethau, neu ddenu cwsmeriaid a buddsoddwyr newydd. Amlygodd arolygon mapio blaenorol fod busnesau mewn cyfnod o gydgrynhoi neu oroesi yn ystod y pandemig yn 2020, ac yna ceisio tyfu yn 2022 – mae'r duedd hon wedi parhau yn 2025, gyda chynnydd pellach yn nifer yr ymatebwyr yn awgrymu eu bod wedi datblygu yn ystod y 12 mis diwethaf. Er enghraifft, datblygodd bron i ddwy ran o dair o fusnesau gynhyrchion a gwasanaethau newydd (65%, cynnydd o 12 pwynt canran ar 2022) ac mae 28% wedi denu buddsoddiad i ehangu (cynnydd o 6 pwynt canran ar 2022).

Fodd bynnag, bu gostyngiad yn nifer y rhai sy'n dweud eu bod wedi ennill contract caffael sector cyhoeddus, gyda 13% yn gwneud hynny yn ystod y 12 mis diwethaf o'i gymharu â 20% yn 2022. Mae hyn hefyd yn cael ei adlewyrchu mewn canfyddiadau ar batrymau masnachu busnesau (Adran 5.2 isod), lle bu gostyngiad bach yn nifer y busnesau sy'n masnachu â'r sector cyhoeddus drwy gytundebau lefel gwasanaeth neu gontractau.

Roedd optimistiaeth gyffredinol gan fusnesau cymdeithasol ynghylch eu rhagolygon elw dros y 2-3 blynedd nesaf. Roedd dwy ran o dair o fusnesau yn disgwyl i'w helw gynyddu (67% neu 138/207 o fusnesau) gan ddangos optimistiaeth gyffredinol tuag at ragolygon twf dros y tair blynedd nesaf. Nid yn unig mae busnesau'n fwy cadarnhaol am eu twf nag yn 2022, ond maent hefyd yn llai pesimistaidd, gyda chyfran y busnesau sy'n credu y bydd eu helw yn lleihau wedi haneru o 12% i 6%.

<u>Ffigur 5.2: Gan feddwl am y 2-3 blynedd nesaf, ydych chi'n meddwl y bydd eich elw yn cynyddu, yn lleihau neu'n aros yr un fath?</u>

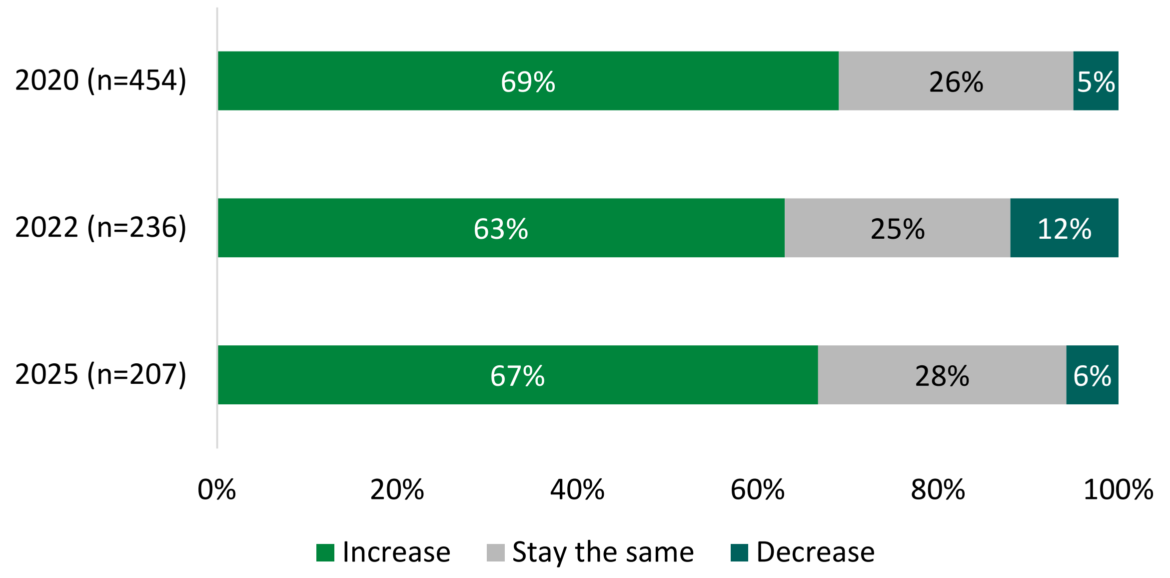

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill

Roedd disgwyliadau yn ymwneud â throsiant dros y 2-3 blynedd nesaf yn fwy cyson â chanfyddiadau 2022 a 2020, gyda 70% yn disgwyl i drosiant gynyddu yn 2025, 69% yn 2022, a 71% yn 2020.

5.2 Patrymau masnachu

Mae gan fusnesau cymdeithasol amrywiaeth o ffynonellau incwm, sy'n adlewyrchu eu modelau busnes fel rhai sydd â ffocws cymdeithasol ond hefyd yn fasnachol; dyma sy'n gwahaniaethu busnesau cymdeithasol oddi wrth sefydliadau trydydd sector eraill. Mae'r prif ffynonellau incwm wedi aros yn weddol gyson dros amser, gyda masnachu â'r cyhoedd a grantiau gan y sector cyhoeddus yn parhau i fod y prif ffynonellau incwm. Y newid mwyaf yw cynnydd mewn 'grantiau eraill', h.y. nid y rhai gan y llywodraeth, awdurdodau lleol, na'r sector cyhoeddus. Er nad yw'n glir beth sydd wedi dylanwadu ar dwf y busnesau a ymatebodd sy'n cael mynediad at "grantiau eraill", gall fod yn gysylltiedig â chyfleoedd grant sy'n deillio o ddosbarthu Cronfa Ffyniant Gyffredin y DU (SPF). Mewn llawer o ardaloedd awdurdodau lleol ledled Cymru, mae cymorth grant drwy SPF wedi cael ei ddosbarthu i'r trydydd sector drwy drydydd partïon a allai fod wedi arwain at dderbynwyr yn priodoli hyn i gymorth grant arall (yn hytrach na chymorth grant gan y llywodraeth).

Ffigur 5.3: Beth yw'r prif ffynonellau incwm y mae eich sefydliad yn eu derbyn? (Ticiwch bob un sy'n berthnasol)

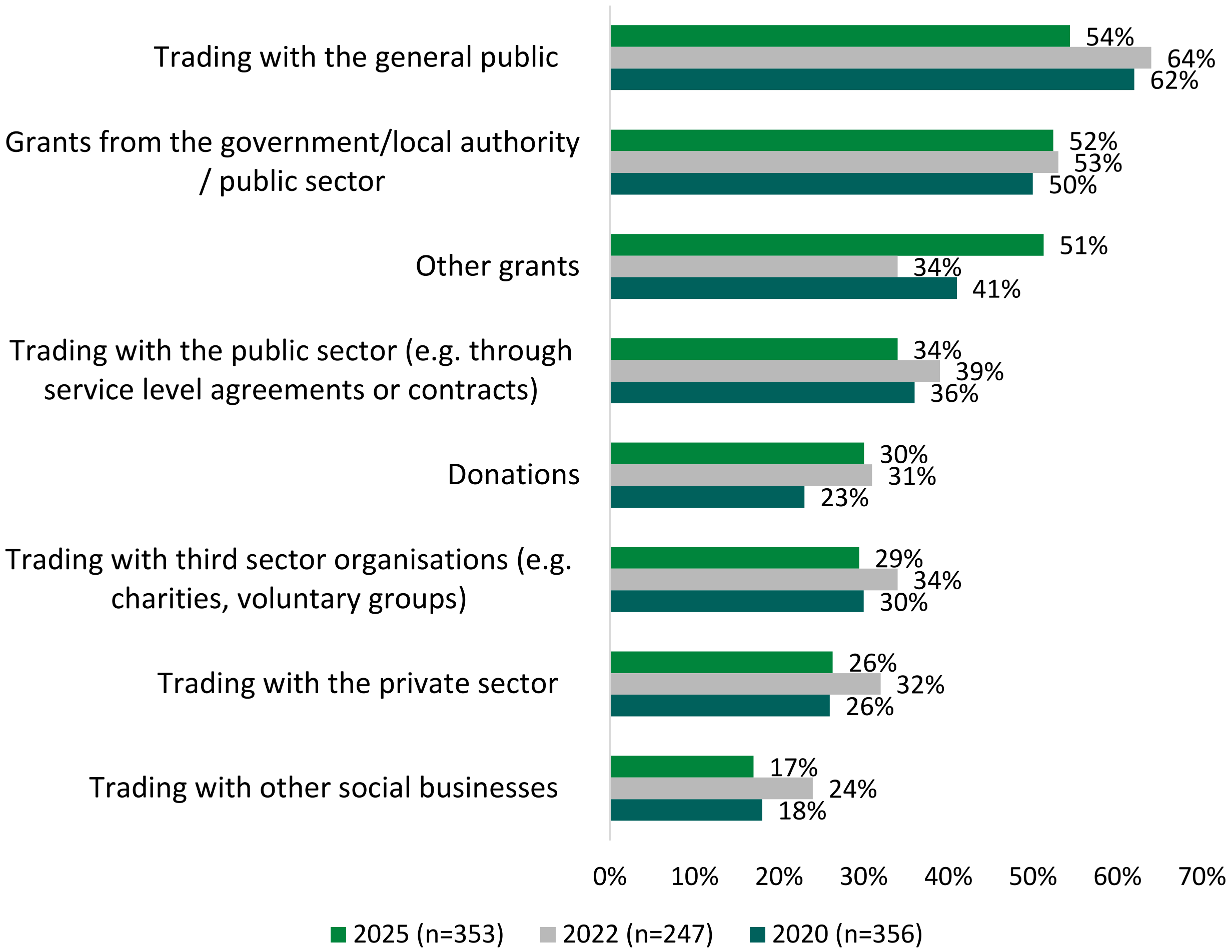

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill

O ran cyfran yr incwm a geir drwy weithgareddau masnachu, h.y. incwm a gynhyrchir gan y nwyddau neu'r gwasanaethau yn hytrach na derbyn grantiau neu roddion, mae dadansoddiad o ymatebwyr y panel yn awgrymu y gallai hyn fod wedi cynyddu ers 2022. Ar gyfer ymatebwyr cyfatebol rhwng 2022 a 2025, mae cyfran y busnesau a sicrhaodd dros dri chwarter o'u hincwm o weithgareddau masnachu wedi cynyddu o 39% yn 2022 i 57% yn 2025.

Ffigur 5.4: Tua faint o gyfanswm incwm eich sefydliad sy'n cael ei gynhyrchu o weithgareddau masnachu? Sampl gyfatebol 2022 a 2025

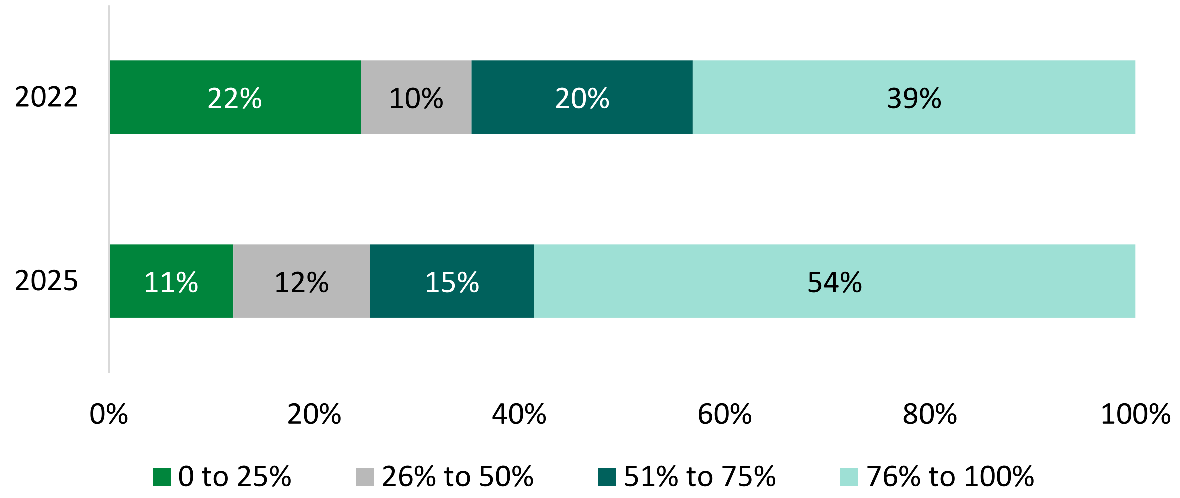

Ffynhonnell: Arolygon Wavehill (n=40)

Fodd bynnag, mae'r duedd hon yn groes i gymhariaeth o'r holl samplau arolwg rhwng 2018 a 2025 sy'n awgrymu bod canran yr incwm a gynhyrchir o fasnachu wedi gostwng.

Ffigur 5.5: Tua faint o gyfanswm incwm eich sefydliad sy'n cael ei gynhyrchu o weithgareddau masnachu? Sampl arolwg gyfan 2018 i 2022

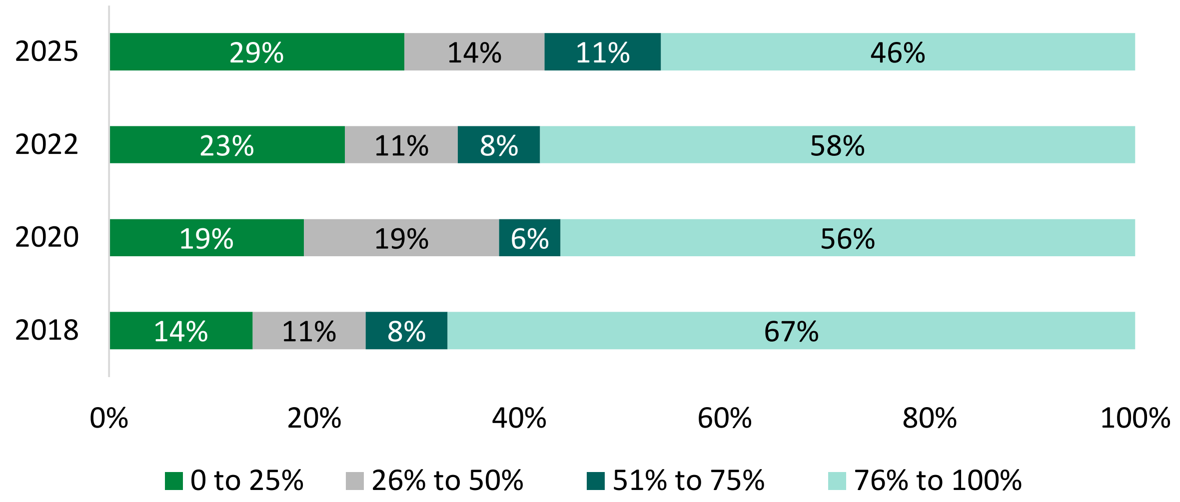

Canfyddiad allweddol arall sy'n ymwneud â ffynonellau incwm yw bod dadansoddiad o oedran ac incwm busnesau yn awgrymu, wrth i fusnesau aeddfedu (heneiddio), y gallant ddod yn llai dibynnol ar gyllid grant a chael cyfran fwy o incwm o weithgareddau masnachu. Mae Ffigur 5.6 isod yn dangos, yn 2025, fod bron i hanner y busnesau newydd wedi cynhyrchu llai na chwarter o'u hincwm ar fasnachu; mae'r ffigur hwn yn gostwng yn gyson wrth i fusnesau heneiddio, gyda dim ond 13% o fusnesau cymdeithasol sy'n hŷn nag 20 oed gyda llai na chwarter o'u hincwm ar fasnachu. Yn yr un modd, mae dros hanner y busnesau sy'n hŷn na 6 mlynedd yn cael mwy na thri chwarter o'u hincwm drwy fasnachu. Mae hyn yn

adlewyrchu nifer y grantiau a gynlluniwyd i gefnogi busnesau iau wrth iddynt ddatblygu, ond mae hefyd efallai'n dangos sut mae busnesau'n arallgyfeirio eu ffynonellau incwm wrth iddynt aeddfedu. Mae'r duedd hon hefyd yn cael ei hadlewyrchu yn yr arolwg panel cyfatebol.

Ffigur 5.6: Faint o'ch cyfanswm incwm sy'n cael ei gynhyrchu o weithgareddau masnachu, yn ôl oedran busnes

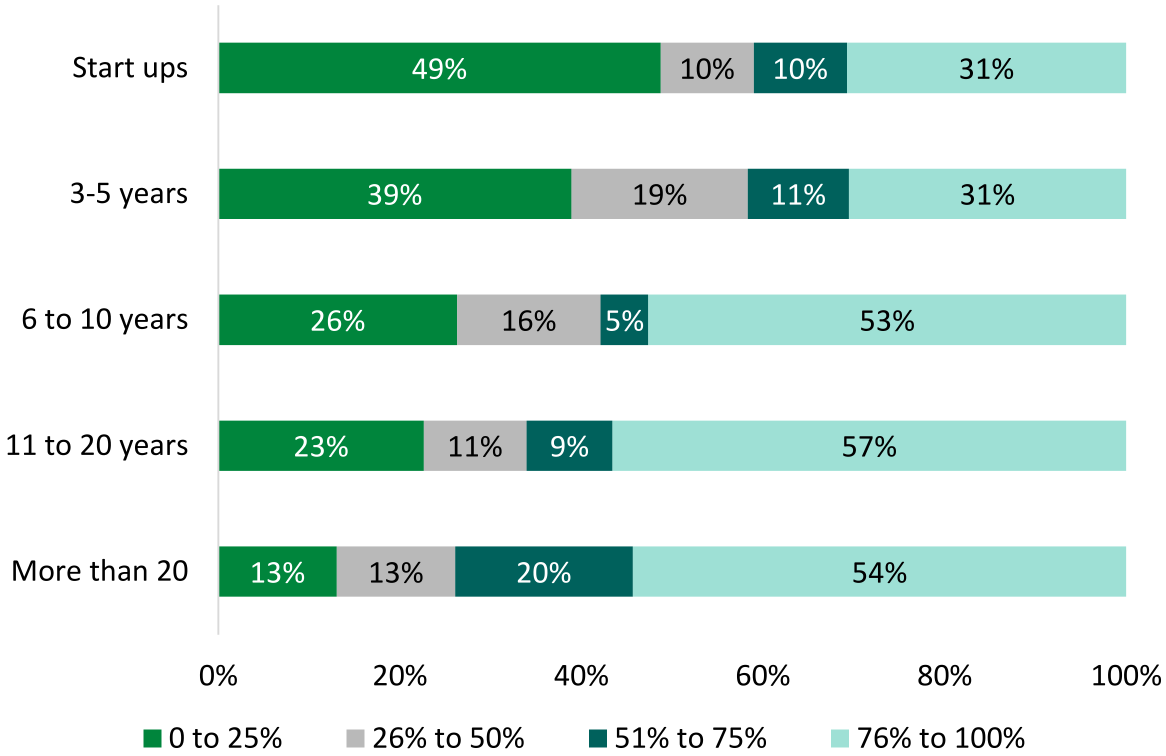

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill (n=212)

Gofynnwyd hefyd i fusnesau cymdeithasol a ddywedodd eu bod wedi cael mynediad at grant neu gyllid ad-daladwy yn ystod y flwyddyn ddiwethaf i beth roeddent yn defnyddio'r cyllid neu'r cyfalaf hwn. Yn yr un modd â 2022, roedd y rhan fwyaf o fusnesau'n defnyddio'r cyfalaf hwn i gefnogi twf busnes (52% neu 70/124 o fusnesau) a 54% (73 o fusnesau) ar gyfer cyfalaf datblygu. Mae'n gadarnhaol nodi bod llai o fusnesau'n defnyddio cyllid grant i gefnogi rhagolygon goroesi, gan ostwng o thua hanner y busnesau yn 2022 (49%) i lai na thraean (31%) yn 2025.

Ffigur 5.7: Ar gyfer beth oeddech chi'n defnyddio'r cyllid neu'r cyfalaf hwn?

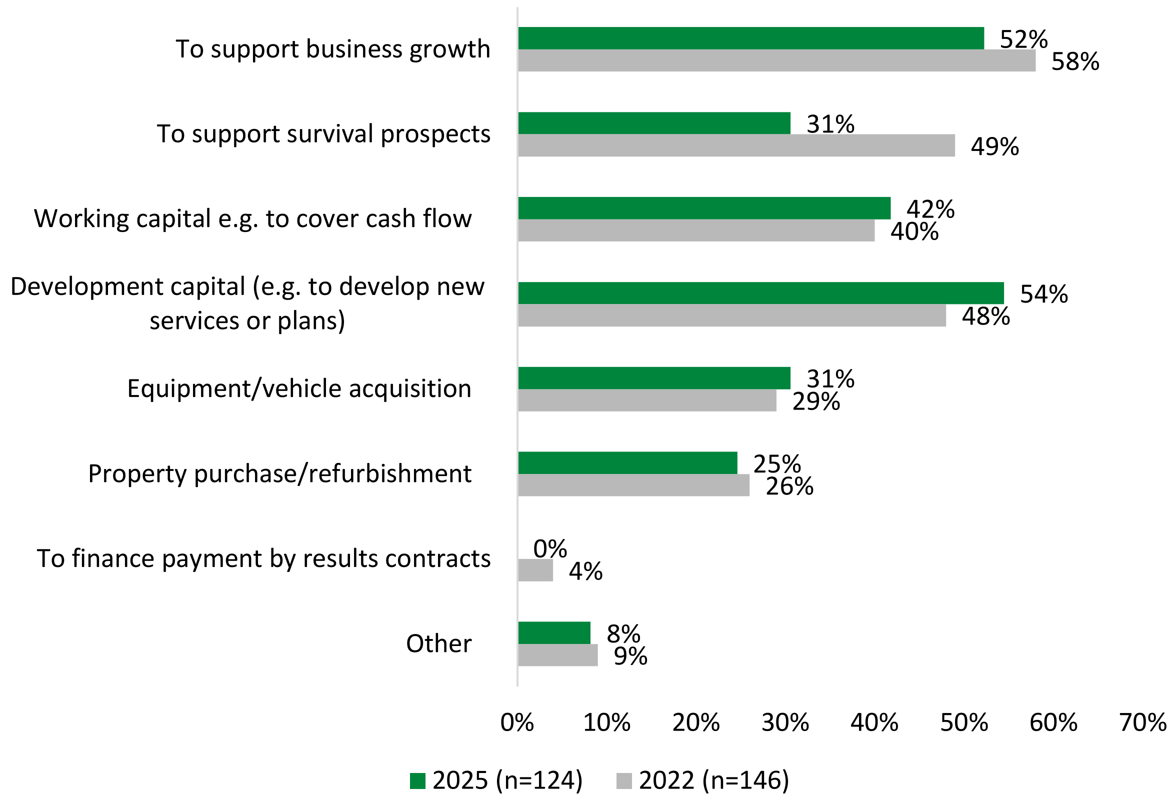

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill 2022 a 2025

Wrth adolygu metrigau ehangach ar fasnachu ac allforion busnes, mae tua thraean o'r busnesau a ymatebodd wedi'u cofrestru ar gyfer TAW (34% neu 113/328), sy'n ofynnol os yw'r trosiant trethadwy TAW yn uwch na £90,000. Mae cyfran debyg wedi'u cofrestru ar y porth tendro GwerthwchiGymru (34% neu 106/314). Gellir deall hyn yng nghyd-destun y canfyddiadau isod (Adran 5.3) sy'n ymwneud â galluoedd caffael, fodd bynnag, gall hefyd adlewyrchu'r mathau o fusnesau, lle nad yw pob un yn darparu gwasanaethau y gellir eu caffael.

O ran patrymau masnachu, mae ychydig o dan un o bob pum busnes yn masnachu mewn ardal arall o'r DU (19% neu 41/215), tra bod 7% (cyfanswm o 14 busnes) yn allforio dramor.

Ffigur 5.8: Dangosyddion masnachu ac allforion busnes

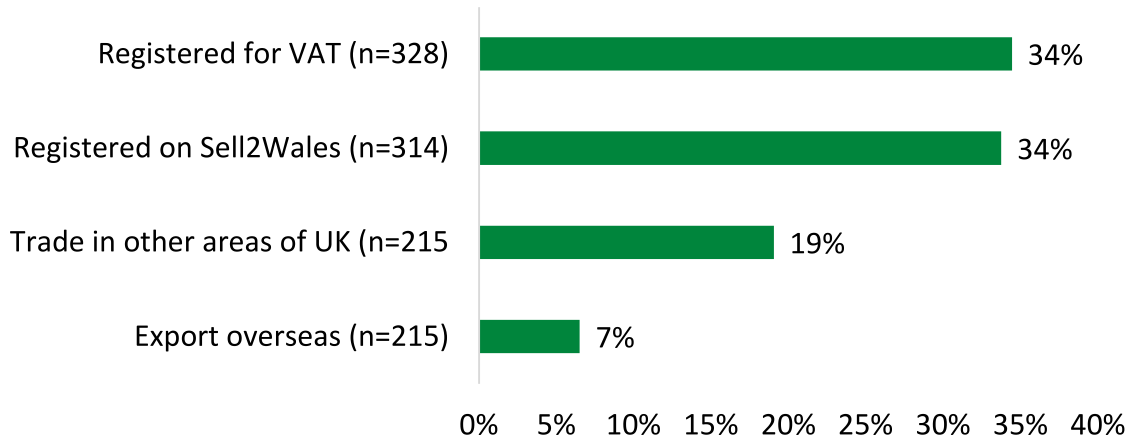

Arolwg Wavehill 2025

5.3 Galluoedd busnes

Gofynnwyd i ymatebwyr yr arolwg roi sgôr i'w galluoedd busnes eu hunain dros ystod o wahanol arferion busnes ar raddfa o 1 i 5 (lle mae sgôr o 1 yn wael iawn a 5 yn gryf iawn). Dangosir y sgôr gymedrig a ddarperir ar gyfer pob un o'r meysydd hyn yn y siart isod ac mae'n datgelu bod galluoedd busnes a hunan-adroddwyd yn gyffredinol gyson â'r rhai mewn blynyddoedd blaenorol. Mae cael mynediad at fenthyciadau a chyfleoedd caffael yn parhau i fod y sgiliau lle mae busnesau'n nodi'r galluoedd isaf, gyda sgôr gyfartalog o 3.1 ar gyfer y ddau; yn arbennig, ar gyfer cael mynediad at fenthyciadau dim ond 9% o'r ymatebwyr oedd yn ystyried eu hunain yn gryf neu'n gryf iawn. Mae'r ffigurau hyn wedi aros yn gyson isel ar draws holl flynyddoedd yr arolwg.

Mae bwlch parhaus hefyd mewn galluoedd digidol a marchnata, gyda chyfartaledd o 3.4 a 3.3 allan o 5, yn y drefn honno. Mae hyn yn gyson â blynyddoedd blaenorol ac yn cyd-fynd â chanfyddiadau yn Adran 6.1, lle ystyriwyd bod diffyg sgiliau marchnata yn rhwystr i dwf i bron i draean o'r ymatebwyr (31% neu 65/213). Ymddengys hefyd fod gostyngiad bach mewn hyder ynghylch gwerthiannau a marchnata ar-lein ers cyflwyno'r categorïau hyn gyntaf yn 2020. Dim ond lleiafrif o fusnesau sydd bellach yn teimlo'n hyderus yn gwerthu nwyddau a gwasanaethau ar-lein, a dywedodd tua thraean ohonynt nad oedd hyn yn berthnasol i'w busnes – gan awgrymu bod rhaniad digidol yn parhau.

Er gwaethaf yr heriau hyn, mae hyder mewn sgiliau strategol a gweithredol craidd yn parhau i fod yn uchel. Fel mewn blynyddoedd blaenorol, y sgoriau uchaf oedd ar gyfer rheolaeth ariannol (roedd 36% yn ystyried eu hunain yn 'gryf iawn'), datblygu a gweithredu strategaeth (30%) a rheoli pobl (28%). Mae'r ffigurau hyn yn unol â data 2022 ac yn parhau i adlewyrchu cryfder arweinyddiaeth o fewn llawer o fusnesau cymdeithasol.

Ffigur 5.9: Sgôr gallu cyfartalog (lle mae 5 yn gryf iawn) a chanran sy'n ymateb naill ai â 'cryf' neu 'cryf iawn'

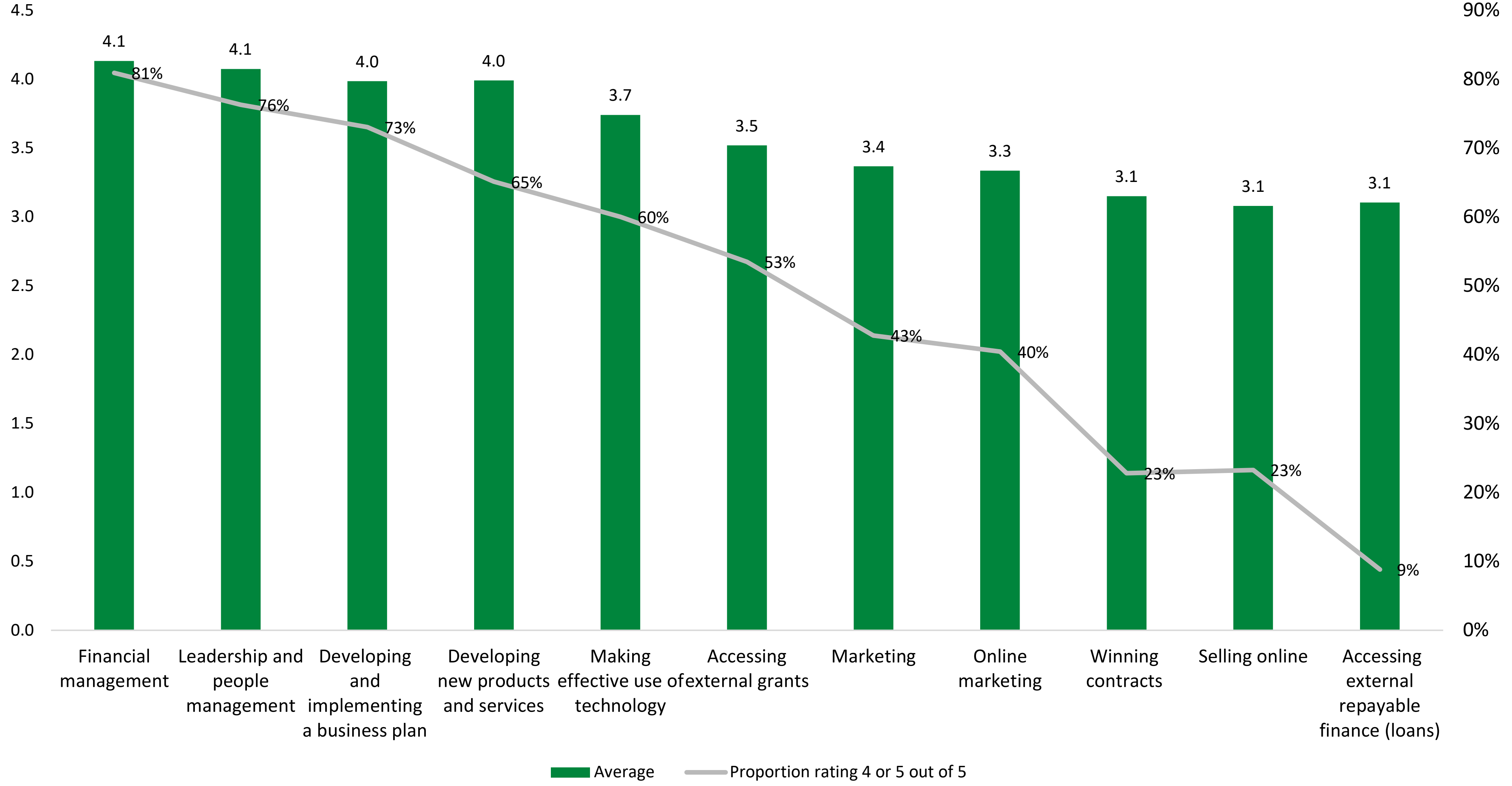

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill 2025 (n=215)

6. Heriau, cyfleoedd ac anghenion cymorth

Crynodeb

- Mynediad at gyllid grant a chapasiti staff cyfyngedig yw'r rhwystrau mwyaf cyffredin i dwf o hyd, gyda dros hanner yr ymatebwyr yn tynnu sylw at yr heriau hyn, gan bwyntio at bwysau parhaus mewn tirwedd ariannu gystadleuol a chyfyngiadau o ran adnoddau.
- Mae arbenigedd marchnata yn rhwystr cynyddol bwysig, gyda 31% o fusnesau yn ei nodi yn 2025 o'i gymharu â 14% yn 2022
- Mae busnesau'n wynebu rhwystrau sy'n gysylltiedig â chapasiti a gwybodaeth i gael mynediad at gyllid, gyda diffyg amser i wneud cais, ceisiadau aflwyddiannus ac opsiynau cyllid anaddas ymhlith yr heriau mwyaf cyffredin.
- Mynegodd y rhan fwyaf o fusnesau ddiddordeb cryf mewn cymorth wedi'i deilwra ar gyfer busnesau cymdeithasol, yn enwedig ymhlith busnesau newydd.
- Mae barn gymysg ar lefel y cymorth a ddarperir gan awdurdodau lleol i fusnesau cymdeithasol.

6.1 Rhwystrau i dwf

Fel gyda'r ymarfer mapio blaenorol, mae'r data'n dangos bod busnesau'n parhau i wynebu amrywiaeth o rwystrau i dwf, ac mae llawer ohonynt yn adlewyrchu'r pwysau parhaus yn yr economi ehangach, ochr yn ochr â heriau strwythurol hirhoedlog yn y sector.

Fel yn 2022, mynediad at gyllid grant a phwysau amser neu ddiffyg adnoddau staff yw'r heriau a adroddir amlaf, gyda phob un yn effeithio ar dros hanner yr ymatebwyr. Mae hyn yn awgrymu bod cystadleuaeth am gyllid yn parhau i fod yn uchel, tra bod llawer o fusnesau'n parhau i weithredu gyda chapasiti cyfyngedig i gynllunio ar gyfer twf ochr yn ochr â chyflawni. Un o'r newidiadau mwyaf nodedig yw'r cynnydd yn nifer y busnesau sy'n crybwyll diffyg arbenigedd marchnata, a oedd wedi mwy na dyblu o 14% yn 2022 i 31% yn 2025. Mae hyn yn debygol o adlewyrchu pwysigrwydd cynyddol cyfathrebu digidol. Yn y cyfamser, mae'r gyfran sy'n crybwyll yr hinsawdd economaidd gyffredinol fel rhwystr wedi gostwng ychydig, er ei fod yn dal i effeithio ar ddau o bob pum busnes, gan ddangos bod y pwysau economaidd ehangach, fel chwyddiant a chost byw, yn dal i gael effaith.

Ffigur 6.1: Beth yw'r pedwar rhwystr mwyaf arwyddocaol i gynaliadwyedd a/neu dwf eich sefydliad ar hyn o bryd?

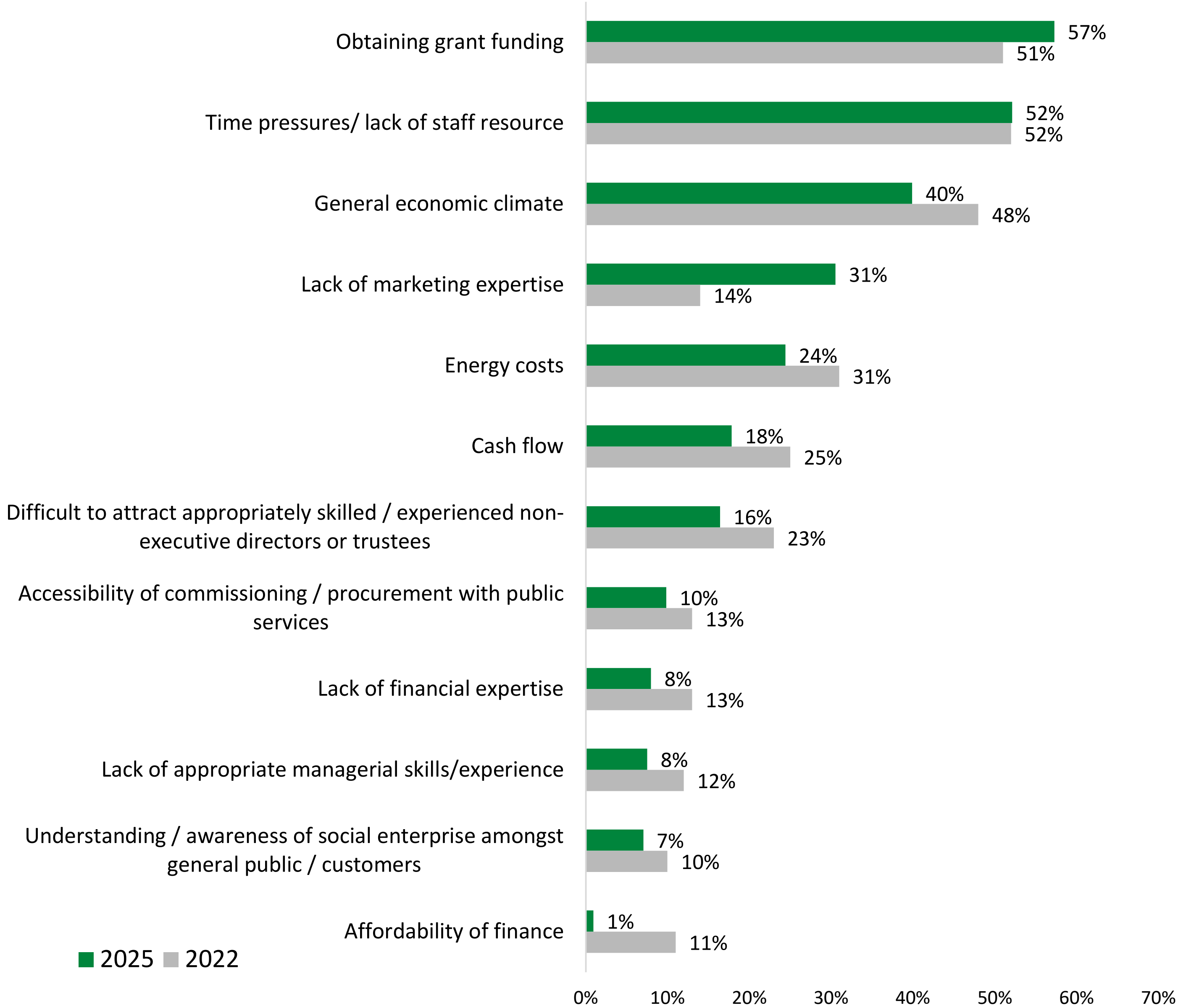

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill 2022 a 2025

Cynhwyswyd nifer o rwystrau newydd hefyd fel opsiynau yn arolwg 2025, gan dynnu sylw at rwystrau ychwanegol. Er enghraifft, crybwyllwyd costau staffio uwch gan 21% o'r ymatebwyr, gan adlewyrchu pwysau o dreuliau sy'n gysylltiedig â chyflogaeth. Nodwyd materion rheoleiddio, diffyg arbenigedd TG, a diffyg mynediad at gymorth busnes hefyd, er gan gyfran lai, gan dynnu sylw at heriau gweithredol a allai gyfyngu ar dwf.

Gofynnwyd cwestiwn dilynol i fusnesau a awgrymodd fod cael mynediad at gyllid yn rhwystr i'w busnes er mwyn deall natur yr heriau hyn. Mae'r data'n tynnu sylw at ystod o rwystrau ymarferol a strwythurol sy'n atal sefydliadau rhag sicrhau cyllid. Y broblem a grybwyllwyd amlaf oedd diffyg amser i wneud cais, gyda 57% o'r ymatebwyr yn nodi hyn fel rhwystr

allweddol, gan adlewyrchu'r cyfyngiadau ehangach ar adnoddau a chapasiti sy'n effeithio ar y sector.

Adroddodd cyfran uchel o fusnesau hefyd am heriau gyda cheisiadau aflwyddiannus, gyda 40% yn nodi eu bod wedi gwneud cais ond heb lwyddo i sicrhau cyllid. Mae priodoldeb opsiynau cyllido hefyd yn broblem, gyda dros draean yn nodi nad yw'r cyllid sydd ar gael, yn enwedig cyllid nad yw'n gyllid grant, yn diwallu anghenion eu sefydliadau. Yn unol â hyn, dywedodd tua thraean o'r ymatebwyr nad ydyn nhw'n gwybod ble i chwilio am gyllid, ac mae chwarter yn ei chael hi'n anodd nodi pa gynigion sy'n addas. Mae hyn yn tynnu sylw at fwlch gwybodaeth parhaus y gellid mynd i'r afael ag ef trwy gymorth cyfeirio cliriach.

Ffigur 6.2: Pam rydych chi'n datgan bod cael mynediad at gyllid yn her i'ch busnes?

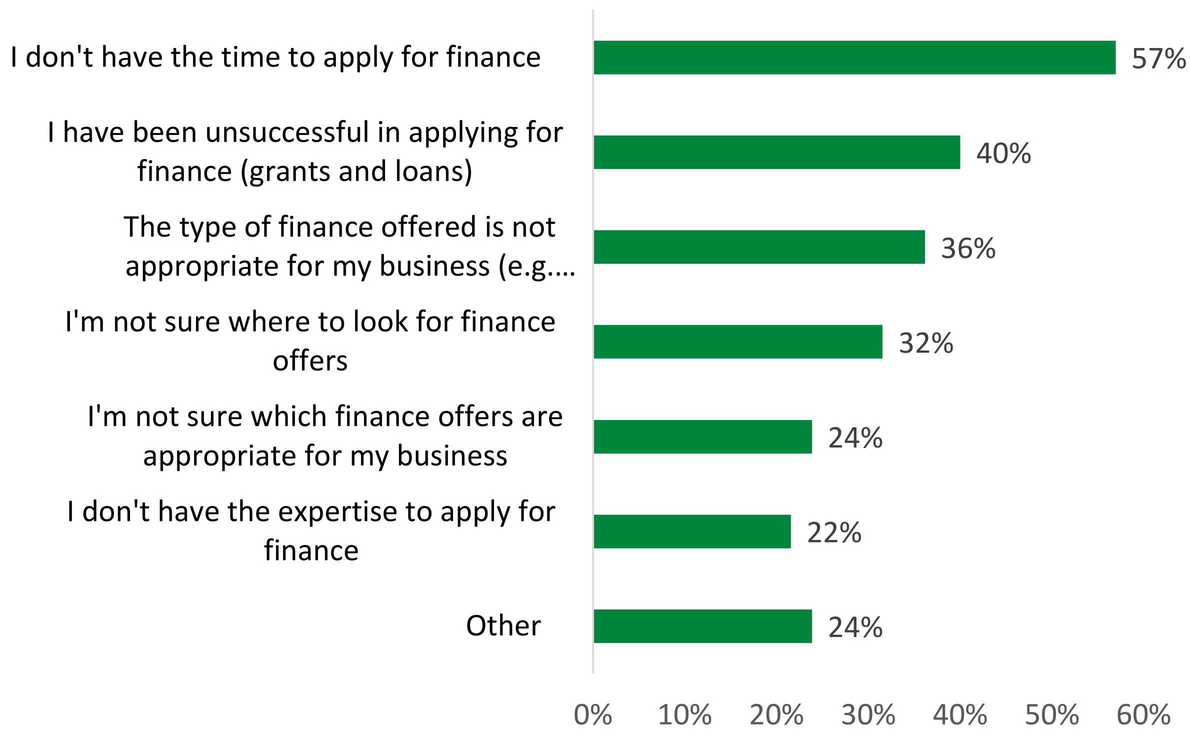

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill (n=130)

Roedd nifer o fusnesau a ymatebodd 'arall', lle gwnaeth 16 busnes (12.3%) sylwadau bod cystadleuaeth gynyddol am gyllid grant a 3 yn dweud bod toriadau i'r cyllid sydd ar gael.

> "Mae'n gystadleuol ac yn heriol iawn. Mae yna lawer o sefydliadau yn ceisio cael mynediad at yr un gronfa o arian." **Busnes cymdeithasol**
>
> "Nid yw mor syml ag yr oedd o'r blaen. Mae'n llawer anoddach cael mynediad ato nawr." **Busnes cymdeithasol**

6.2 Llwybrau i dwf

Mae'r data'n awgrymu y bydd y rhan fwyaf o fusnesau cymdeithasol yn parhau i ganolbwyntio ar strategaethau twf organig, yn enwedig drwy ehangu eu sylfaen cwsmeriaid a datblygu cynhyrchion neu wasanaethau newydd. Denu cwsmeriaid neu gleientiaid newydd yw'r llwybr mwyaf poblogaidd i dwf o hyd, a nodwyd gan 78% o fusnesau. Mae hyn yn unol yn fras â blynyddoedd blaenorol ac yn tynnu sylw at y pwyslais parhaus y mae busnesau cymdeithasol yn ei roi ar adeiladu eu sylfaen cwsmeriaid fel llwybr allweddol i dwf. Mae hefyd yn adlewyrchu pwysigrwydd gweledедd y farchnad wrth gefnogi cynaliadwyedd busnes.

Yn yr un modd, mae 61% o'r ymatebwyr yn awyddus i dyfu drwy ddatblygu cynhyrchion neu wasanaethau newydd, sy'n awgrymu arloesedd parhaus o fewn y sector a pharodrwydd i ddiwallu anghenion cwsmeriaid neu ymateb i amodau newidiol y farchnad. Mae llwybrau eraill i dwf, fel denu buddsoddiad (26%) ac arallgyfeirio i farchnadoedd newydd (26%), yn llai cyffredin ond yn dal i fod yn bwysig i gyfran lai o fusnesau.

Ffigur 6.3: Sut mae eich sefydliad yn bwriadu cyflawni'r cynnydd hwn?

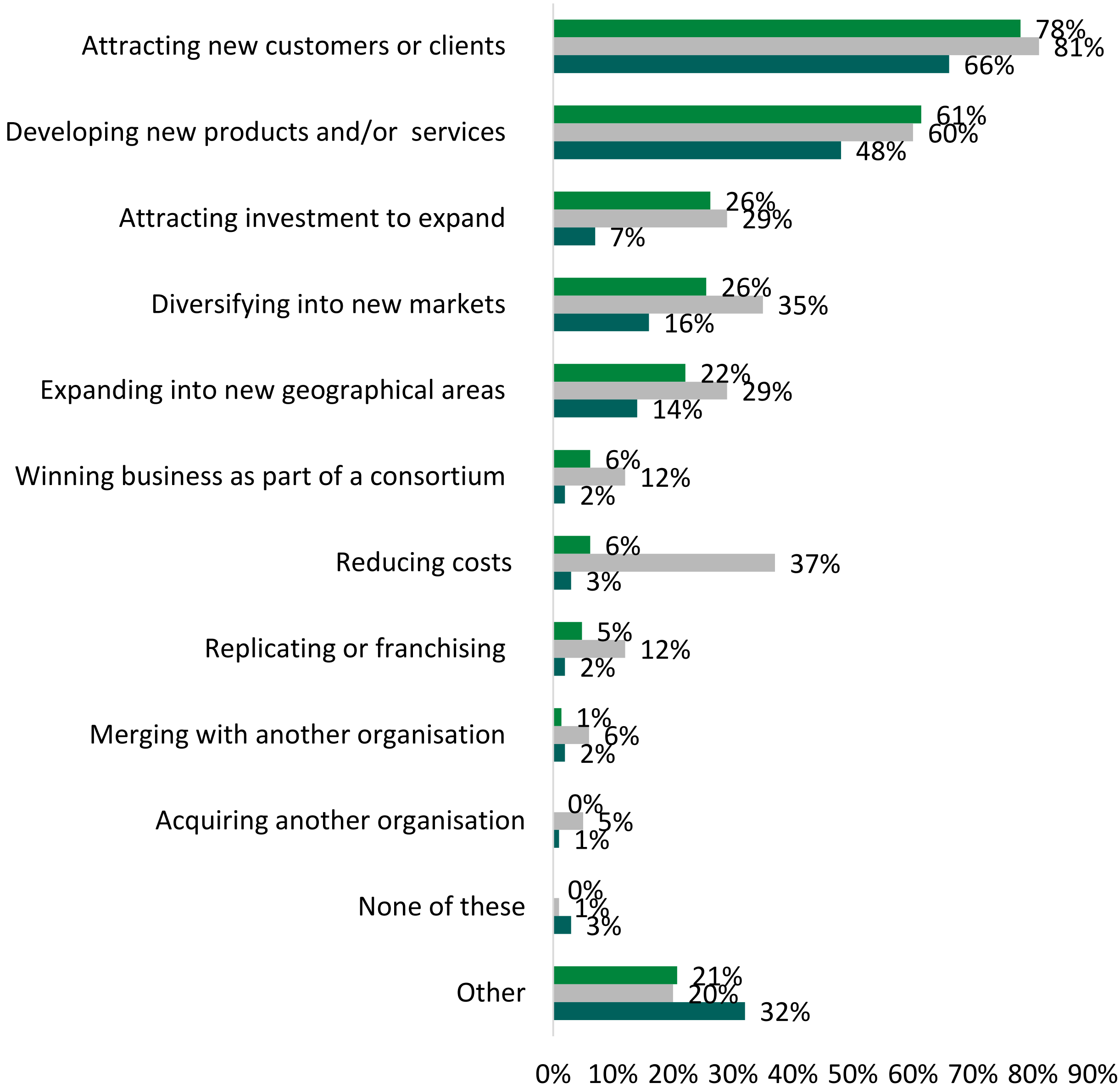

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill

6.3 Anghenion cymorth

Roedd busnesau'n gallu cynnig ymatebion testun rhydd ynghylch y cymorth oedd ei angen arnynt i fynd i'r afael â'u rhwystrau i dwf. Y meysydd cymorth a grybwyllwyd amlaf oedd y rhai sy'n ymwneud yn uniongyrchol â chael mynediad at gyllid, datblygu sgiliau trefnu, a llywio sector cymhleth.

Cwrdd â chyllidwyr grantiau oedd y math o gymorth a grybwyllwyd amlaf, gyda 24% o'r ymatebwyr yn sôn am hyn. Mae hyn yn atgyfnerthu pwysigrwydd creu cyfleoedd uniongyrchol i fusnesau gysylltu â chyllidwyr a deall pa fathau o gyllid sydd ar gael. Yn dilyn hyn yn agos roedd cymorth i ysgrifennu, dod o hyd i grantiau a'u cael, a hyfforddiant a mentora cyffredinol gan arbenigwyr, gan awgrymu bod llawer o fusnesau'n chwilio am gyllid

yn ogystal â chymorth i lywio'r broses ymgeisio a gwella eu gallu eu hunain i ymateb i gyfleoedd.

Er bod ychydig llai o fusnesau wedi sôn am gymorth gyda recriwtio a marchnata a hyfforddiant cyfryngau cymdeithasol, mae'r rhain yn dal i gynrychioli bylchau pwysig, yn enwedig gan fod diffyg arbenigedd marchnata wedi'i grybwyll yn aml fel rhwystr i dwf (Ffigur 6.1 uchod). Er eu bod yn cael eu crybwyll yn llai cyffredin, mae cymorth o amgylch y llywodraeth a pholisi a chynllunio busnes yn dal i ddangos meysydd lle gallai canllawiau neu ddiwygio wedi'u targedu leddfu rhywfaint o'r pwysau strwythurol y mae busnesau cymdeithasol yn eu hwynebu.

<u>Ffigur 6.4: Pa gymorth fyddai orau i fynd i'r afael â'r rhwystrau i gynaliadwyedd neu dwf a nodwyd gennych?</u>

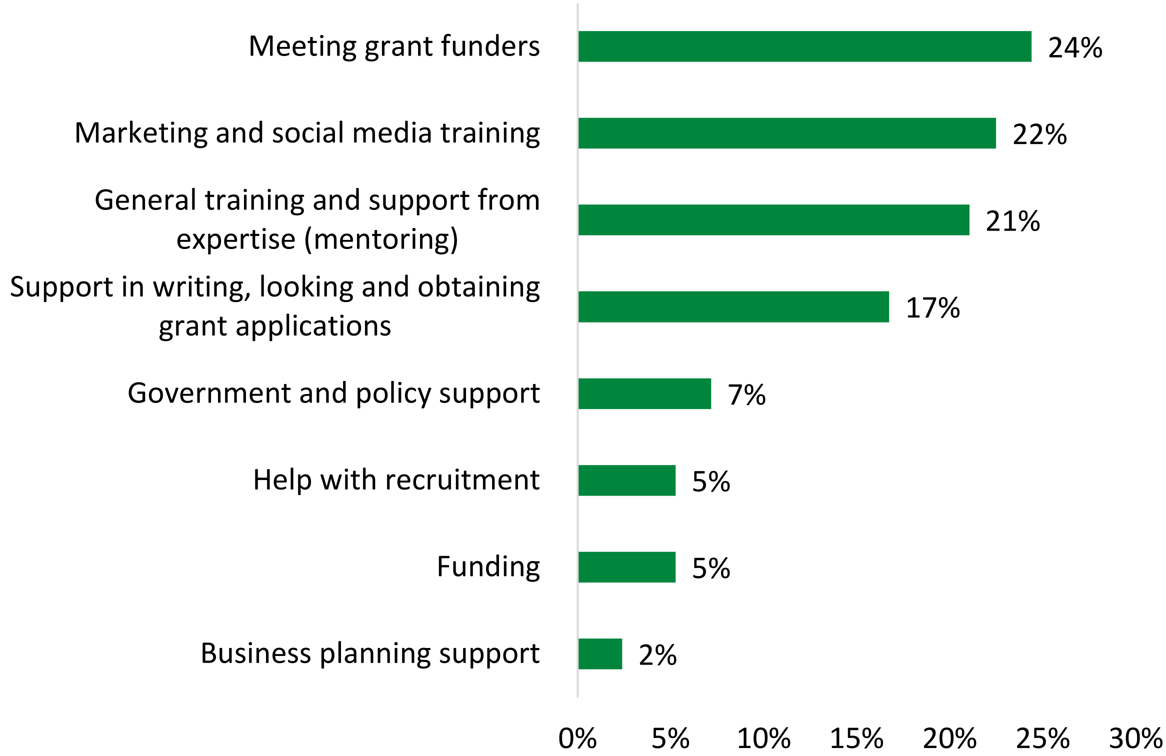

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill (n=209) ac eithrio Arall (13%)

"Cydweithio a dod ynghyd â grwpiau eraill fel y gallwn ni wneud cynigion gyda'n gilydd a chael cyfleoedd i gwrdd â chyllidwyr" **Busnes cymdeithasol**

"Hyfforddiant, mentora, cyfleoedd i gwrdd â chyllidwyr, cymorth arbenigol mewn marchnata, cyllid ac ati" **Busnes cymdeithasol**

"Rwy'n credu cymorth marchnata, cael rhywun i'n cefnogi, aelod ychwanegol o'r tîm a fyddai'n ein helpu'n ddigidol a chyda marchnata

cyffredinol, a gwella ein sgiliau o fewn y tîm, felly mwy o gapasiti" **Busnes cymdeithasol**

6.3.1 Cymorth penodedig

Mynegodd y rhan fwyaf o fusnesau ddiddordeb cryf mewn cymorth wedi'i deilwra ar gyfer busnesau cymdeithasol, gyda 67% yn nodi y byddent yn gweld cymorth busnes pwrpasol yn ddefnyddiol i raddau helaeth. Dywedodd 24% arall y byddent yn ei chael yn ddefnyddiol i ryw raddau, gan awgrymu bod bron pob ymatebydd yn gweld rhywfaint o werth mewn cymorth sydd wedi'i gynllunio'n benodol ar gyfer y sector.

Wrth archwilio defnyddioldeb canfyddedig y cymorth yn ôl oedran busnes (Ffigur 6.5), mae'r data'n dangos mai busnesau newydd sydd fwyaf tebygol o weld gwerth yn y math hwn o gymorth. At ei gilydd, dywedodd 85% o fusnesau newydd y byddent yn ei werthfawrogi i raddau helaeth, gyda'r 15% sy'n weddill yn ateb 'i ryw raddau'; ni ddywedodd unrhyw fusnesau newydd na fyddent yn gwerthfawrogi'r cymorth hwn.

Ffigur 6.5: Cyfran y busnesau a fyddai'n gweld cymorth penodedig yn ddefnyddiol yn ôl oedran busnes

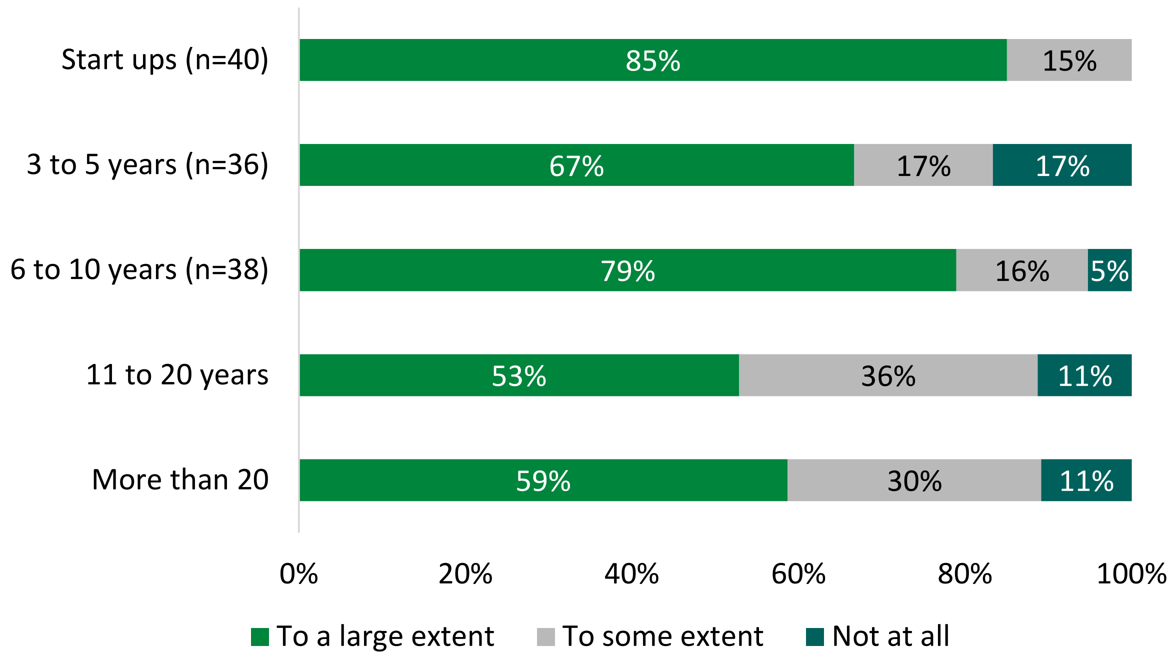

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill

Mae barn gymysg ar lefel y cymorth a ddarperir gan awdurdodau lleol i fusnesau cymdeithasol, gan dynnu sylw at amrywiad yn y ffordd y mae busnesau cymdeithasol yn profi ac yn canfod cymorth awdurdodau lleol. Cynhwyswyd y cwestiwn hwn yn 2025 i adlewyrchu canfyddiadau adroddiad Archwilio Cymru yn 2022 a oedd yn tynnu sylw at y bylchau mewn cymorth a strategaethau gan awdurdodau lleol o ran busnesau cymdeithasol.

Disgrifiodd tua hanner yr ymatebwyr fod eu hawdurdod lleol naill ai'n gefnogol iawn neu'n eithaf cefnogol, sy'n awgrymu bod llawer o fusnesau'n teimlo eu bod yn derbyn cydnabyddiaeth neu gymorth gan eu hawdurdod lleol. Fodd bynnag, roedd dros chwarter (26%) yn teimlo bod eu hawdurdod lleol yn anghefnogol (14%) neu'n anghefnogol iawn (12%), sy'n dangos anfodlonrwydd â lefel neu natur y cymorth sydd ar gael. Roedd 22% arall yn niwtral, gan ddisgrifio'r cymorth fel un nad oedd yn gefnogol nac yn anghefnogol, a allai adlewyrchu rhyngweithio cyfyngedig neu sianeli cymorth aneglur.

Ffigur 6.6: Canfyddiad busnesau o gymorth awdurdodau lleol

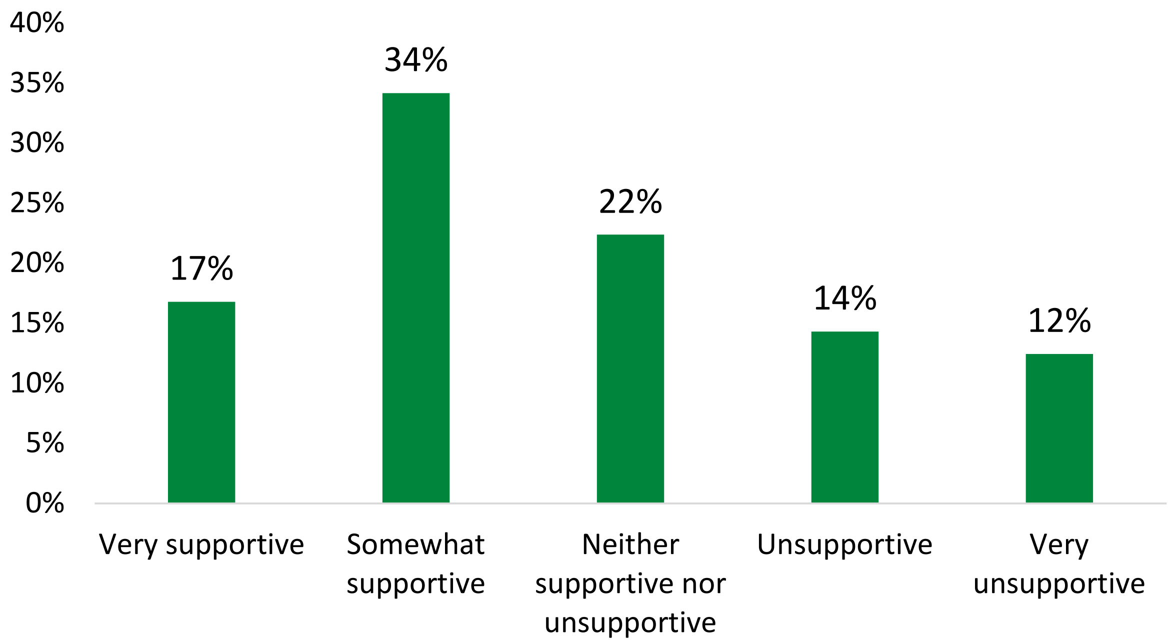

Ffynhonnell: Arolwg Wavehill (n=161)

7. Crynodeb o'r canfyddiadau

7.1 Cyflwr y sector

Canfu Cyfrifiad Mapio Busnesau Cymdeithasol 2025 sector mewn cyfnod o gydgrynhoi. Yn dilyn y cynnwrf yn y farchnad lafur yn 2020 a'r ansicrwydd economaidd yn 2022 ynghylch costau cynyddol y gadwyn gyflenwi ac ynni, gellir nodweddu cyflwr y sector yn 2025 fel un sydd â rhywfaint o optimistiaeth, er bod rhai pryderon yn dod i'r amlwg sy'n gysylltiedig â dibyniaeth gynyddol ar gyllid grant.

Ymhlith y rhai a holwyd, mae cyfran y busnesau newydd sbon (sydd wedi bod yn masnachu am lai na blwyddyn) yn isel yn 2025 a allai adlewyrchu newid ehangach yn y broses o ddatblygu busnesau cymdeithasol, a allai fod wedi'i ddylanwadu gan ansicrwydd economaidd, newidiadau yn y cyllid sydd ar gael, neu ail-raddnodi cynnig cymorth Cwmpas. Fodd bynnag, mae twf parhaus yn stoc y busnesau, gyda chynnydd yng nghyfanswm y busnesau cymdeithasol a chynnydd yng nghyfran y busnesau cymdeithasol o gyfanswm stoc y busnesau yng Nghymru.

Mae'n ymddangos bod y darlun o ran cyflogaeth yn gymysg, gyda'r sampl gyffredinol o ymatebwyr yn awgrymu twf cymedrol mewn cyflogaeth yn seiliedig ar nifer cyfartalog y gweithwyr fesul busnes a ymatebodd, tra bod gostyngiad yn nifer y gweithwyr ar gyfer busnesau panel cyfatebol. Ar gyfer busnesau panel cyfatebol, lle mae cyflogaeth wedi gostwng, mae gwirfoddoli wedi cynyddu.

Ymddengys hefyd fod cynnydd mewn gwirfoddoli yn fwy cyffredinol ymhlith busnesau cymdeithasol yn dilyn cwymp yn 2022, gydag amcangyfrif o rhwng 59,000 a 64,000 o wirfoddolwyr yn gweithredu yn y sector. Ar draws y DU, mae lefelau gwirfoddoli ffurfiol yn parhau i ostwng ac yn parhau i fod islaw lefelau cyn y pandemig, er bod cyfradd y dirywiad wedi arafu[11]. Felly, gallai'r cynnydd mewn gwirfoddoli awgrymu adferiad ôl-Covid mewn gwirfoddoli yng Nghymru, a/neu sector sy'n ceisio cymorth gan wirfoddolwyr i lenwi bylchau mewn capasiti staff sy'n lleihau.

7.2 Perfformiad masnachu a rhwystrau i dwf

Roedd yr ymatebwyr yn gadarnhaol ar y cyfan ynglŷn â rhagolygon eu sefydliad o ran gwydnwch busnes, gyda gostyngiad yn y rhai a gredai y bydd eu helw yn lleihau. Yn yr un modd, roedd optimistiaeth gyffredinol ymhlith busnesau cymdeithasol ynghylch eu rhagolygon elw dros y 2-3 blynedd nesaf. Er gwaethaf ansefydlogrwydd geo-wleidyddol byd-eang, mae'n ymddangos bod y diffyg cymharol (o'i gymharu â'r cyfnodau gwaith maes sy'n gysylltiedig â'r ddau arolwg blaenorol) o ansefydlogrwydd economaidd yn y DU yn cael ei adlewyrchu yn yr optimistiaeth ofalus gan fusnesau y byddant yn goroesi ac yn tyfu.

[11] Almanac Cymdeithas Sifil y DU 2024, NCVO

Mae gan fusnesau cymdeithasol broffil cymharol gyson o ffynonellau incwm o flynyddoedd blaenorol, fodd bynnag, bu naid ddiweddar yn y gyfran a gyfeiriodd at dynnu ar "grantiau eraill" fel ffynhonnell incwm. Nid yw'n glir beth sydd wedi sbarduno'r newid hwn er y gallai ymyriadau polisi fel SPF fod wedi dylanwadu ar eu cynnydd ymysg y sawl a arolygwyd.

Mae hefyd yn gadarnhaol nodi, wrth i fusnesau aeddfedu (heneiddio), eu bod yn tueddu i ddod yn llai dibynnol ar gyllid grant a chael cyfran uwch o incwm o gynhyrchion neu wasanaethau masnachu. Adlewyrchir hyn ym mhroffil incwm busnesau o wahanol oedrannau yn ogystal â busnesau'r panel cyfatebol wrth iddynt aeddfedu rhwng 2022 a 2025.

Dylid nodi, fodd bynnag, fod gostyngiad wedi bod yn nifer y rhai sy'n dweud eu bod wedi ennill contract caffael sector cyhoeddus, ac mae cael mynediad at fenthyciadau a chyfleoedd caffael yn parhau i fod y sgiliau lle mae busnesau'n nodi'r galluoedd isaf. Mae hyn yn arbennig o bwysig oherwydd bod cyfleoedd wedi'u cadw ar gyfer busnesau cyflogaeth gefnogol wedi'u hymgorffori o fewn caffael cyhoeddus. Pan mai dim ond traean o fusnesau cymdeithasol sydd wedi cofrestru ar y porth tendro GwerthwchiGymru, mae cyfle clir i gefnogi busnesau (mewn achosion lle gallai eu gwasanaethau/cynhyrchion fod yn ddefnyddiol i'r sector cyhoeddus) i gael mynediad at gyfleoedd caffael cyhoeddus.

Diffyg arbenigedd marchnata ac anhawster i ddenu cyfarwyddwyr anweithredol yw'r rhwystrau mwyaf sy'n seiliedig ar sgiliau i dwf busnesau, gyda chymorth gyda marchnata yn cael ei grybwyll fel ffordd o fynd i'r afael â rhwystrau i dwf.

Roedd safbwyntiau ar gymorth awdurdodau lleol i fusnesau cymdeithasol yn gymysg, gan adlewyrchu canfyddiadau adroddiad Archwilio Cymru a amlygodd y bylchau mewn cymorth a strategaethau gan awdurdodau lleol o ran busnesau cymdeithasol. Gyda hyn mewn golwg, roedd consensws cryf y byddai cymorth busnes penodol i fusnesau cymdeithasol yn werthfawr; dywedodd dros ddwy ran o dair o fusnesau y byddent yn gwerthfawrogi hyn 'i raddau helaeth', gyda'r ffigur hwn yn cynyddu ar gyfer busnesau iau.

7.3 Cael effaith ar newid cymdeithasol

Mae data 2025 yn dangos bod busnesau cymdeithasol yng Nghymru yn gweithio tuag at ystod eang o amcanion cymdeithasol, gyda'r rhan fwyaf o sefydliadau'n uniaethu â phump neu fwy o amcanion, sy'n awgrymu eu bod yn mynd i'r afael â materion cymhleth a rhai sy'n gorgyffwrdd o fewn eu cymunedau. Ymddengys hefyd fod cysylltiad rhwng presenoldeb mwy busnesau cymdeithasol a mwy o amddifadedd economaidd-gymdeithasol ar draws awdurdodau lleol yng Nghymru; mae hyn yn tynnu sylw at y rôl bwysig y mae busnesau cymdeithasol yn ei chwarae mewn ardaloedd mwy difreintiedig.

Ym mlwyddyn degfed pen-blwydd Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, mae'n nodedig bod y rhan fwyaf o fusnesau wedi'u dylanwadu gan y Ddeddf i ryw raddau; mae gwella cymuned benodol yn gyson yn genhadaeth bwysig i fusnesau cymdeithasol, gan adlewyrchu egwyddorion craidd y Ddeddf. Mae lliniaru newid hinsawdd hefyd yn flaenoriaeth gynyddol i fusnesau cymdeithasol, ac mae mwy o fusnesau cymdeithasol yn cymryd camau gweithredu

ar Net Sero. Mae busnesau cymdeithasol hefyd ar flaen y gad o ran cydraddoldeb rhywedd mewn uwch arweinyddiaeth, fodd bynnag, mae'r defnydd o'r Gymraeg fel rhan o arferion busnes wedi aros yn sefydlog ers 2022.

Atodiad 1: Diffiniad o Fusnes Cyflogaeth Gefnogol

Deddf Caffael 2023 – Adran 32

Mae "darparwr cyflogaeth gefnogol" yn golygu sefydliad sy'n gweithredu'n gyfan gwbl neu'n rhannol at ddiben darparu cyflogaeth, neu gymorth sy'n gysylltiedig â chyflogaeth, i unigolion anabl neu dan anfantais lle—

a. mae unigolion anabl neu dan anfantais yn cynrychioli o leiaf 30 y cant o weithlu'r sefydliad,
b. os yw rhan benodol o'r sefydliad i gyflawni'r contract, mae unigolion anabl neu dan anfantais yn cynrychioli o leiaf 30 y cant o weithlu'r rhan honno o'r sefydliad, neu
c. os yw mwy nag un sefydliad i gyflawni'r contract, mae unigolion anabl neu dan anfantais yn cynrychioli o leiaf 30 y cant o weithlu cyfunol—
    i. y sefydliadau hynny,
    ii. lle mae rhan benodol o bob sefydliad i gyflawni'r contract, y rhannau hynny, neu
    iii. lle mae cyfuniad o sefydliadau a rhannau i gyflawni'r contract, y sefydliadau a'r rhannau hynny.

wavehill
Social and economic research

Busnes Cymdeithasol Cymru
Social Business Wales

Cysylltwch â Busnes Cymdeithasol Cymru yn Cwmpas

@Cwmpas

sbwenquiries@cwmpas.coop

www.cwmpas.coop

0300 111 5050

Cysylltwch â Wavehill

@Wavehill

wavehill@wavehill.com

www.wavehill.com

0330 122 8658

cwmpas | UnLtd | CYD Cymru DTA Wales | socialfirmswales enterprise, employment, empowerment | WCVA CGGC | Llywodraeth Cymru Welsh Government